БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1987 йил

25 ДЕКАБРЬ
№ 52 (2948)
ЖУМА

Пахта етиштириш маданиятини ошириш, интенсив технологияни жорий қилиш ҳақида партия, совет, хўжалик органлари алоҳида ғамхўрлик қилишлари керак. Илғор хўжаликлар тажрибасининг кўрсатишича, илғор технологияни қўллаш барча турдаги чиқимларни анча қисқартириб, пахта ҳосилдорлигини оширишни таъминлайди.

И. Б. УСМОНХЎЖАЕВ

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг VII пленумидаги докладидан

УМИД КУРТАКЛАРИ

...Ер чарчади, толиқди. Энди унинг бағрини юмшатмоқдалар. Замин оёқ-қўлларини ёзиб, тўйиб-тўйиб нафас олмоқда...

Биз мухбирлар одатда 40—50, жуда бўлмаса 30 центнерчиларни. олқишлашга ўрганиб қолганмиз, 15—20 центнердан ҳосил олганларни эса мақташга тилимиз бормайди. Ҳолбуки, Зомин районидаги «Ғалаба» ва унга қўшни хўжаликларда ҳосилдорликни ўн центнердан оширсалар, шунинг ўзиёқ катта қаҳрамонлик. Ахир бошқа хўжаликларда бир центнер пахта таннархини ўртача 40 сўмдан, борингки, саксон сўмгача белгилашади. «Ғалаба», унга қўшни «Хоразм», «Озарбойжон» совхозларида бу кўрсаткич 113 сўм. Кимгадир бу кулгилу туюлар, лекин ўн йил давомида ана шу режа амалга ошмади.

Муҳаммад Абдуғаниев совхозга ўтган йили май ойида, яъни экин-тикин тугаб, парвариш бошланганда директор бўлиб келди. Биринчи марта таннарх 159 сўмданга тушди. Бу ҳар қалай олдинги йилларга қараганда ижобий ҳол эди. Хомчўтларга қараганда, хўжалик 1987 йил биринчи марта пландаги 1 миллион 320 минг сўмдан камроқ зарар кўради, биринчи марта пландаги таннарх баравариға ҳосил олинади...

Бўлим бошқарувчиси Нурқул Худойназаровни яна даладан топдим. Тракторда ер шудгорлаётган экан, мени кўриб ўнғайсизланди.

— Механизаторларингиз яна қочиб кетдими? — сўрадим ундан.

— Йўқ, бу йил ҳеч ким кетгани йўқ. Уй-жой йўқ, бу ёғи совуқ, шароит яратиб беролмаяпмиз, кетаверинглар, баҳорда келасизлар, дегандим, баъзилари ранжишди... Ҳайдов трактори механизатори тушдан кейин оқшоми билан тўхтамай ҳайдайверипти. Боя шийпонга чой ичгани борганда қарасам, кўзлари киртайиб қопти. Озроқ ухлаб ол, деб тракторни олдим. Тузукроқ ҳайдаганим ҳам йўқ.

Нурқул ака йигирма йилдан бери чўл ўзлаштиради. Беш-олти йил механизаторлик қилган, бригадир бўлган, 1980 йилдан бери бўлим бошқарувчиси. Мунтазам равишда планни ошириб бажариб келади. Аслида барча мукофотлар, барча мақтовлар ана шундай кишиларга берилиши керак.

Нурқул Худойназаровнинг бўлими совхоздан бир ой олдин, иккинчи бўлим планини удалаган бўлимдан салкам ярим ой олдин ғалаба рапортига имзо чекди. Аввалига кўплар Нурқул акани «олифталик қилиб» «олдинда сакраб юрган»и учун сўкдилар . Лекин план бажарилганда, «Нурқул бўлмаганда бунчалар жон койитиб ишламасдик», деб тан беришди.

Яхшиямки, сафимизда Нурқул акалар кам эмас. Эслатиш керак, Нурқул ака «Ғалаба»га беш йиллик танаффусдан сўнг, шу йил бошида қайтиб келганди. Ўтган йили унинг бўлими йиллик планни бор-йўғи 30 процентга бажарган.

— Ҳеч ким машина теримига эътибор бермас экан, — дейди Нурқул ака фахр билан. — Ҳаммалари қачон ёрдамчи келаркан деб кутиб ўтиришди. Мен эса бор машиналарни созлатиб ишга тушириб юбордим.

Эътибор беринг: 1986 йили хўжалик бўйича бор-йўғи 280 тонна пахта машинада терилган, бу йил 1300 тонна. Бунда, шубҳасиз, Нурқул аканинг шахсий намунаси бор.

Ўтган йили «Ғалаба» планини саксон процентга бажарди. Шунга қарамасдан, уч юз минг сўм пул йил охирида меҳнаткашларга мукофот тариқасида улашилди. Бу йил эса совхоз планни 105 фоизга, Нурқул Худойназаровнинг бўлими 135 фоизга уддалаб қўйди. Демак, мукофот мўл бўлади. Хўжалик ишчиларига 700 минг сўм пул мукофотга берилади. Шунинг учун одамлар уйлари йўқ бўлишига қарамай ҳамон ишлаяптилар. Қишки тадбирларни ҳам тўлиқ битирамиз деяптилар. Ишловчиларга уй-жой етишмаяпти. Бу совхоз тарихида фавқулодда ҳодиса. Илгарилари эса сентябрь ойидаёқ, кўпчилик жуфтакни ростларди. Қолганлар «қачон ёрдамчилар келаркан», деб оғизларини очиб ўтираверардилар. Энг ёмони, ана шундай иш юритишга кўникиб қолишганди.

Нурқул ака бу кўникмани томири билан қўпорди.

Яқинда «Главсредазирсовхозстрой» бошлиғи Э. Турсунов келганда ундан бир нарсини илтимос қилишди: «бизга яна зилликта уй-жой қуриб берсангиз!» Э. Турсунов бу илтимосни амалга оширишга ваъда берди. Ҳарқалай, унинг куртаклари ривожланаётган ғалабаликлар учун ваъдага вафо қилиш жуда катта руҳий-маънавий ва моддий мададдир.

«Ғалаба»ликлар эришган ютуқларга ўтган йил кузда тарз-замин яратилган эди. 26 декабргача мавжуд 3700 гектар пахта майдони тўлиқ ҳайдовдан чиқарилган эди.

Аввалари ишчиларнинг сентябрдаёқ кетиб қолиши оқибатида районнинг юқори совхозларидан ёрдамга тракторлар ёрдамга келар, шунга қарамай, ҳайдов май ойигача давом этарди. Оқибати аён. Бирон бировнинг ерида жон куйдириб ишламайди. Демакки, сифат тўғрисида гап ҳам бўлмаган. 1986 йил янги директор ёрдамчи ҳайдовчилардан бутунлай воз кечди, бор техникани ва одамларни шудгорлашга сафарбар қилди. Асли касби инженер эмасми, бу йил ҳам ирригация институтидан йигирма беш студентни практикага олиб келди. Студентлар янаги йилда ишлатиладиган барча техника воситаларини ҳозирнинг ўзидаёқ ремонтдан чиқариб бўлишди.

Совхознинг яна бир жон жойи ерларнинг ўта шўрхоклиги. Ўтган йили қишдаёқ шахсан директор бошчилигида 200 километр дренаж тармоқлари кўздан кечирилиб, ремонт ишлари ўтказилди. Натижада барча майдонларда уруғлар тўлиқ униб чиқди. Ернинг шўрланиш даражаси кескин камайди. Бу жуда катта ғалаба эди.

Яна бир қийинчилик — ўт масаласи. Ҳар йили шудгор чуқурлиги 15—20 сантиметрдан ошмаган. У ҳам ўта сифатсиз ўтказилган. Оқибатда ғўза нимжон унгану, бегона ўтлар «яйраб-яшнаб» ўсаверган. Ойликнинг, рағбатнинг тайини бўлмаган.

Бу йил совхоз директоридан тортиб оддий ишчигача ўз оиласидаги ишга яроқли кишиларни чопиққа олиб чиқди. Аввалига иш қийин кўчди, лекин иш ҳақи ўз вақтида ва ишлаганига яраша берила бошлангандан кейин ишга даъват қилишнинг кераги бўлмай ҳам қолди...

Ўтган йили хўжаликнинг 58 бригадасидан 17 таси планини уддалаганди, бу йил салкам ҳаммаси бажарди. Энди алмашлаб экишни йўлга қўйиш режалари тузилмоқда.

Бугунги кунда «Ғалаба»ликларга маънавий рағбат жуда керак, шу маънода баъзи бир камчиликлар, ҳал қилиниши лозим бўлган (бевосита коллективнинг ўзида) муаммолар борки, бу тўғрида фикр юритмоқчи эмасдим, аммо уларни ўз вақтида ҳамкасбим Р. Орлова «Правда Востока» газетасида ёритган эди. Хўжаликнинг бош мутахассислари кўп жиҳатдан томошабин бўлиб турипшибди, кўпинча директорнинг ўзи елиб-югуряпти. Бир куни у ҳам чарчаши, «Э, бор-э, битта менга керакми?» деб қўл силташи мумкин. Ўшанда «Ғалаба»ни қайтадан ўзига келтириш учун яна ўн йиллар керак бўлиши муқаррар. Бизнингча, юқори ташкилотлар хўжаликни етакчи мутахассислар билан тўлиқ таъминлаш борасида яқиндан ёрдам берсалар, нур устига нур бўларди.

А. МАМАРАСУЛОВ

ЖИЗЗАХ. Мирзачўл район Абай номидаги совхоз механизаторлари шудгорлаш ишларини ниҳоясига етказиш арафасида.

Суратда: 3-бригада бошлиғи Р. Маматова ва механизатор А. Бобожонов.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ фотоси

«ЛГ» МУКОФОТИ

«Литературная газета» йил давомидаги энг яхши чиқишларнинг лауреатларини эълон қилди. Улар орасида бир неча таниқли совет адиблари қатори Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Одил Ёқубов ҳам бор.

Зулфия МУМИНОВА

САБОҒИНГДАН АЙЛАНАЙ

Ор-ол,
Сен ор сўзидан бунёдсан асли
Қўлларн очиғим.
Бинкга сут бергин, бўта ўлмасин,
Энди кўз ёриғаг томчи сут келмай
Туз, кум илаб кета-кета ўлмасин.
Қўлларн очиғим,
Балиғингни ўғирлаган тун-кечаин кечирдинг,
Ўзн пушаймон бўлар деб, кни.нечаин кечирдинг.
Бола — ҳдинг, ҳатта бўлса ташлар одатин, дединг,
Ғозларингни тишлаб қочган тулкичани кечирдинг.
Орлиғим,
Болалари олис кетган онадек
Бир четда ортдинг, бир четда ёндинг.
Хасратлардан куйиб кетган бағрингга,
Шўр сувдан бир ховуч ўрдинга қолдинг.
Кирғоида базмлар қилди кимлардир,
Ҳоҳи туя, хоҳ қундуз шикор қилса-да,
Оқ кушга ўқ отиб, охуни қувиб,
Кўзингга кум сочиб бекор қилса-да,
Жимгина оғридинг.
Сўйла, жоним, бардош отли зотингдан,
Айланайин Орол деган отингдан.
Букун соғлиғингни ўйламай таққан
Нишондор кўкраклар бера оларми?
Мадорингни сўриб, ҳолингни сўриб,
Қаппайган чўнтаклар бера оларми?
Газзет овворайди кимнидир мақтаб,
Журнал овворайди кимнидир мақтаб,
Ў қанча китоблар, шеърлар ёзилди,
Бугун соғлигингни сен ҳақингдаги
Афсона эртаклар бера оларми?
Пулми ўша жойда ҳисобланди-ю,
Қонлар майда-майда ҳисобланди-ю,
Сендан келар фойда ҳисобланди-ю,
Биргина соғлигинг ҳисобланмади,
Сўйла, жоним, ҳаёт-ҳисоботингдан,
Айланайин Орол деган отингдан.
Камқонлик бошланди болаларингда
Ойи-ку ким ишга ғулдек келинлар,
Бир маъюс, ўйланиб қолди, огрдинг,
Бутифос ортилган қатор поездлар
У томон йўлини солди, огрдинг,
У-ку, бир қалишим икки бўлсин деб,
Сочлари гоҳ хирмон, гоҳ қор сўнгида,
Юртга тош ёгса ҳам план тўлсин деб,
Кимдир олти миллион — дея кўпирди.
Сўйла сут оққан елинлари миллион-миллион деб
Айтилган чўпчаклар бера оларми?
Қушларга дон берган, юртга нон берган
Қўлларни ўпаркан маъюсгина, жим
Аигладим,
Сен Онасан
Минглаб бўталари бўзлаб чаққирса,
Саҳролар оралаб қайтган биядек
Ортингга қайтасан
Оқ сут оққан елинингдан, оёғингдан айланай,
Оналиг-эй, оналигинг чиқардими ёдингдан
Биз ҳам сенга чопаяпмиз маёғингдан айланай,
Сабоғингдан, бизга берган сабоғингдан айланай,
Айланайин Орол деган отингдан.

ШАҲАР ҚУРИЛИШИ ВА АРХИТЕКТУРА

Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзи ва Давлат қурилиш комитети биргаликда республикада шаҳар қурилиши ва архитектурани янада ривожлантиришнинг бугунги аҳволини муҳокама этдилар. Кенг доирада ўтказилган бу мунозарада партия ва совет раҳбарлари, лойиҳа ва қурилиш институтларининг директорлари ҳамда бош архитекторлари. республикамизнинг таниқли меъморлари иштирок этдилар. Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари Қ. Ҳ. Маҳамадалиев доклад қилди. Мунозараларда саноат қурилиши материаллари министри Г. Исаев, қурилиш министри А. Мананников, Хоразм область бош архитектори Р. Аҳмедов, ТашЗНИИЭП институтининг бош архитектори М. Шагаев, Самарқанд область ижроия комитети раисининг ўринбосари Б. Ҳамроев, Тошкент шаҳрининг бош архитектори А. Умаров, Ўзбекистон ССР Давлат Қурилиш комитетининг раиси Ш. Ҳайдарова ва бошқа ўртоқлар сўзга чиқдилар.

Йиғилишда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг секретари В. Н. Лобко иштирок этди.

КЎРГАЗМА ЗАЛЛАРИДА

ОЗОДЛИК МАНЗАРАЛАРИ

Ўзбек хотин-қизларининг озодликка чиқиши, бу йўлдаги курашлар, машаққатлар, ҳатто қурбонлар берилгани ҳақида кўплаб адабиёт ва санъат асарлари яратилган. Бу мавзуга қўл урмаган ижодкор кам. Бинобарин, ушбу мавзу орқали халқимиз босиб ўтган йўл, унинг ютуқлари, мураккабликлари ҳақида тасаввур ҳосил қилиш мумкин.

Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг Кўргазмалар залида очилган кўргазма ҳам шу мавзуга, аниқроғи «Ҳужум» ҳаракатининг 60 йиллигига бағишланган. Аввало шуни таъкидлаш керакки, мазкур кўргазманинг ташкил этилиши хайрли иш бўлган. Чунки ундан республикамиз тасвирий санъатининг асосчиларидан тортиб турли бўғинга мансуб мусаввирларнинг асарлари ўрин олган. Кўргазмани диққат билан кузатган киши ўзбек совет тасвирий санъатида, ҳайкалтарошлигида, графикасида хотин-қизлар озодлиги мавзуси анча атрофлича ишланганига ишонч ҳосил қилади. Кўргазманинг жойлашиш тартиби ҳам диққатга лойиқ: даврларга бўлиб, бошқача айтганда, хронологик тарзда қўйилганки, бу томошабинга системали тасаввур беради. Инқилоб йиллари, ундан кейинги дастлабки давр, биринчи беш йилликлар ва колхозлар тузилиши, Улуғ Ватан уруши, урушдан сўнгги вақтлар, бугунги кунлар...

Кўргазмага ташриф буюрган томошабин устоз рассом П. Беньков асарлари ёнидан бефарқ ўтолмайди. Тўғри, бу асарларни томошабин олдин ҳам турли кўргазмаларда, музей залларида кўрган. Шунга қарамай, у барибир мухлис эътиборини жалб қилади. «Ўтмиш» деган машҳур асари бор. Оддий қишлоқ ҳовлиси. Уй олдидан ариқ тўлиб сув оқади. Кампир эшик олдидаги стулчага ўтириб хаёл суради. Орқа фонда одамлар... Унга қараб туриб киши кўп нарса ҳақида хаёл суриши, хотирасида турли воқеалар жонланиши мумкин. Асардаги тиниқлик, ниҳоятда чуқур миллийлик, давр руҳини бера олиш қудрати томошабинни сеҳрлаб қўяди. Мусаввирнинг «Дуторчи қиз», «Дугоналар» асарлари ҳақида ҳам шундай фикрларни айтиш мумкин. Н. Караханнинг буғдой кўтариб бораётган аёллар тасвирланган асари ҳам миллий колоритнинг кучлилиги билан ажралиб туради. Бу аёллардаги меҳнаткашлик, ўз ишидан завқланиш туйғуси бўртиб кўринган.

СССР халқ рассоми Раҳим Аҳмедовнинг бир неча асарлари кўргазмадан ўрин олганки, булар ҳам тасвирий санъатимизнинг энг сара намуналаридан ҳисобланади. «Ленин хотираси» асарида доҳий вафоти халқларни нечоғли қайғуга солгани акс эттирилган. Ёхуд рассомнинг машҳур «Тонг» асарини олайлик. Уни кўп кўрганмиз, журналлар саҳифаларида ҳам чоп этилган. Барибир яна кўргиси келаверади кишининг. Асардаги нафислик, тонг каби беғуборлик томошабинни ўзига тортади.

Йигирманчи-ўттизинчи йилларда қанчалар хотин-қизларимиз озодлик йўлида қурбон бўлганлар. Майна Ҳасанова, Турсуной, Нурхон ва бошқалар. Ўн олти ёшида янги тузум душманлари қўлида қурбон бўлган Нурхон образи адабиёт ҳамда санъат асарларимизда яратилган. Ю. Зоркиннинг «Нурхон» картинаси ҳам шулардан бири. Бу асарда ўша давр руҳи, Нурхоннинг янгиликка, саҳнага интилиши ёрқин бўёқларда тасвир этилган.

Машҳур қилқалам устаси Ўрол Тансиқбоев асарлари кўргазмага кўрк бағишлаган. Унинг «Боғчага» ва бошқа асарлари шулар жумласидан. А. Волковнинг «Она», Ш. Ҳасанованинг «Шоира Мутриба», «Автопортрет», З. Ковалевскаянинг «Айвон», «Велопойга ғолибаси», А. Фадеевнинг «Қоровул аёл», А. Абдуллаевнинг «Буви ва невара» асарлари кўргазмадаги яхши картиналар сифатида таассурот қолдиради.

Кўргазмани кузатган сергак томошабин ўзбек тасвирий санъатининг сўнгги ўн йиллиқлардаги ютуқ ва камчиликларини ҳам билиб олиши мумкин. Рўзи Чориевнинг «Қиз туғилди», «Келин» асарлари, Чингиз Аҳмаровнинг ўзбек хотин-қизлари образлари яратилган қатор картиналари шунга асос беради. Йигитали Турсунназаровнинг «Ҳамза» триптихи, «Сўнгги мактуб» картинаси алоҳида диққатга сазовор. Триптихда паранжи ташлаш, хотин-қизларни озодликка чорлашда Ҳамзанинг буюк роли ўз ифодасини топган бўлса, «Сўнгги мактуб»да урушнинг даҳшатли фожиаси акс эттирилган. Ёки Жавлон Умарбековнинг «Йўлда», «Дилафрўз портрети» асарларини олайлик. Биринчи асарда эшакка миниб кетаётган икки аёл тасвирланган. Уларнинг кийими, бошидаги тугуни, ўтириши нақадар табиий. Қизиғи шундаки, ҳар иккала аёлнинг ҳам юзи кўринмайди, улар орқа томондан тасвирланган. Аммо томошабин уларнинг юзини кўраётгандай ҳис этади. Алишер Мирзаевнинг «Пошхўртлик тўқувчи» асарида ҳам миллий колорит бўртиб кўринади. Чори Бекмировнинг «Кутиш» картинасида эса уруш асорати ўз ифодасини топган. В. Охунов, В. Шин, О. Муинов ва бошқа рассомларнинг асарлари ҳам шаклан ранг-баранглиги, изланишларга бойлиги билан ажралиб туради.

Хотин-қизлар мавзуига бағишланган бу кўргазмани айлангач, баъзи мулоҳазалар хаёлдан ўтди. Портрет асарлар кам. Ҳолбуки, инсоннинг бутун борлиғини, қалбини, ички кечинмаларини портретларда очиб бериш мумкин. А. Абдуллаевнинг «Ойбек портрети»ни эсга олайлик. Хотин-қизларимизнинг, лоақал ижодкор ва олима аёлларимизнинг портретлари деярли йўқ. Шунингдек, бугунги кунимиз ҳақида, ҳозир олиб борилаётган революцион ўзгаришларда хотин-қизларнинг ўрни ва ролини кўрсатувчи асарлар айтарли кўзга ташланмайди. Кўргазмада намойиш этилаётган асарларнинг аксарияти анча йиллар илгари ишланган картиналар. Бу мавзуда янги асарлар яратилмаганми ёки қўйилмаганми?

Шу ўринда яна бир мулоҳаза туғилади. «Ҳужум» ҳаракатининг 60 йиллиги республикамизда кенг нишонланди, Тошкентда тантанали мажлис бўлди, халқ сайллари ўтказилди. Мазкур кўргазма нега ўша тантана кунлари очилмади? Бизнингча, ўша кунлар шу кўргазма ишлаб турганда унинг таъсири яна ҳам бошқачароқ бўлар эди.

М. ҲАЗРАТҚУЛОВ

Суратларда: кўргазмага қўйилган асарлардан намуналар.

С. МАҲКАМОВ фотолари

ЛЕНИНГРАД МУЗЕЙИНИНГ ТОШКЕНТ ФИЛИАЛИ

Қудрат ака Раҳматуллаев Улуғ Ватан уруши бошланган пайтда Воронеж шаҳридаги ҳарбий билим юртини эндигина битирган ёш лейтенант эди. Кейинчалик у Волхов фронтига қарашли II-ўқчи дивизия таркибидаги взводга командирлик қилди. Шиддатли жангларнинг бирида Қудрат ака оғир жароҳатланиб қаттиқ контузия олди. Госпиталда даволангач, она шаҳри Тошкентга қайтди. 40 йилдан ортиқ шаҳримизнинг турли мактабларида ўқитувчилик қилди. Жангларда кўрсатган мардлиги ва матонати учун у жанговар орден ва медалларга сазовор бўлди. Урушдан сўнг моҳир педагог «Ҳурмат белгиси» ордени билан тақдирланди ва Ўзбекистон ССР халқ маорифи аълочиси деган фахрий унвонга эга бўлди.

Собиқ командир Қудрат Раҳматуллаевни 1983 йил 18 январда — Ленинград қамали ёриб ўтилганлигининг 40 йиллигига бағишланган тантанали мажлисга таклиф қилишди. У ўша кунлари Ленинграддаги 458-мактабда ва Эски Петергофдаги 319-ўрта мактабда Жасорат дарси олиб борди.

Тошкентга қайтиб келгач, 102-ўрта мактаб қошида Ленинграддаги 458-мактабда ташкил қилинган II-ўқчи дивизия музейининг Тошкент филиалини очишга киришди. У Ленинграддан ўзи билан бирга олиб келган материаллар — китоблар, фотосуратлар ва эсдалик буюмларига асосланиб, район раҳбарлари ва мактаб дирекцияси ёрдамига таяниб 1983 йил апрель ойида музей филиалини очишга муяссар бўлди. Музейнинг Совет аъзоларини тузди.

Қилинган ишлар зое кетмади. Музей 1984 йили Уруш ветеранлари совет комитети Одесса секцияси томонидан рўйхатга олинди. Яна, шуниси диққатга сазоворки, музей 1985 йилда Ўзбекистон Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасида ўтказилган республика мактаб музейлари кўригида (конкурс — 85) иштирок этиб, ёшларни ҳарбий ватанпарварлик ва интернационализм руҳида тарбиялашдаги ибратли ишлари учун биринчи ўринни эгаллади. Бутуниттифоқ Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасининг медали ва дипломини олган бу даргоҳ яқинда халқ музейига айлантирилди.

Ҳалима НОРҚУЛОВА

ТАДБИРЛАР БЕЛГИЛАНДИ

Газетхон А. Қодировнинг редакцияга йўллаган хати Поп район Совети ижроия комитетида муҳокама қилинди.

Хонобод қишлоғида бу йил селдан ҳимоя қилувчи тўғон қурилди. «Хонобод — Чодак» магистраль йўлига асфальт ётқизилди, Хонобод орқали қатнайдиган автобуслар сони бештага кўпайди, 60 ўринга мўлжалланган касалхона қурилиши ниҳоясига етай деб қолди.

Қишлоқни ободонлаштириш ишлари ўн иккинчи беш йиллик давомида ҳам олиб борилади, жумладан, типовой дала шийпонлари, ҳаммом маиший комбинати билан, фельдшерлик пункти, алоқа бўлими ва бошқа маданий-маиший объектлар қуриш мўлжалланган. Шу кунларда 624 ўринга мўлжалланган янги мактаб биноси қурилишининг лойиҳа-смета ҳужжатлари тайёрланмоқда. Бу тадбирларнинг барчаси «Москва» совхозининг маблағи ҳисобига бажарилади. Ишнинг олиб борилиши устидан назорат Поп райони ижрокомига юклатилди.

Б. ҲАКИМОВ,

халқ депутатлари Наманган область Совети ижроия комитети раиси

РАСМИЙ ЖАВОБ

Суннатулла АНОРБОЕВ

ЎЗ ЭТИ ЎЗ МОЙИ БИЛАН

ЁЗУВЧИ ЁН ДАФТАРИДАН

НЕГА БУ ЯЙЛОВНИ «Кенгкўл» дейишар экан? Ажабланиб теваракка боқаман. Теваракда эса кўлдан асар йўқ. Аксинча, кўз илғанча ўркач-ўркач қир, кун чиқишда баланд Учтоёқ чўққиси. Тўғри, кўл йўқ эмас, бор: хў-ў, тубонда ботаётган офтоб шуъласида ялт-ялт мавжланиб турибди. Фақат у табиий кўл эмас. Кўкабулоқ тоғларидан сув олиб кўкламда, биз ҳам бормиз, ҳе-ҳей, дегандай ҳайқириб оқадиган Каттаўра, Кичикўра сойлари худди ўша ерда тўсилиб пуч камарлар сувга тўлатилган кўл—Пачкамар сув омбори.

Ғузор районидаги «Пачкамар» совхози шу жойда.

Учтоёқ чўққиси биқинидаги ғарамга қараётганимгами ферма бошқарувчиси Бўри Маҳмудов:

— Билтирғининг ҳиссаси бу йил чиқди, катта бова? Кўрдингизма? — деб қолди.

Кўриб турибман: арпа, буғдой ангизи, пичан тойларини тоғ қилиб босишибди.

— Кунглимиз тўқ! — дейди Бўривой. — Энди қиш қиличини жалангашлаб келама, қор бўронини бўраб келама келаберсин! Шай турибмиз.

Оббо, шоввоз-эй, дейман ичимда унга зимдан тикилиб. Аммо Бўривойнинг ўзи қишга шай экани бошидаги одми қора қулоқчини, эгнидаги олача чопони-ю, кирза этигидан ҳам кўриниб турибди. Даштда тоб еган пишиқ одам-да, унча-мунча қиш совуғи писанд эмас унга.

— Сиз-ку, шайсиз, — деб эгни бошига ишора қилдим. — Қўй-қўзилар-чи?

— Молларма? — у қир бағрида чувалиб бораётган сурувға кўз ташлаб илжайди. — Иссиқ кунда пўстинини чечиб олувдик, катта бова, лекин ҳозир улар ҳам шай! Бийил қўйларимиз, шукур, ўз эти ўз мойи билан. Ҳай, улар терининг ичида қимирлаган қуруқ суяк эди-да, билтир! Қўра-қўтонларимиз ҳам шай. Ремонтдан чиқариб бўлаёздик... Ўтирик сўйламайман, бориб кўрсангиз бўлади.

Бордик. Тепароқда чўпон-чўлиқ учун бошпана. Ёнбағир ялангликда қўтон. Икки киши бузуқ-ёриғини тузаётибди. Яна бир-иккитаси томини сомонсувоқдан чиқараяпти. Фермадаги ем-хашак бригадаси аъзолари икки звенога бўлиниб ремонт билан машғул эканлар.

— Пичан шамолда чайқалиб, иси димоғингга уриб тургандан кейин, ўроқ ўришнинг ўзи бир гашт! — дея жилмаяди Насибали исмли йигит. У қўлидаги лўмбоз лойни девор ёриғига уриб, андавасини шир эткaзиб юритади-да, яна гапида давом этади: — Ҳаммаёқ ям-яшил, қизғалдоғу чучмомо! Дилинг гулдай очилиб тургандан кейин тракторнинг тариллаши-ю, сенокосилканинг шақиллашиям эшитилмай қолар экан қулоғингга. Ўрабердим, ўрабердим хумордан чиғиб. Жўраларим қуриганини қуригандай босаберди эринмай. Кузда бўлса, мана, кўриб турибсиз, ремонтловга тушдик...

— Катта бова, айбга буюрмайсиз, бу боламиз шундай, мухбир халқини кўрса... Бойнаги, интерби берадиган бўп қоғон Олтойдан қайтганидан буён.

— Нима, ёлғонма? — Насибали ферма бошлиғининг сўзини бўлди. — Эргаш бова, сиз ойтинг.

Шотига оқиста оёқ қўйиб қўтон тепасидан тушаётган қария мийиғида кулади:

— Бригатти сўзини хато деб бўлама? Бари тўғри.

— Эшитдингизми? Ҳазрат бованинг қишловиям гатоп, Бўри ака. Яхши қуригандан кейин чертиб кўрсангиз-да бўлади. Чиннидай жиринглaмаса мен кафил.

— Ҳей бола! — Қўл силтайди Бўрибой. — Жиринглaмасаям ҳожатига ярасин. Қулоғи қизидиёв Ҳазрат бовангди.

— Қулоғи қизиса яхши. Зора эриса.

— Қўй-э! Кекса одамнинг олқишини олсанг ҳам етади.

— Бўри ака-а, — Насибали бош чайқайди, — ўта қаттиқсиз.

Кулишади.

— Катта бова! — дея мен томонга ўгириладИ Бўривой.

Ҳа, майли, Бўривойдай одамга «катта бова» бўлсам бўлибманда, дейман ичимда.

— Катта бова, мана шундай кулишиб-тегишиб юриш ҳам ғанимат экан. Билтир вой-бўй, худо кўрсатмасин, Бўривой хомуш бир қиёфада бош чайқайди — Жилағанмиз! Эрта кўкламдаёқ шу ерларнинг, у оғир кирза этиги билан оёқ остини тепиб кўрсатади, — чанги чиқиб кетган. Шундай! Қўйди овзиға илинадиган чўп жўқ! Бола-чақани ташлаб, ўзимиз қўйни тоққа ойдадик. Бало-қазодан қочгандай қувиб ойдадик. Ойдабердик. Бўлмаса бари очдан қириладиган. Шуйтиб май ойидан октябргача товда жон сақладик. Ундан у ёғига туриб бўлмади. Қор жовди. Октябрдан январгача Муборак чўлида қўй боқдик. Қумсаксовулзор. Саксовулнинг пишган уруғи бор. Совуқ урган шоҳ-бутоқлари бор юмшоқ...

— Биз бўлсак, ака, ўттиз беш киши, шу қўйларимизнинг қишлик овқати дардида, уч ярим минг километр йироқда Олтой ўлкасида қирқ беш кун дайдиб юрдик, — дея ювиниб кийинаётган Насибали ҳангомаға аралашди.

Алпдай бу хушбичим йигитга ҳавас билан тикилиб туриб, уч ярим минг километрлик олис йўлни у шериклари билан яёв босиб ўтгандай, ҳар қайсиси ўтовдай-ўтовдай ғарамни шундан шунга орқалаб келгандай туюлади менга. Негаки бу саҳройи элатнинг қўшиқчилари Жуманбулбулдан Абдулла шоиргача, Пўлкан бободан Қодир бахшига қадар ўзлари тўқиб куйлаган: гоҳ қаҳқаҳа урдириб, гоҳ бўзлатган; гоҳ олиштириб, гоҳ чопиштирган алпларини Насибали, Бўривойларга ўхшаган ўтюрак инсонларга қиёс қилиб яратган бўлсалар ажаб эмас.

— Олтойлик ғаллакорлар, аммо лекин ака, одамгарчилик қилишди. Шунча жойдан ташиб келтириш қимматга тушсаям, олтойнинг сомони жонимизга аро кирди.

— Аро кирди дейсан қўясанми! — Бўривой Насибалининг сўзини қувватлайди. — Қишдан инқиллаб-синқиллаб бўлса-да, омон чиқдик-ку! Талафот бўлмадимас бўлди, лекин кам бўлди. Ёмон тўл олмадик. Кўкламга етиб орқамизга офтоб тегди-ю, тортган азобларимиз бари унутилди ҳисоб, дикир-дикир ўйноқлаб кетдик. Ҳай, табиат жўмард! Бизни кўп сийлаб юборди бу йил! Бироқ пахтакорга қийин бўлди. Неча бор пахтасини бузиб экди деҳқон. Табиатга сўз йўқ, катта бова, чорвадорни кулдирди бийил, аммо пахтакорни ёмон жилотти.

КЎЗ ЎНГИМДА Ғузор, Чироқчи, Ульянов, Усмон Юсупов районларидаги пахтазорлар. Шиғил кўсак денг! Кўм-кўк! Октябрнинг охири-ку, ҳамон гуллаётган карталар бор. Бундай манзарани Қашқадарё воҳасида саксон учинчи йили ҳам кўргандим. Во ажаб! Бу баҳорги ортиқча намгарчиликнинг. оқибатимикан? Ёки бошқа бирон бир сабаб ҳам бормикан?

Ғафур Ғулом номидаги қоракўлчилик хўжалигида ҳам бўлдим. Уларда ҳам қишга тайёргарлик ёмонмасга ўхшайди. Айланиб совхознинг бўрдоқичилик қўрасига ўтдик. Бу ерда ҳам энг аввал қишга тайёргарликнинг аён белгиси сомон, хашак ғарамлари ёнига бошлаб боришди. Бош зоотехник Нормамат Рустамов:

— Бу йилги жамғармамиз икки йилга бемалол етади, — дея чоғроқ одам эмасми, бошидан дўпписи тушгундек тепага қарайди.

Ҳали ҳозиргача индамай бош зоотехникнинг имо ишораси бўйича ўз хўжалигини бизга кўрсатиб юрган суяги бузуқ катта одам Ёғмир оға киноялй жилмайди. Аммо у шу заҳоти кулгисини қуюқ, мош-гуруч мўйлови остига яшириб:

— Ҳей, ётиб еганга тоғ ҳам чидамайди, Рустамов! — деб қўйди.

— Барака одамнинг ўзидан... — эътироз билдиришга уринди бош зоотехник.

— Ҳова, бироқ чўпонга боғлиқ бўлмаган томониям бор, мен сизга айтсам! — дея Ёғмир оға ҳазиллашди. У кулранг калта пахталигининг юқори тугмасини еча туриб ўз фикрини исботлашга киришди: — Мабодо осмондан ёвуғ ёвмаса, шамолда совурилиб, иссиқда қизиб ётган қумлоқ яйловимизда гиёҳ кўкарадими?

Бош зоотехник ноқулай аҳволда қолди шекилли (ҳарқалай чет одамлар бор):

— Гиёҳми? — дея жилмайди.

— Ҳова, гиёҳ! — Ёмғир оға Рустамовнинг кўзига тик қараб, унинг жавобини кутмай ўзи айта қолди: — Кўкармайди! Молнинг қорни тўядиган ўт, ем бўлмагандан кейин туёқ кўпаядими? Кўпаймайди! Шундай бўлгач, чўпоннинг шўри қуриди кўрасидан барака кетди дейберинг, ёшулли!

У челакда туз ташиб охурларга солаётган ўсмирнинг «катталарнинг сўзи»га алаҳсиганини пайқаб:

—Анграйма! — дея сиёсат қилди.

Ҳа, Ёғмир оға қўлостидагиларга анча талабчан кўринади. Ўзининг айтишига қараганда «ўттиз беш йилдан бери давлатнинг молини» боқар экан. Асли Чандир қишлоғидан. Илгари «Толлимаржон», «Нишон», «Ўзбекистон» чорвачилик хўжаликларида ишлаган. Етмиш тўққизинчи йили Ғафур Ғулом номидаги совхоз ташкил топганида бу хўжаликка ўтган экан.

— Ёшулли Мамат Жўмақулов ҳам Чандирдан. Бу совхозга директор қилиб кўтарганларида: «Ёғмир оға, бирга ишлайлик», деди. Сўзини қайтармадим. Сабаби, кўз олдимизда ўсган, ўзи чўпондан чиққан, хизмати билан бошқа чўпонларга ибрат бўлган, ҳалол... Мен сизга айтсам, қўйнинг бурнини қанотмаган чўпон!

Ёмғир Шукуровнинг бўрдоқичиликка ўтганига олти йил бўлибди. Бригадасида, асосан, хотин-бола чақалари, Оқбика янга, ўғиллари Норқул, Комил, Камол, Ихлос, келинлари Норхол ҳамда Гавҳар ишлашар экан.

Ана, катта ўғли бўлса керак, келбатидан маълум, қорақош, қорасоқол мағрур йигит, тракторда майдаланган хашак олиб келди. Бошқа биттаси курткасини ечиб ташлаб шатак аравадан охурларга солишга киришди. Келинлар ҳам қўрада. Ҳаммалари ўз ишини билиб-билиб қилаяпти. Ёғмир оға эса уларнинг ишини зимдан кузатар экан мўйловини аста силаб қўяди.

— Ҳова, болалар бари қоптолимда, — деди Ёғмир оға унинг оиласи, ишига оид саволимга жавобан. — Катталари армия хизматини бажариб қайтишди. Кичик жужуқлар бирин-кетин ўсаётир, умрлари узоқ бўлсин, турмушимиз яхши! Тўрт минг чиқит қўйларни боғамиз, Ҳай, ойтсонгиз-чи, — дея кулиб Рустамовни ёрдамга чорлайди.

Бош зоотехникнинг айтишича, Ёғмир оға оилавий бригадаси қўчқор бошига ойига 97,2, совлиққа 52 тийиндан ҳақ олишар экан. Яна йил охирида топширган маҳсулотларининг сони, сифатига қараб ҳам қўшимча даромад олишар экан.

— Нолимаймиз-эй! — дейди Ёғмир оға. — Ҳалол меҳнат қилган киши ҳеч қачон кам бўлмайди, мен сизга ойтсам. Болаларни қулоғига қуйиб тураман ҳар доим: меҳнат — меҳнатти таги роҳат, деб.

Бўрдоқичилик қўрасидан қайтаётганимизда бош зоотехник Ёғмир оғага оид яна бир сирни айтди. (У киши «тақинчоқларни тақиб» кўз-кўз қилишни ва шунга оид гап-сўзни унча ёқтирмас экан-да). 1984 йилнинг хўжалик якуни учун III даражали «Меҳнат Шуҳрати», 1986 йил учун эса «Меҳнат Қизил Байроқ» ордени билан тақдирланибди. Совхоз меҳнаткашлари бу донгдор чўпонни ардоқлашиб, район Советига депутат қилиб сайлашибди.

Идорага келсак директор Мамат Жумақулов кабинетида экан.

— Меҳмонларни чарчатиб қўймадингизми? — дея Рустамовга тегишиб пешвоз туриб қарши олди.

Ёғмир оға таърифига кўра мен уни бошқача тасаввур этган эдим. Йўқ, қаршимда оққубадан келган, ранги-рўйига мос сипо кийинган бир зиёли турарди.

— Амунинг суви етиб келганда қувонгандик молимиз кўкатга, бўрдоқимиз емга тўядиган бўлди, деб, — Жумақулов оёқларини чалиштириб маъюс кулимсирайди. — Сув келди-ку, бироқ сувли еримиз кўпаймади. Аксинча ўттиз олти қудуқ, қирқ икки қўшар-қўтон жойлашган яйловимиздан айрилдик. У ерлар пахтазорга айлантирилди. Майли, эка қолишсин. Лекин минг афсуски, ўша ташкил этилган пахтакор хўжаликлар фойда кўриш ўрнига зарар келтириб, давлатдан миллион-миллион сўм қарздор бўлиб ётибди-да!

Мана шундай гапни Чироқчининг Охунбобоев номидаги совхозида ҳам эшитган эдим. Азалдан чорвадорликка мослашган хўжаликни Аму суви келиши билан табиий, иқтисодий шарт-шароитини ҳисобга олишмай, шартта пахтачиликка айлантириб юборишибди. Эндиликда ўша хўжалик территориясида истиқомат қиладиган йигирма олти минглик фуқаро гўшт бу ёқда турсин арзимаган сабзавот учун ҳам эллик-олтмиш километр йўл босиб Қаршининг бозорига қатнашар экан. (Пахтани еб бўлмайди-ку?!)

Гўшт топшир, тери топшир, жун, тухум... Курсида ўтириб олишиб талаб қилаберишади, давай-давай! Лекин шу тухумни туғадиган товуғингни дони борми-йўқми, донли экин, йўнғичқа экадиган сувли еринг борми, эсларига ҳам келмайди! Хаёлларида фақат пахта! Область агросаноат бошқармаси чорвачилик бўлимидаги бир ўртоқнинг афсус надомат билан айтган шу сўзлари беиХтиёр хотирамга келди.

— Бизнинг аҳволимиз бошқа чорвадор қоракўлчилик хўжаликларга қараганда нисбатан анча тузук. Чунки бизда донли экин экиб ем етиштирадиган, йўнғичқа экадиган озроқ сувли еримиз бор. Бошқаларда шуям йўқ ҳисоб! Молга сотиб олиб едирганингдан кейин даромад қаёқдан келади?! Хўжаликнинг қиссасига нақд фойда тушиб турмагандан кейин ўша хўжаликнинг ободонлиги, маданий фаровонлиги ҳақидаги сўз қуруқ сафсатадан нарига ўтмайди.

Баланд минбардан туриб айтилган «Илғор чўпонларимиз юз совлиқ бошига икки юздан ошириб қўзи олмоқдалар!» «Гўшт топшириш планини икки юз фоиз бажарамиз!» қабилидаги сафсатабозликлар, одатда, осмондан олинган ҳавойи планларни юзага келтиради. Турғунлик даври қайтмайди, ҳозир қайта қуриш даври, деймизку, лекин ҳавойи планлардан ҳалигача қутула олмаймиз! — Жумақулов чимирилди, — Жуда-жуда қийнаб ташлашади.

Бу йил район план бўлими бизга 504 тонна гўшт топширишни планлаштирибди. Ҳа, ўзларича. Ҳей, худо хайрларингни берсин, бизнинг совхоз ҳали қичкина, мунча гўшт топширишга қурби етмайди, бунинг устига наслчилик заводи, ахир, десак ҳам қани кўнишса! Буйруқ шундай, вассалом, дейишди.

Қарасак зотли молларимиздан айрилиб қоладиганмиз. Бутуниттифоқ қоракўл наслчилик заводлари бирлашмасига мурожаат этдик. Иттифоқ идораси аралашгандан кейингинна планни 360 тоннага туширишди.

АНА ШУНДАЙ курашлар билан 1300 бош соғлом, наслдор қўйни сўйилиб кетишидан асраб қолдик. Совхозимиз чорва маҳсулотлари тайёрлабгина қолмайди. Наслдор, зотли қўйқўчқорлар етиштиришдан ҳам тузуккина даромад олади. Мана шу йилнинг ўзида бошқа хўжаликларга 4050 зотли қўй-қўчқор сотдик. Умуман, бу йил ҳамма планларни бажариб, йилни кўнгилдагидай якунлаётирмиз. Совхозимиз... — директор ерга тикилганча ўйланиб турди-да, менга синовчан боқди: — Кўргандирсиз совхозимизни?

Ҳа, кўрдим. Ғафур Ғулом номидаги қоракўлчилик совхози республикада энг ёш хўжаликлардан бўлишига қарамай рентабелли, яъни фойда келтирадиган (таъкидлашимнинг боиси яқингача, республикамизда давлатдан қарз олмай, ўз кунини ўзи кўраётган қоракўлчилик совхозлари жуда кам эди) ривож топаётган хўжалик. Марказий қишлоғи, саҳрода жойлашган эса-да, сердарахт, шинамгина. Чўпон-чўлиқларнинг қўнишларига ҳам бош суқдим «мол-жон омонми?» дея ҳол-аҳвол сўраб. Туриш-турмушлари тузук, тўқ яшашади. Лекин ҳаёт тарзлари бундан яхшироқ, маданийроқ бўлишини истар эдим. Қўй-қўзиларига келсак Кенгкўл яйловида орттирган жўрам чўнг чўпон Бўривойнинг тили билан айтганимизда бу йил «ўз эти ўз мойи билан» экан.

Қани энди ҳар йили ҳам чорванинг аҳволи бу йилгидек бўлаверса.

ФАРҒОНА. Тошлоқ районидаги «Партия XXII съезди» колхози сут соғувчиси Ҳайдарали Мамажонов ҳар бош сигирдан 3670 литр сут соғиб олиш учун ҳаракат қилмоқда.
Суратда: Ҳ. Мамажонов (ўнгда) ҳамкасблари даврасида.
Н. МУҲАММАДЖОНОВ фотоси

Антонина Павловна Хлебушкинанинг номи эндиликда фақат Тошкентда ёки республикамиздагина эмас, бутун мамлакатимизда машҳур. У 45 йилдан буён Тошкентдаги 22-болалар уйига раҳбарлик қилиб келмоқда. Бу йиллар давомида 3200 дан зиёд бола унинг қўлида таълим-тарбия олди. Бу уйда вояга етганлар орасида турли касб эгалари бор. Улар халқ хўжалигининг, фан ва маданият, адабиёт ва санъатнинг турли соҳаларида меҳнат қилмоқдалар. Уларнинг ҳаммаси табаррук онахон Антонина Павловнани ўз онаси каби ҳурматлайди, қадрига етади. Болалар уйида тарбияланганлардан юзга яқини Хлебушкинанинг фамилиясини олган.

А. Хлебушкина ўзининг батун умрини, куч-қувватини етим болаларнинг бошини силашга бағишлаган. Зеро, бу энг олижаноб ишлардан биридир. Шунинг учун ҳам Антонина Павловнанинг хизматлари зое кетмади. Яқинда СССР Олий Совети Президиумининг Фармони билан унга Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвони берилди. Кўп минг сонли газетхонларимиз номидан Антонина Павловнани бу юксак унвон билан ҳамда кириб келаётган Янги йил билан самимий табриклаймиз, сиҳат-саломатлик, узоқ умр тилаймиз.

С. МАҲКАМОВ фотоси

АДОВАТ

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

Форишда миш-миш тарқалди: «Судья Умматов кечаси ширакайф ҳолда машина бошқариб келаётган экан, ГАИ ходимлари машинаси ва ҳужжатларини олиб қўйишганмиш...»

Кўп ўтмай эл оғзидаги гап янги маъно касб этди: «Умматов масаласини шаҳар партия комитети бюросида муҳокама қилишипти. Унга қаттиқ виговор бериб, ишдан оладиган бўлишипти...»

Баъзилар бу гапга ишонишди. Баъзилар: «Наҳотки, шундай бўлса? Умматов ақлини ептими? Машинада икки боласи, хотини, қўшниси ва унинг ёш фарзанди бўлган экан. Ўшаларнинг тақдири ҳам отани хушёрликка тортади-ку! Бунинг устига унинг қанд касаллиги бўлса», деган мулоҳазага боришди. Қаҳрамон Умматовни яқиндан танийдиганлар эса «Ишига пухта, билимдон юрист. Судья сифатида ҳам одил эди-я», деб унга ачиндилар.

Хўш, Умматов ростдан ҳам гуноҳкормиди?

Сўнгги икки йил давомида тўпланган расмий ҳужжатлар унинг шаънига билдирилган гаплар ҳақиқатга зидлигини кўрсатди.

Яхшиси, воқеа тафсилотини эшитинг.

1985 йил 30 июнь. Тун. Соат бирдан ошган. Қорахон қишлоғидаги қариндошиникидан чиққан Умматов ўз машинасида келарди. Хотини, икки қизи, қўшниси Кунаров ва унинг фарзанди ҳам у билан бирга эди. Район марказидаги ГАИ постига етганда уни тўхтатишди. Алоҳида дивизион командири К. Балгенов унинг ҳужжатларига кўз югуртираркан, «Ҳмм! Бу Умматовми?» деди атайин баланд товушда истеҳзо билан. Унинг ғаразли киноясини сезган Қаҳрамон «Нима, Умматов каллакесармиди? Унинг фамилиясига бунчалик пичинг билан урғу берасиз?» деди. Ўртада мунозара бошланди. ГАИ ходими Б. Лапасов командирининг ишораси билан унга «Сиз ичгансиз, кайфингиз бор», дея ёпишиб олди. Умматов «Ахир, машинада оилам, қўшним, унинг ёш боласи бор. Наҳотки, шу норасталарнинг тақдирини ўйламасам. Қолаверса, ўзим қанд касали билан оғриганман, область эндокринология диспансерида ҳисобда тураман», деса ҳам қўйиб юборишмади. Шу маҳал машинада ухлаб ётган болалар шовшувдан уйғониб йиғлай бошлашди. Умматов яна йўл инспекторига мурожаат қилди: «Вақт алла-маҳал бўлиб қолди. Болалар қийналишмасин. Уйгача уч-тўрт километр қолди. Уларни олиб бориб қўяй». ГАИ ходимлари рози бўлмадилар. Аксинча, воқеа устида бўлган район ички ишлар бўлими бошлиғи вазифасини бажарувчи А. Абдуқодиров ҳомийлигида Умматов устидан тегишли айблов ҳужжатларини расмийлаштиришга киришдилар. Ўзаро тортишув тонгги соат тўртгача давом этди. Умматовнинг «Болаларимни уйга ҳеч бўлмаса яёв ташлаб келай», деган илтимосига йўл назоратчилари «Аввал ичганман», деган тушунтириш хати ёзиб берасиз. Кейин рухсат», деб оёқ тираб олишди. Бир жиҳатдан оиласи ва қўшнисининг олдида изза еган, иккинчидан, норасида болалари қийналганлигини кўрган Қаҳрамон Умматов: «Муддаоларинг шуми? Мана, бўлмаса!» дея протоколга улар айтган сўзларни ёзиб берди. У ўзи учун сохта айбномани ёзар экан, «Ахир, юристман. Қонунни биламан. Эртага ҳақлигимни исбот қиларман», деган фикрни кўнглидан ўтказган эди. ГАИ ходимлари «Тилидан илинтирдик», деб хурсанд бўлишди. Чунки улар ўч олиш пайида эдилар. (Бу ўчнинг сабаби ҳақида кейинроқ тўхталамиз).

ГАИ инспектори Боймурод Лапасов «Қ. Умматов маст ҳолда машинасини бошқарган» мазмунида протокол тузди. Жиззах шаҳридаги 2-поликлиниканинг ГАИ пости қошидаги медицина пункт фельдшери Хайрулла Турдиев эса «Машина рулида Қ. Умматовнинг... мастлик даражаси аниқланди...» деб хулоса чиқарди.

Кўп ўтмай ҳужжатлар область Давлат автоинспекциясига оширилди. Область ички ишлар бошқармаси ГАИ бошлиғи ўринбосари А. Рустамов ҳужжатларнинг биринчи саҳифаси тепасига: «Қ. Умматовга нисбатан зарур чора кўрилсин...» деган мазмунда имзо чекиб, тегишли идорага жўнатди. Фориш район ички ишлар бўлими томонидан «Умматовдан 100 сўм жарима ундирилсин», деган протокол тузилди.

Қизиғи шундаки, район ички ишлар бўлимининг бошлиғи Т. Орипов бу вақтда, яъни 1985 йил 23 июлидан 28 августгача меҳнат отпускасида эди. Ҳатто область территориясида бўлмаган. Шунга қарамай Қаҳрамон Умматовдан жарима ундириш ҳақидаги протокол (унга номер ҳам қўйилмаган) ўша йилнинг 8 августида, аниқроғи, уни тўхтатишгандан кейин икки ой ўтиб Т. Орипов имзоси билан расмийлаштирилади. Янада ажабланарлиси, жарима Умматовдан эмас, балки унинг куёви Т. Аҳмедовдан ундирилган. Тааж-жуб?!. Бу лавозимини суиистеъмол қилишнинг ўзига хос шакли бўлса керак.

Хуллас, ўч олиш мақсадида тўпланган ҳужжатлар Жиззах шаҳар халқ судьяси, коммунист Қаҳрамон Умматовнинг шахсий ишини муҳокама қилиш учун шаҳар партия комитетига ҳавола этилади. Шаҳар партия комитетининг ўша вақтдаги секретари Умматов масаласини пухта текширмайди, масалага юзаки қарайди. Оқибатда бюрода Умматовга шахсий карточкасига ёзиш шарти билан қаттиқ ҳайфсан эълон қилинади ва унинг бундан кейин ўз вазифасида ишлаши мақсадга мувофиқ эмас, деган қарорга келинади.

Мана, ўшандан буён икки ярим йил ўтди. Бу вақт ичида Қаҳрамон Умматов ўзининг ҳақлигини исботлаш учун идорама-идора югурди. Ҳатто Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига ҳам арз қилишга мажбур бўлди. Шундан кейингина қайта текширишлар бошланди.

Бу орада Фориш район прокуратураси, Жиззах область ички ишлар бошқармаси ва область прокуратураси ўртасида Умматовнинг иши юзасидан ўнлаб ёзишмалар бўлди. Шу ўринда ўша вақтда Фориш район прокурори вазифасини бажарувчи Ш. Тинибековнинг адолатни тиклаш учун кўрсатган қатъиятини таъкидлаш лозим. Прокуратура ходимлари билан область ички ишлар бўлимининг баъзи мутасаддилари ўртасида ўзига хос «жанг» кетади. Бу курашнинг узоқ давом этиши Умматовнинг соғлиги учун қимматга тушди. Соғлиғи ёмонлашиб йилига икки-уч марта ётиб даволанишга мажбур бўлди.

Кураш шу йил май ойида ниҳоясига етди. Мана, редакция папкасидаги янги ҳужжатлар: Фориш район прокурори ўртоқ Р. Мелибоевнинг Қаҳрамон Умматовга унинг 1987 йил майдаги аризасига жавобида шундай дейилади: **«Сизнинг аризангиз бўйича Фориш район прокуратураси томонидан ўтказилган текширишда тубандагилар аниқланди: Фориш район ички ишлар бўлими томонидан 1985 йил 8 август қарори билан Сизга 100 сўм миқдорида солинган жарима бўйича прокуратура норозилик билдирди. Ўрта маълумотли медицина ходими Х. Турдиев томонидан Сизнинг спиртли ичимлик ичганингиз ҳақида берилган справка қонуний эмас, деб топилди. Чунки СССР Соғлиқни сақлаш министрлигининг 1954 йил 22 ноябрдаги 523-сонли буйруғига кўра, кишиларнинг алкоголь ичимлик билан мастлик даражаси ўрта маълумотли медицина ходимлари томонидан аниқланишича мутлақо тақиқланган. Фориш район ички ишлар бўлими инспектори З. Тўйчиев сизга нисбатан ҳужжатларни қалбакилаштириб тузгани учун лавозимидан бўшатилган. Район ички ишлар бўлими бошлиғининг сиёсий қисм бўйича ўринбосари А. Абдуқодировга ҳайфсан эълон қилинган. Фориш район ички ишлар бўлими бошлиғи Т. Ориповга нисбатан эса область ички ишлар бошқармаси томонидан илгари 58-сонли буйруқ билан жазо берилганлигини инобатга олиш билан кифояланилган...»**

Сирасини айтганда, олий маълумотли юрист Қаҳрамон Умматовга нисбатан ғайриқонуний равишда жабр қилган милиция ходимларига нисбатан «кабоб ҳам, сих ҳам куймасин», деган тахлитда муносабатда бўлинганлиги кишини таажжублантиради. Тегишли органлар ўртасида икки йилдан ортиқ давом этган тортишувда Қаҳрамон Умматовнинг ноҳақ жабр кўрганига ачинасан киши. Унинг ноҳақликдан асаблари баттар таранглашиб, соғлиғи ночорлашди, халқ судьяси деган лавозимидан ноўрин маҳрум бўлди, партиявий жазо олди, асоссиз шов-шувлар обрўйига таъсир қилди.

Редакция папкасидаги янги ҳужжатлар орасида яна шундай маълумотлар бор. Ўша воқеа содир бўлган тунда гувоҳликка ўтган Сафар Саъдуллаев ўзининг кейинги тушунтириш хатида қуйидагиларни баён қилган: **«Мен 1985 йил 30 июнь куни кечаси мотоциклда келаётганимда Фориш район марказидаги ГАИ постида инспекторлар тўхтатди. Орадан бироз вақт ўтгач, ўзининг «Жигули» машинасида Қаҳрамон ака Умматов келди. Уни ҳам инспекторлар тўхтатди. Мен Умматовнинг ичганини кўрганим ҳам, сезганим ҳам йўқ. Бироқ ГАИ ходимлари «Биз айтганни ёзсанг, мотоциклингни бериб юборамиз», деб авраганн учун биринчи тушунтириш хатимда нотўғри фикрларни ёзганман. Бошқа қўшимчам йўқ».**

Энди ГАИнинг алоҳида дивизион командири К. Балгеновнинг Қаҳрамон Умматовга нисбатан қасдлашишининг боиси хусусида. Маълум бўлишича, К. Балгеновнинг Ниёзов деган ҳамкасабасининг укаси икки ўртоғи билан талончиликда айбланиб судланади. Суд жараёнига судья Қаҳрамон Умматов раислик қилади. Шу-шу Балгенов зимдан Умматовга қасдлашиб қолади. Оқибатини эса, мана, кўриб турибсиз.

Ўч олиш, қасдлашиш — энг ҳавфли иллатлардан. Бизга бу уруғчилик, қабилачилик даврларидан қолган ярамас «мерос». Ҳокимлар, подшолар ўртасидаги ўч олиш, қасдлашиш халқлар ва элатлар бошига не-не кулфатлар келтирганлиги тарихдан ҳаммамизга маълум. Бизнинг турмуш тарзимиз учун бундай эскилик сарқитлари мутлақо ёт бўлиши керак. Айниқса, баъзи орган ходимларининг ўзаро қасдлашиши кечирилмайдиган қусурдир. Биз бугун покланиш, ҳар хил иллатлардан тозаланишдек масъулиятли жараённи бошдан кечираётган эканмиз, савиямиз, маънавий камолотимиз ҳар қандай иллатлардан мутлақо устун туриши керак.

Мазкур мақолани ёзишдан мақсадимиз ўша бўлмағур шов-шувлар таъсирида обрўйига, коммунистик шаънига гард юққан юрист Қаҳрамон Умматовнинг маънавий поклигидан ва ноҳақ жабр кўрганлигидан ҳамюртларини, ҳамкасбларини огоҳ қилишдир. Масалага холисона баҳо бериш эса тегишли ташкилотларга ҳавола.

Шомурод СИДДИҚОВ

УЙИМИЗДАГИ ХАЗИНА

Тоҳир ҚАҲҲОР

Шарқшунослардан бири Алишер Навоий ижоди хусусида фикр юритаркан, унинг асарлари ҳар бир ўзбекнинг уйидаги хазинадир, дея таъкидлаган эди. Дарҳақиқат, шундай. Навоий халқимиз хазинасигина бўлиб қолмай, балки улусимиз рамзи, унинг абадий муаллими, абадий йўлдоши ҳамдир.

Халқлар ва уларнинг даҳолари, санъаткорлари ҳақида гапирганда, одатда, Навоий номи Данте, Шекспир сингари устодлар номлари билан бирга тилга олинади. Бу бежиз эмас. Навоий ўз даҳоси ҳамда миллатининг тақдирида, тарихида тутган ўрни, ижодининг умуминсонийлиги билан ана шу буюк мутафаккирлар турган майдонга мардона туша оладиган шахсият.

Инқилобдан кейин Навоий ижодини янгича ўрганиш асосан йигирманчи йилларнинг охирларидан бошланган бўлса, бизнинг кунларимизгача анча хайрли ишлар амалга оширилди: шоир асарлари турли даврларда айрим-айрим ҳолда, турли матншунослар томонидан тайёрлаб нашр эттирилди, ниҳоят, ўзбек тилидаги ўн беш жилдлик ва рус тилидаги ўн жилдлик Навоий асарлари, «Хамса» достонларининг талқинлари ва насрий баёнлари, шоир ҳаёти ҳақида ёзилган романлар, драмалар, кўплаб шеърлар... — барчаси бугунги авлодга хизмат қилмоқда.

80-йиллари Афғонистонда — Навоий туғилган ва яшаган тупроқда бир улуғ иш бошланганлиги, бундан кўпчилик хабардор, албатта: Алишер Навоий ижоди, ҳаёти ва унинг даври тадқиқотининг ўн йиллиги. Биз ҳам Навоийнинг йигирма жилдлик асарларини нашр эта бошладик, ҳар йили февраль ойида шоир ижодига бағишланган матбуот нашрлари мунтазам чиқиб турибди. Бу ва бунга ўхшаш, айни ўринда санаб ўтишга имкони йўқ, хайрли ишлар кўп, албатта. Аммо, [illegible] латмоқ учун сидқидилдан жуда кўп меҳнат қилишимиз лозимлиги аён бўлади.

Республикамизда Навоий комитети тузилганлиги ҳақида бир неча йил аввал гап бўлганди. Назаримда, комитет яхши ишлар қилаётган бўлсада, ундан кенг омма бехабар қолаётир, тўғрироғи, Навоий комитети шундай-шундай ишларни қилди, дея матбуотда айтилаётгани йўқ. Адабиёт муҳибларига маълумки, Пушкин, Данте, Достоевский каби классиклар ҳаёти ва ижодини ўрганиш қатъий режа билан олиб борилмоқда. Масалан, ҳар йили мунтазам «Дантовские чтения» тўплами нашр этилади. Шу каби бизда ҳам навоийхонлик тўплами ҳар йили чоп қилинса, унга Навоий ҳаёти ва ижодини ўрганишга оид ўлкамизда, қардош республикаларда, чет элларда олиб борилаётган тадқиқотлар жамланса; ёки бўлмаса, Навоий ижодининг талқинлари, шарҳлар (шарҳлар айни замонда жуда зарурдир, чунки шоир асарларининг туб маъноларини айрим зукко навоийшунослар тушунмаса, кўпчилик фақат зоҳирий маънинигина фаҳмлаши оддий ҳақиқат), Навоийнинг айни кунларда ҳам жуда теран аҳамиятли фикрларини, маҳоратини, буюк инсонпарварлигини, инсондўстлигини кенг оммага тушунтирадиган шарҳлар ана шу навоийхонлик тўпламларида халққа етказилиши керак.

Жаҳоншумул рус шоири Александр Пушкиннинг машҳур «Қушча» (ўзбекчага Ҳ. Ғулом таржима қилган) шеърини яхши биламиз. Пушкин бир қушчани унга «эрк бериб учирганини», бу билан:

Ахир, мен озодлик этолдим инъом
Ақалли биргина жонга бу нафас,—

дея кўнгли таскин топганини фахрланиб айтади. Шеър чор самодержавиеси зулми кучайган, халқ эркинлиги [illegible] дам қилур мажнунларин шод ўзга навъ...» матлаъли ғазалининг сўнгги байтига эътибор берайлик:

Кўнглидек сўрма Навоийники, қилмоғлиғ эрур—
Қушни озод ўзга навъу қулни озод ўзга навъ.

Шоир бу сўзларни темурийлар салтанати даврида, синфий тафовутлар, ихтилофлар, ҳокимиятга ва ҳокимиятнинг негизига қарши қаратилган ҳар қандай фикр ё ишора жаллод кундасига олиб бориши аён бир замонда ёзганини ҳисобга олсак, Навоийнинг тафаккуру санъатдаги каби жасоратда ҳам устод, даҳо бўлганига имон келтирамиз. Мана шу бир байтнинг ўзида, дейликки, бир неча маъно яширин: бир қушни озод қилгандан кўра бир қул инсонга эрк берган улуғ ишдир, деган гап; шоҳ ўзининг қуллари бўлган халққа муайян бир эркинликлар бериши яхшидир, деган ният; шунингдек, ўша замон тушунчасига мансуб бир мулоҳаза — инсоннинг жони (қуш) бадан қафасида тирикчилик ва замон зулму ташвишларидан эзилиб ётибди, уни, эй тангри, ўлдириб, жонни бадан қафасидан озод этиш бошқа-ю, умуман инсониятни улар маҳкум қафаслардан озод қилиш бир бошқа, деган ниҳоятда буюкликда тенгсиз бир фикр мавжуд.

НАВОИЙНИНГ МАНА шундай буюк фалсафий-инқилобий дунёқараши унинг бирикки байтли фарду рубоийларидан то неча минг байтли достонларигача қон каби син[illegible] либ қолган замондошларимиз шу хайрли қопқадан Навоий гулшанига кўнгил кўзи билан қадам қўйишга, диллари билан шоирнинг Дилини англамоққа етишган бўлишар эди. Агар Навоийнинг чордевони шарҳи — фалсафий, тасаввуфий, фанний нуқтаи назарларининг таҳлили, тадқиқи бугунги китобхонга етказилмаса, у ўз уйида турган хазинага кўзи ҳам, қўли ҳам етмайдиган бадбахт бир соҳибсарватлигича қолаверади.

Биз Навоий даҳосининг қирраларини англаб етишимиз учун олимларимиз сабоғига муҳтожмиз. «Хамса» достонлари теран таҳлил этилса, Навоий «Хамса»си Низомий, Деҳлавий, Жомий каби даҳоларнинг асарлари билан қиёсий ўрганилса, тадқиқотларни ўқисак, маънавий озиқ олсак деймиз.

Бир йили «Озарбойжон» журналида Низомий «Хамса»сига кирган достонлар қиёсий таҳлилига бағишланган еттита ҳажман катта-катта бақувват мақола босилди. Бир мақолада Низомий ва Данте дунёқарашидаги бир жиҳат таҳлил қилинади. «Илоҳий комедия»да Данте Ибн Сино ва Ибн Рушдни тилга олгани бизга маълум, итальян шоири уларни бошқа дин вакили сифатида, диний таассубкашлик туфайли, айни «Дўзах» қисмида тилга олади, бундай чекланганлик, мазҳаб туфайли инсонга бирёқлама баҳо бериш Низомийда йўқлиги, аксинча, унинг достонидаги қаҳрамонлар турли динларга, турли миллатларга мансублигига қарамай шоир уларни бирдек муҳаббат билан тасвирла[illegible] тиллага таржима эттирилса, бобомиз қадри халқимиз орасида, халқаро миқёсда янада ошиши шубҳасиздир.

Биз бир неча йилдан буён ҳар йилнинг бошида навоийхонлик кунлари ўтказишга одатландик, аммо чин маънодаги навоийхонлик бир ҳафта, бир ой эмас, мунтазам илмий меҳнатга, бу меҳнат самараси бўлган китобларга айланганда гина бошланади, назаримда.

Ўзбекистон телевидениеси Ойбекнинг «Навоий» романи асосида кўрсатувлар яратиб, халқ олқишига сазовор бўлди. Агарда Навоийнинг ҳар бир достони асосида кўрсатувлар, кинофильмлар драмалар, мусиқали драмалар яратилса, нур устига нур бўларди. Ҳамза ҳақида ўн етти серияли фильм суратга олинди. Ҳамзага устод мутафаккиримиз Алишер Навоий тўғрисида ҳам шундай катта кино асари яратиш ўзбек киносининг маънавий қарзидир.

Айни ўринда кўпчиликнинг дилидаги эзгу бир орзуни айтиб ўтишимиз жоиз. Низомий, Пушкин, Руставели, Абай номларида мукофотлар бор. Данте номидаги, Фирдавсий номидаги халқаро мукофотлар... Қани энди **Навоий номидаги халқаро мукофот таъсис этилса!** Буюк Ватанимиздаги, бутун дунёдаги навоийшунослар, шоир асарларининг таржимонлари бу мукофот билан тақдирлансалар; улар ҳар йили ўтказиладиган навоийхонлик кунларига ташриф буюрсалар, бу — халқимиз ва маданиятимиз қадрини халқаро миқёсга олиб чиқарди, биз жаҳон эллари ижодидан баҳраманд бў[illegible] ни акс эттириши билан бирга, бу бойликдан элимизни баҳраманд қилади.

«Эл нетиб топгай меники, мен элимни топмасам», деган нидо айни ана шу уйимиздаги хазинадан таралмоқда.

Маълумки, эски ўзбек имлосидаги адабий меросни ҳозирги имлога кўчириб нашр этишнинг ўзига хос мураккабликлари бор. Гап шеър хусусида боряркан, бунда ишни бажараётган матншуноснинг шеър илмидан ҳам хабардор бўлиши шарт. Навоий ғазалларининг турли нашрларида баъзи жузъий камчиликлар билан чоп этилиши мана шу нозик жиҳатга боғлиқ. Беш юз йил аввалги қўлёзмалар нашрида жузъий нуқсонларнинг бўлиши табиий.

АФСУСКИ, ЯҚИН ўтмишдаги, ўттизинчи йиллардаги адабий мерос нашрларида ҳам камчиликлар, оз бўлса-да, учраб туради. Масалан, Усмон Носирнинг машҳур «Юрак» шеъридаги биринчи тўртликнинг охирги мисраи ҳозиргача «юрак, сенсан и ш қ и б о з и м» тарзида бузиб, сакта ҳолда чоп этиб келинди. Шоир бу ўринда «ишқибоз» эмас, «ишқбоз» сўзини қўллаган. «Юрак, сенсан, ишқбозим» тарзида ўқилганда ҳам оҳанг равон бўлади, ҳам сатр замиридаги маънолар тўла англашилади: юрак, кўзимга ойни беркитдинг ва ишқбоз — нур билан ўйновчи, нур ошиғи, ҳақиқат ошиғи бўлдинг, деган мазмун ойдинлашади.

Навоий асарларининг тўрт жилдлик изоҳли луғати ҳақида [illegible]

АДИБ ВА ЖАМИЯТ

маълум. Ўша тарихда Навоий Бобо Хокий билан учрашувини эслайди, бу воқеа Кайту тоғида бўлганини ёзади. Луғатда бу тоғ номига берилган изоҳ йўқ, китобхон уни Энциклопедиядан ҳам, икки жилдли «Ўзбек тилининг изоҳли луғати»дан ҳам тополмагач, ўша воқеа кечган макон ҳақидаги тасаввури чалалигича қолаверади. Ёки, Навоий Яссавий ва унинг йўлидан борган мутасаввуф ижодкорлар ҳақида маълумот берган. Тўрт жилдлик луғатда эса луғат тузувчилар хасисликлик қилганлар: «Муҳокамат ул-луғатайн»да туркий тилда ижод этган шоирлардан Саккокий, Ҳайдар Хоразмий, Атоий, Муқимий, Яқиний, Амирий, Гадоий кабилар тилга олинади. Луғатда барча форсий тилда ёзган ижодкорлар «форсийда ижод қилган» деб таъкидлангани ҳолда, туркийда ёзганларга аниқ тавсиф берилмайди, Муқимий номи эса тушириб қолдирилган. Баъзиларига эса фалон тилда ижод қилган, шундай асари бор деган оддийгина изоҳ ҳам берилмаган. Масалан, «Ҳаким Ота — Хожа Аҳмад Яссавийнинг муриди. Насойимул-муҳаббат, XV — 154» дея изоҳ берилган. Ҳолбуки, Ҳаким Ота машҳур шоир, Аҳмад Яссавий каби унинг ҳам ҳикматлари, хусусан «Ҳаким Ота китоби» асримиз бошигача халқимиз орасида энг кўп тарқалган асарлардан экани маълум. Луғатда Ясси атамасига ҳам, машҳур шоир Яссавийга ҳам (Навоий бир неча асарида тилга олганига қарамасдан) изоҳ берилмаган...

Луғат тузувчиларнинг, назаримда, илмга, тарихга, халқнинг шаънига оид бундай масалаларда лоқайдликлари, хатога йўл қўйишлари яхши эмас.

Яссавий асарларини қозоқ [illegible] лингани йўқ. Ҳолбуки, Ҳофиз Таниш ибн Мирмуҳаммад Бухорийнинг мазкур тарихининг I жилди Москвада 1983 йили «Наука» нашриётида форсча асл нусхаси, русча таржимаси, сўзбоши ва изоҳлар (муаллифи М. А. Салоҳиддинова) билан чоп этилди.

Нашр ишларидаги бундай лоқайдлик таржима соҳасида ҳам бор. Халқимиз тарихига, маданиятига, меросимизга бағишланган Геродот, Ёқут Ҳамавий, Табарий, Шарафиддин Али Яздий, Абулғози Баҳодирхон, Бартольд, Бертельс, Крачковский каби олимлар асарларининг тўла таржимасини жилд-жилд тарзида чиқариш, халқимизнинг маънавиятини юксалтириш меҳнат ва шиддатталаб, ғоят шарафли ишдир. Бундай тарихий асарлар таржимаси, худди Навоий даври тарихчиларининг асарлари каби, буюк шоир ва мутафаккир яшаган даврни, унинг шахсиятини, ижодини ўрганишда катта сабоқхонадир.

Навоийнинг, унгача бўлган туркий шеърият тарихи, такомилини ўрганишда эса, шубҳасиз, унгача бўлган салкам ўн асрлик туркий шеърият каби, ўрта асрлардаги араб ва ундан кейинроқ форс тилларида ижод қилган аждодларимиз, хусусан XI, XII, XIII асрларда яшаб ўтган машҳур шоирлар — Асириддин Ахсикатий, Сайфи Фарғоний, Бадри Чочий асарлари ҳам муҳим аҳамиятга моликдир. Уларнинг девонларини форсийчаси ва ўзбекча таржимаси билан нашр этилса, бу адабиёт тарихимиз ҳақидаги тасаввурларимизни бирмунча тўлдириши шубҳасиздир. Алишер Навоийдан кейин яшаган, бизнинг мўътабар аждодларимиз бўлган Мирзо Бедил, Зебуннисо, Мирзо Ғолиб каби улкан ижодкорларнинг форсийдаги, урду тилидаги асар[illegible] бойлигига — маънавий хазинасига бўлган ҳурмати билан белгиланади.

Теран томирлар

[illegible] адабиёт тараққиётига муттасил таъсир қиладиган, адабий жараённи чинакамига бошқарадиган демократик ижодий ташкилотга айлантириш давримизнинг бош талабларидан биридир.**

— Адабиёт Ёзувчилар союзининг кўрсатмаси билан яратилмайди. Чинакам истеъдод энг оғир шароитда ҳам ҳаёт ҳақиқатига содиқ қолишга интилади. Союз адабий ҳаётнинг софлиги ва соғломлигига, ишчан ва ижодий муҳитни вужудга келтиришга таъсир қилиши мумкин ва бу асосий вазифалардан биридир. Айниқса, ҳали танилмаган ва тан олинмаган иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларга моддий-маънавий ёрдам бериш ижодий ташкилотларнинг биринчи даражали бурчи бўлмоғи керак.

Асосий муаммолардан яна бири, менингча, қаламкашлар фаолиятини даврнинг ва халқ ҳаётнинг долзарб масалалари атрофида марказлаштиришдан иборатдир. Ҳужравий ҳаёт тарзи ижодкорни ё санъат санъат учун ёки ҳақиқат ҳақиқат учун сингари бир ёқлама хулосаларга етаклаши муқаррардир.

— Лекин шуниси ҳам борки, бизда ижодкорнинг фаол ҳаётий позицияси деганда, асосан, фабрика-заводларга, колхозларга командировкага боришни ёки зарбдор қурилишларга бориб, репортаж ёзишни тушунишган. Фаол ҳаётий позицияни жўн англаш аслида уни инкор қилиш билан баравар эмасми!!

— Ушбу масалада шундай примитив, юзаки муносабат билан келишиш қийин, албатта. Фаол ҳаёт мавқеи — халқ тақдири, ўтмиши, бугуни ва эртаси учун масъуллик демакдир. Ижодкор фаолиятида сўз ва иш бирлиги шу тариқа намоён бўлади. Масалан, қўшнимиз, дўстларимиз — арман ёзувчилари Ереван шаҳрининг об-ҳавоси ифлосланиши хусусида марказий матбуотда ташвишланиб ёзишди. Жуда тўғри қилишди. Лекин биз эса об-ҳавосиЕреванга нисбатан ўн икки баробар кўп ифлосланган бир шаҳарда тишимизни тишимизга қўйиб яшаяпмиз. Озарбойжон ёзувчилари Хазарнинг аҳволи танг эканлигини «Правда»да босилган мақола орқалигина билишади. Бундай лоқайдлик, бепарволик оқибатларини тасаввур қилиш қийин эмас. Орол фожиаси мана шунинг яққол исботи.

— Адабиётимизнинг бугунги манзарасига умумий назар солганда беихтиёр элликинчи йилларнинг охири ва олтмишинчи йилларнинг бошларидаги бадиий жараёнда [illegible] зарасидаги уйғун ва уйқаш томонлар, ўзига хос ва фарқли жиҳатлар сизга равшанроқ кўринса керак.

— XX съезддан кейинги адабий кўтарилиш билан ҳозирги бадиий жараёнда кечаётган ўзгаришлар ўртасида оҳангдор нуқталар кўп, албатта. Бу, аввало, адабиётнинг нафас эркинлигида, воқеликка жасоратли муносабатида, ўтмиш хато ва фожиаларини, ҳақиқатни баралла

ОНОР:
АНГЛАМОҚ ДАРДИ

Озарбойжон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари ОНОР билан суҳбат

айтишга чанқоқлигида акс этади. Ўзига хос жиҳатлар эса кўпроқ адабиётнинг ифода, инъикос хусусиятлари билан боғлиқдир. XX съезддан кейинги ижтимоий-сиёсий бурилиш даврида Умумиттифоқ адабий жараёнида ҳам, рус адабиётида, жумладан, озарбойжон адабиётида ҳам энг фаол, илғор жанрлар шеър ва наср эди. Наср йиллар мобайнида адабий эътибордан четда қолган мавзуларга, адабиётга «лойиқ» кўрилмаган оддий, одми одамларга юз тутарди. Ҳозирги босқичда — партиямиз XXVII съездидан кейинги ўзгаришлар, янгиланишлар шароитида эса совет адабиётида, биринчи навбатда, рус адабиётида илғор жанрлар — публицистика, ҳужжатли наср, проблематик очерклар, конкрет реал ҳодиса ва масалаларга бағишланган жанрлардир. 50—60-йилларнинг исёнкор поэтик ҳайқириқлари, эмоционал айбномалари — бу кун чуқур публицистик таҳлиллар, масаланинг илдиз ва моҳиятини ёритишга қаратилган вазмин ва изчил ижтимоий конкрет текширишлар билан ўрин алмашгандай. Аччиқ ҳақиқатларнинг рўй-рост айтилиши ўқувчи учун ҳам, ёзувчи учун ҳам барча бадиий-эстетик меъёрлардан кўра муҳим аҳамият касб этади. Бўлиши мумкинки, публицистик-воқеий тафсилотлар ўқувчининг жонига тегар, ҳатто уни бездиради ҳам. Ўшанда яна бадиий шакл мукаммаллиги, санъат гўзаллиги эҳтиёжи олдинги планга чиқиб қолади. Ҳозирча эса адабий жараёнда публицистик жанрларнинг ҳукмрон мавқеи инкор қилиб бўлмайдиган реалликдир.

— Аслида ўзбек ва озарбойжон халқларининг ҳозирги аҳволи ҳаяжонли, ташвиш[illegible] этган инерцияси ҳали-бери жонимиздан, қонимиздан чиқиб кетмаса!!

— Партиямизнинг қайта қуриш сиёсати айнан ўтмишнинг мана шу кўнгилсиз оқибатларини бартараф этишга қаратилган. Ноилмий иқтисодий бошқарув механизмини ҳам, нореал планлаштириш системасини ҳам тубдан қайта қуриш кўзда тутилган. Ахир, ҳар гектар тупроқнинг қанчалик ҳосил беришини деҳқондан кўра ким яхшироқ билиши мумкин?! Озарбойжоннинг чекланган экин майдонларини сунъий суратда кенгайтириш — боғ-роғларни, ўрмонларни бузиб ташлаб, пахта плантацияларига айлантириш охир-оқибат экологик мувозанатнинг бузилишига олиб келди. Шу хатоларни тузатиш эса эндиликда унчалик осон иш эмас...

Бугунги миллий адабиётимизда М. Шолохов, А. Ахматова, М. Булгаков, Б. Пастернак каби ижодкорларнинг бадиий тажрибасига эҳтиёж, айниқса, сезилмоқда. 60-йилларнинг бошларида адабиётимизга кириб келган авлод «қувноқ адабиёт» стреотипини узил-кесил тор-мор қилиш вазифасини уддалай олмади. Уларнинг шафқатсиз реалистик, трагик оҳангларга бой тасвир услубини турғунлик даврининг сокин ва осойишта ҳаёт тарзи қабул қилмади. Ўша чорак аср олдинги уринишларни ҳозирги ошкоралик шароитида давом эттириш зарурдир.

Озарбойжон адабиётида шахсга сиғиниш мавзуининг заиф ёритилиши шунга олиб келганки, баъзан Москвада ёки қардош республикаларда суҳбатларда «37-йилдаги репрессия Озарбойжонда ҳам, айтайлик, Украина ёки Грузиядаги каби даҳшатли бўлганми» деган саволни эшитиб таажжубланмайсан. Ўнлаб ёзувчиларимиз, олим ва санъаткорларимиз, партия ва давлат арбобларимиз ўша машъум сиёсатнинг қурбони бўлган-ку!

— Ўзбек адабиётчиларининг бугунги авлодлари ўша машъум ўтмиш ҳақидаги бор ҳақиқатни тўлалигича айтишга ўзида куч топаётир.

— Ёши бир жойга бориб қолган одам ҳақиқатнинг қа[illegible] ёлғондан ҳам баттардир. Ёшларга, ҳеч қачон 37-йил бўлмаган, ўттиз олтинчи йилдан кейин бирданига ўттиз саккизинчи йил келган, деб тушунтиргандан кейин улар бизнинг бошқа гап-сўзларимизни, идеалларимизни ҳам шубҳа остига олишади...

СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг охирги пленумида мен билан ёнма-ён ўтирган масъул раҳбарлардан бири турли республикалардан келган ёзувчиларнинг дард-алам, шикоят руҳидаги чиқишларини эшитиб туриб, менга юзланди: «Кўряпсизми, биз эса республикада ҳеч нарсани ман қилмаганмиз». Ҳазиломуз жавоб қайтаришга тўғри келди: бу икки нарсадан далолат беради, дедим. Ё ҳақиқатан ҳам бизда раҳбарлар демократик бўлган ёки адабиётимиз шу даражада тишсиз бўлганки, унинг айтганлари ҳеч кимга тегиб кетмаган.

Мен турғунлик йилларида республикада тақиқланган муайян бир асарни тилга олишим қийин. Тўғриси, шундай фактни эшитмаганман. Аммо айрим муаллифларнинг асарлари катта тўсиқларни енгиш туфайли, қийинчиликлар билан матбуот юзини кўрганлигини аниқ эслайман. Масалан, Воқиф Самадўғлининг, Ромиз Равшаннинг, Дилсўз, Воқиф Жаброилзода, Алакбар Салоҳзода, Элдор Бахиш каби шоирларнинг шеърлари матбуотга ҳар гал курашлар билан йўл топарди. Улар билан бирга Мавлуд Сулаймонли, Воқиф Насиб, Бобо Вазирўғли, Оғамоли Содиқ ва бошқа қатор ёш носирлар ҳам «Озарбойжон» журналининг «муаллифлари» саналар эдилар. Умуман, «Озарбойжон» журнали 70-йилларнинг охирлари 80-йилларнинг бошларида, қарийб беш йил мобайнида адабий ҳаётимизда жуда катта роль ўйнади. Акрам Айлислининг бош муҳаррир сифатида жонкуярлиги туфайли миллий адабиётимизнинг ҳамда жаҳон адабиётининг энг яхши намуналари халқимизга тақдим қилинди.

— Сиз «Юлдуз» журналининг шу йилги олтинчи сонидаги суҳбатингизда илк қарашда ғалатироқ бир кузатиш баён қилгансиз — М. Булгаковнинг «Уста ва Маргарита» романи йигирманчи йилларда ёзилганига қарамай 60-йиллар адабиётининг намунасидир. Бу мушоҳада негадир менда пародоксал таассурот қолдирди.

— Адабиётни ўн йилликларга, наслларга ажратиш ўзи шартли нарса. Адабий авлодлар туғилган йилига қараб белгиланмайди. Бу жиҳатдан, умуман, совет адабиётини оладиган бўлсак, М. Булгаковнинг 60-йилларда нашр этилган «Уста ва Маргарита» романи олтмишинчи йиллар адабиётига киради. Зеро, бу асар 20—30-йилларда яратилганига қарамай, маънавий ҳаётимизга 60-йилларнинг бадиий намунасидай кириб келди. Бу олдинлари ёзилган ва кейинроқ чоп этилган ҳар қандай асар босилган йилнинг намунаси бўлиб қолади, дегани эмас, албатта. Аммо «Уста ва Маргарита» типидаги асар, яъни 60-йилларнинг руҳига мос, ижтимоий-маънавий талабига жавоб берадиган асар қачон ёзилганидан қатъи назар 60-йиллар адабиётига бевосита тааллуқли бўлиб қолаверади.

Шу нуқтаи назардан, фикримча, асримизнинг биринчи чорагида яшаб ижод қилган буюк санъаткоримиз Жалил Маматқулизода (1866 — 1932) ҳам олтмишинчи йилларнинг ёзувчисидир. Унинг ўз даврининг ижодкори эканлиги ўз-ўзидан равшан. Лекин ўртадаги давр — 30 — 50-йилларда Ж. Маматқулизодани бизга тирик бир ёзувчидан кўра, кўпроқ ҳайкалдай тақдим қилишганди.

Аслида Ч. Айтматовнинг «Кунда»си ҳам, Т. Абуладзенинг «Тазарруъ»си ҳам, Ю. Самадўғлининг «Қатл куни» ҳам ва бугун пайдо бўлаётган бир қанча асарлар ҳам 60-йилларда яратилиши, эълон қилиниши керак эди. Бироқ шундай бўлмади. Вақт ўз вазифасини тўлиқ ижро этолмади. Ўша йиллари амалга ошириш зарур бўлган ишлар, тадбирларни чорак аср кейин қилишга мажбурмиз. Демак, шахсга сиғиниш даврининг асоратидангина эмас, унинг зарарли инерциясидан, тараққиётимизга тўсиқ бўлган кўникмаларидан қутулишининг ўзи учун ҳам анча вақт, сабот, курашлар керак эмиш.

— Онор муаллим, ҳозирги босқичда озарбойжон адабиётининг бошқа қардош адабиётлар билан алоқа ва муносабатлари сизни қаноатлантирадими!

Озарбойжон адабиётининг тарғиб-ташвиқининг кўнгилдагидай эмаслиги ҳам, тилимизга таржималарнинг савияси ҳам масалани кўндаланг қўйишни тақозо этиб турибди. Бу соҳада қилиниши зарур бўлган ишлар ҳозиргача амалга оширилган тадбирлардан ақл бовар қилмас даражада кўпдир. Мана шу муаммоларнинг ҳаммасини бира тўла, комплекс ҳал қилиш учун республикада Таржима ва адабий алоқалар маркази ташкил этишдан ўзга чора йўқ. Бу ташкилотнинг худди Грузиядаги каби фақат Ёзувчилар союзи қошида бўлиши ёки Ёзувчилар союзи билан биргаликда Давлатнашркомининг қўшма идораси бўлажаги унчалик муҳим эмас, энг муҳими, бу марказнинг тез орада тузилиши ва таржима жараёнидаги бошбошдоқликка чек қўйишдир.

— Мен ўзбек ва озарбойжон адабиётларининг ҳозирги аҳволи билан яқиндан танишлигим туфайли айтишим мумкин: ҳар иккала республика ҳам бир-бирининг бадиий муваффақиятларидан етарли даражада хабардор, дейиш қийин. Ҳолбуки, ўзаро таржималар сонини унчалик кам деб бўлмайди. Сифат кўрсаткичи сон кўрсаткичларидан хийла паст. 70—80-йиллардаги декадалар муносабати билан ўгирилган асарларнинг ярмидан кўпи озарбойжон ва ўзбек адабиётларининг ҳақиқий салоҳиясини белгилашдан йироқ эди.

— Таржима маркази ана шу нохуш ҳолларга чек қўяди. Тилимизга қардош адабиётларнинг фақат миллий бадиий ютуқларини ўгиришимиз, заиф асарларнинг эса Озарбойжон адабиёти номи остида бошқа тилларда адабиётимиз обрўйини тўкишга имкон бермаслигимиз керак.

— Адабий алоқалардан гап кетар экан, эътиборингизни бир масалага қаратмоқчи эдим. Республикалар ўртасидаги маданий муносабатлар йил сайин заифлашиб кетаётгандай туюлмайдими сизга! Масалан, озарбойжон — ўзбек адабий алоқаларининг ҳозирги аҳволидан келиб чиқадиган бўлсак, бу соҳада букун биз 20—30-йилларга нисбатан ҳам орқадамиз. Партиямиз миллий маданиятларнинг яқинлашуви, ўзаро алоқаларнинг мустаҳкамланиши талабини қўяётган бир пайтда бу ажабланарли ҳол эмасми!

— Менингча, туркий адабиётларнинг ўзаро таъсир ва алоқаларининг сусайиб бораётганлиги ҳам, миллий маданий меросимиздан узилиб қолаётганлигимизнинг ҳам қатор сабаблари мавжуд.

Бир вақтлар араб алифбесидан лотин алифбесига ўтилди. Буюк Мирза Фатали Охундов бир умр шу мақсад учун курашди, Ж. Маматқулизодадай жонкуяр шуни қўллаб-қувватлади, Н. Наримонов ва бошқа зиёлиларимиз ҳам алифбени ўзгартириш тарафдори эдилар. Нима қилибди? Тарих кўрсатдики, халқимизни жон-дилдан севган, маданий тараққиётимизда беқиёс хизматлари бўлган шундай улуғ зотлар ҳам бу масалада узоқни кўзламаганлар. Эҳтимол, менинг бу фикрим баҳслидир. Мен бу ҳақда «Улдуз» (1987, 6-сон) журналида ҳам алоҳида тўхталиб ўтганман.

Ўша вақт ўртага ташланган масала шундан иборат эдики, гўё араб алифбеси бизни орқага тортяпти, илм-фан тараққиётига монелик қилади, замон билан ҳамқадам бўлолмайди. Лекин биз кўрдикки, араб алифбесидан неча бор қийин ва ғализ бўлган япон алифбеси япон халқининг илмий-техникавий ривожига тўсқинлик қилмади. Биз эса араб алифбесини хурофотнинг, араб таъсирининг, реакцион ғояларнинг қолдиқлари билан тенглаштирардик. Тўғри, тилшуносларнинг фикрича, туркий тилларга, жумладан, озарбойжон тилига энг муносиб алифбе Урхун-Енисей алифбесидир. Бироқ тарихий тақдиримиз, маданиятимиз узоқ асрлар давомида араб алифбесига боғланганди. Биз истасак-истамасак ўтмиш маданий меросимиз бу алифбеда яратилганди ва ундан юз ўгириш охир-оқибат ўз тарихимиздан, классик меросимиздан узилиб қолишимиз демак эди...

Қайта қуриш ўз номи билан барча соҳаларда ҳозиргача босиб ўтган йўлимизга янгича назар ва мезонлар билан ёндашишни тақозо этади. Бу масалада эса барча қардош республикаларнинг ҳамкорлиги керак бўлади.

— Сиз ўзбек тилига кўп таржима қилинган, асарлари Ўзбекистонда севилиб ўқиладиган озар ёзувчиларидан бири сифатида адабий алоқаларимизни жонлантириш учун қандай тадбирлар амалга оширилишини зарур деб биласиз!

Ўзбек адабиёти кўпмиллатли совет адабиётининг илғор ва забардаст отрядларидан бири эканлигини кўпчилик қатори мен ҳам биламан. Абдулла Қодирий ва Ойбекнинг тарихий романлари, Ғ. Ғулом ва Ҳ. Олимжон лирикаси, А. Қаҳҳорнинг ҳикоялари, М. Шайхзоданинг трагедиялари умуман совет адабиётининг жаҳоншумул ютуқлари сирасига киради. Мени бир носир сифатида ўзбек ёзувчиларининг, айниқса, тарихий роман жанри соҳасидаги ютуқлари қувонтиради. «Ўтган кунлар», «Меҳробдан чаён», «Навоий», «Улуғбек хазинаси», «Юлдузли тунлар» каби асарлар билан ҳар қандай адабиёт фахрланиши мумкин.

Нашриётларимиз иложи борича қисқа вақт ичида кейинги йиллар ўзбек адабиётининг ютуқлари билан ўқувчиларимизни таништиришни мўлжаллаган.

Замонавий бадиий асарлар таржимасига эътиборни сусайтирмаган ҳолда классик меросимиз ва фольклоримизни ҳам бир-биримизга таништириб боришимиз лозим. Айниқса, фольклор намуналарининг таржимасига ҳозиргача, деярли, масъулиятсиз қарашган. Мана шу улкан бўшлиқни тўлдириш учун ҳар иккала республика бадиий адабиёт нашриётида «Туркий халқлар фольклори» серияси ташкил этилса, кўнгилдагидай иш бўлар эди. Классикларимизнинг шунчаки таржимасини эмас, кўпжилдлик академик нашрини ҳамкорликда тайёрлаш пайти ҳам аллақачонлар етган. Бу ишга, масалан, Навоий тўла асарлар тўпламини озар тилида, Фузулий куллиётини эса ўзбекча нашр этиш билан бошлаш мумкин. «Ўзбекча-озарча» ва «Озарча-ўзбекча» луғатлар тузиш ўзаро алоқаларимиз ривожига шубҳасизки, кучли таъсир қилиши мумкин. Умуман, жуда кўп соҳаларда ҳамкорлик қилишимиз зарур, деб ўйлайман. Бу халқларимизнинг миллий-маънавий эҳтиёжини ҳам ифодалайди. Ушбу ҳақиқатни қанчалик тез ва теран англасак — бу бизнинг ютуғимиздир.

Суҳбатни «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири Яшар ҚОСИМОВ олиб борди

Боку — Тошкент

ФОТОМУХБИРИМИЗ ИЖОДКОР ҲУЗУРИДА

УЙҒУН:

— Қайта қуриш аслиятга қайтиш демакдир. Бу аслият гап билан иш, сўз билан унинг амалдаги ижроси ўртасидаги бирликдадир. Очиғини айтишимиз керакки, кейинги йилларда бу бирликка жиддий путур етганди. Биз сўзда коммунистик чўққига чиқиб олгандигу, амалда эса социализмнинг дастлабки босқичларида яшардик. Шунинг учун биз эндиликда сўзнинг амалдаги асл моҳиятига қайтишимиз зарур. Ҳақиқатга тик қарамоқ осон эмас, лекин бунинг бошқа йўли йўқ. Шу сабабли бугунги кунда мамлакатимизнинг турли нуқталаридан йўл қўйилган камчиликлар, хавф солиб турган иллатлар тўғрисида куюнчаклик билан айтилаётган сўзлар кўпроқ эшитилмоқда. Бу табиий, чунки янгиланиш даврида бошқача бўлиши мумкин ҳам эмас. Афсуски, эскича фикрлар осонликча жон беришни истамайди. Эътибор беринг: луғатимизда «раҳбар» деган сўз бор. Назаримда, бу сўзни биз кейинги пайтларда «хўжайин»га осонгина алмаштириб қўйдик. Аслида раҳбар бизнинг жамиятимизда халқ устидан ҳукмронлик қилувчи якка диктатор эмас, халққа хизмат қилувчи, унинг мушкулини осонлаштирувчи фидойи шахс бўлиши керак. Меҳнаткаш эса ҳар бир соҳада, ишда ўзини мамлакат эгаси деб билиши зарур. Афсуски, бизда кўпинча бунинг акси бўлиб чиқади. Демак, эскича қарашлар яна ғолиб келади....

Мени кейинги пайтларда шу каби масалалар кўпроқ ўйлантириб юрибди. Бугунги замондошимиз тақдири, унинг ўй-фикрлари, ташвиш ва қувончлари тинчлик бермаётибди. Хаёлимда пишитиб юрганим бу гаплар келгуси йили ёзишга мўлжаллаётганим замонавий мавзудаги драматик асаримда ўз ифодасини топади.

Қайта қуриш, янгиланиш абадий мавзулар. Инсон ўзини ҳамиша янгилаб, тор, биқиқ фикрлардан тозалаб бормас экан, давр билан ҳамқадам бўлолмайди, унинг гўзалликларини, яратувчиликларини ҳис қилолмайди. Бу эса, аввало, ижодкор учун жуда муҳимдир. Шунинг учун шеърларимизда, публицистик мақолаларимизда бу темага қайта-қайта мурожаат қилаверамиз. Шунингдек, Оролнинг ташвишлари ҳақида, пахтакорлар бошига тушаётган қийинчиликлар тўғрисида, севги-муҳаббат, ишонч-садоқат хусусида шеърлар ёзиш ниятим бор.

Мендан аксарият пайтларда «Нега баҳор ҳақида, тонг ҳақида кўпроқ шеърлар ёзасиз!» деб сўрашади. Мен фасллар ичида баҳорни, вақт маъносида тонгни хуш кўраман. Уларда мусаффолик, гўзаллик, яратувчилик бор. Баҳор ҳам, тонг ҳам ҳаётни ўз-ўзидан покловчиларга,икир-чикирлардан тозаловчиларга ўхшайди.

Умр ўтган сайин ҳаётда ўзинг билан елкама-елка бўлганлар, тенгдошлар ҳақидаги хотиралар ҳам сайқаллашиб бораверар экан. Кимнидир унутасан, кимдир эса бутун қиёфаси, юриш-туриши, фикри-зикри билан хаёлингдан кетмай қолади. Улар қанча эди — ижодкорлар, санъаткорлар, рассомлар, дўстлар — асрдошларим. Биламан, уларни эслаш қанчалар мароқли бўлмасин, хотиралар ёзиш қийин. Улар олдидаги қарздорлик ҳиссимизни шу билан оқлай оламизми! Лекин қандай бўлмасин, асрдошларим ҳақида асарлар, эсдаликлар ёзишга киришмоқчиман.

Булар ҳаммаси яхши ниятлар, лекин уларни амалга ошириш учун менинг ёшимдаги ҳар қандай одамга соғлиқ керак!

С. МАҲКАМОВ фотоси

Рамз БОБОЖОН, Ўзбекистон ССР халқ шоири, СССР Давлат мукофоти лауреати

ДИЁНАТ БАРҚАРОР

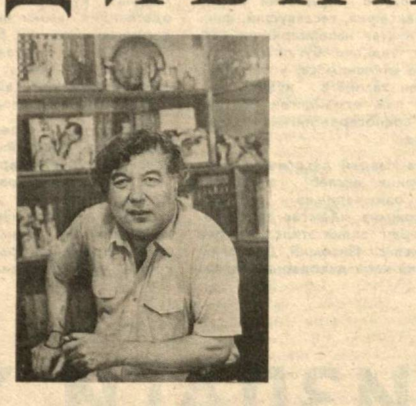

ОРОЛИМ — АРДОҚЛИГИМ

Хаёлимни олиб қочади ўтмиш,
Ногоҳ отиламан юлдуз учгандай...
Яланғоч бағрини очади ўтмиш,
Ўзни ҳис этаман денгиз қучгандай...

Саратон сариғи —
ёзнинг чилласи
Мумдай эритарди ҳатто тошни ҳам.
Лекин
қуриса ҳам одам силласи
Эртага ишониб яшарди кўркам...

Қорни оч бўлса ҳам,
кўзи тўқ эди,
Эртага ишониб яшарди фақат!
Лафзи ҳалол эди,
сўзи тўқ эди,
Замину замондан кутарди мадад.

Сен собит турардинг саҳро кечаси,
Элни фалокатдан қўриқлагандай..
Сен тўлқин урардинг саҳро кечаси,
Ерни ҳалокатдан қўриқлагандай...

Одам айнидими ё кекса олам,
Нима бўлди ўзи ҳайронман,
ҳайрон!
Оёғим остида гўё жаҳаннам,
Сен эса панд еган машҳур паҳлавон!

Сени ким унутди, қочирди кўздан,
Оғир юкни дадил кўтарганингда?..
Чанқаган бўлсанг ҳам, ўтолмай юздан,
Қултум сув сўролмай, йўталганингда,

Биров кулиб ўтди, биров дард чекди,
Биров келажакка боғлади умид...
Биров ҳийла-найранг уруғин экди
Шуҳрат хаёлида сочгандай чигит...

Сени тунадилар оқ-ойдин тунда,
Аму ила Сирдай икки қўлингни —
Кишанга солдилар қалтис ўйинда,
Садди Искандардай тўсиб йўлингни...
Сен олов ўғриси Прометейдай,
Кимга, ер ўғриси бўлиб кўриндинг,
Далани банд этиб ётгандай атай
Ғашини келтирдинг, тўлиб кўриндинг.
Кимга бор-йўқлигинг аҳамиятсиз,
Лоқайдлик важидан қуридинг,
балки...
Баъзи диёнатсиз,
салоҳиятсиз
Раҳбарга рағбатинг туюлди кулки...
Яна маъқуллади кимдир ўзлигин,
Кимдир кимдан яна келтирди мисол.
Кимдир рўкач қилиб, «қатъий
сўзлигин»,
Орол терисига тиқди-ку похол!..

Начора! Тортишув олди аланга,
Гап билганга эса минг танга ҳамон,
Иш билганга, афсус, яна як танга,
Мунозара қизғин этади давом...

Тўғри, Аму бир вақт ҳаддидан ошди,
Бегуноҳни бўғди беўхшов қўлдай...
Ўзига сиғмасдан қутурди, тошди,
Дуч келган томонга бош урди
гўлдай...
Дарёми, инсонми гўё бир фарзанд,
Она-табиатнинг олдида масъул.
Тан олмаса, майли, бетавфиқ гарчанд,
Тфу! Шаллақилик, бу, эски усул!
Оби ҳаёт ўзи бағишлайди жон,
Гўдакдай тамшанар чанқоқ қирғоқлар.
Бир йиқилиб турган каби паҳлавон,
Орол
яна ўзин курашга чоғлар...
Узоқларга олиб кетди-ку хаёл,
Фурсат ғаниматдир, қаламни шайлай!
Чағир тошга Фарҳод ургандай чўқмол
Ҳасадга юзма-юз келса дил, найлай!
Орол,
ардоқлигим, сени куйлайман,

Сенинг аҳволингга куяман ҳамон.
Муаммо калитин излаб,
ўйлайман,
Халқ иродасида кўраман аён.

ЙЎЛДА

Юрагим йўлида жанг эмас,
жанжал,
Наҳотки, мен бунга бўлолсам рози?!
Хиёнат бор жойда иш берар ханжар,
Диёнат бўлмаса ким бўлар қози?
Диёнат борми, йўқ?
Бир вақт буни ҳам,
Муаммога йўйиб қўйдик, азизим.
Лекин
диёнатсиз одамми, одам?
Диёнат ҳеч кимдан сўрамас изн!
Диёнат тирикдай ҳамиша сафда,
Ҳомила орттирса тутади тўлғоқ.
Диёнат барқарор мусаффо қалбда,
Кундуз ухласа ҳам кечаси уйғоқ.
Диёнат бор жойда ҳамма нарса пок,
Ҳамма нарса нурдай ярқирар, тиниқ.
Диёнат кетдими, кетади чок-чок,
Бутунлик ўрнини эгаллар синиқ.
Диёнат кетдими, кетади файз ҳам,
Пири бадавлатлик бўлади бир пул!
Шон-шуҳрат, мангулик топади
барҳам,
Келинчакдай дунё қолган каби тул...

Эй, дўстлар, кўнглимга ғулғула
солган,
Бевақт ел эсгандай бурғу чалган ким?
Юзма-юз келганлар кетолмай қолган,
Аммо
ортдан бориб қасос олган, жим!
Хиёнат бор жойда иш берар ханжар,
Диёнат бўлмаса, ким бўлар қози?
Юрагим йўлида жанг эмас,
жанжал,
Наҳотки, мен бунга бўлолсам рози?!

МЕН СЕНГА ИШОНДИМ, АММО...

Юзинг тубидаги юздан тўйдим-ку,
Кўзларинг тубида кўз бўлса, нетай!
Тилинг тубидаги тилдан куйдим-ку,
Садағанг кетай!

Бунчалик ҳеч қачон қийналмаганман,
Яхшидан ёмонни этолмасдан фарқ?!
Шак-шубҳа олдида иймонмаганман,
Терга ботиб ғарқ...

Наҳотки, соддалик сохталикка ем?!
Наҳот, мунофиқлик қилса тантана!
Ёмон дардга заҳар бўлганидай эм,
Қўл келса яна!

Сенинг лабларингда гуёки ғараз.
Ўз рангин топгандай жилоланади.
Сенинг дабдабангни қилолсам фараз,
Ҳаволанади!

Риёкорлик сенга хосми ёки сен
Унга қўл бердингми қасам ичгандай?!
Начора! Тақдирни қоралаcам мен,
Тахтдан кечгандай!..

Мен сенга ишондим,
сен эса бепанд,
Бехосият таянч танладинг кўрдай.
Ўзингга биноинг бўлдию баланд,
Кеккайдинг зўрдай...

Кўприкдай дўстликни шошилиб,
бузиб,
Тўлқинга бардошинг етмаса, нетай!
Ҳатто ўлимда ҳам ўзгадан ўзиб —
Кетгудай турасан, садағанг кетай!

ҚАЛБИМ ХАНДАСИ

Эслаганда ёшлик йилларни,
Дарё бўлиб тошдинг қирғоқдан...
Кезганимда ўзга элларни,
Кўриб турдим сени йироқдан...

Сен жилмайдинг ой бўлиб тунда,
Қуёш бўлиб ёндинг кундузи.
Тилим забун, дилим тўлқинда,
Санчилгандай ҳасад мугузи.

Кечалари ёзганда ғазал,
Наҳор бўлиб кўриндинг менга!
Кўзларимга нур пуркаб, гўзал,
Баҳор бўлиб кўриндинг менга!

Этолмайман сенсиз тасаввур
Ўз умримнинг қолганини ҳам...
Сенсиз кўнглим ғаш, ғала-ғовур,
Ҳаво етмай ўчаётган шам...

Сен илҳомим, сенсан илинжим,
Сен руҳимнинг баланд пардаси...
Сен ҳамиша қалбим севинчи,
Қалбим хандаси.

НЕВАРАЛАР КЎПАЙСИН

Ушбу шеърни янги туғилган неварам Баҳодирнинг қулоғига азон ўрнида айтдим.

Неваралар кўпайсин, майли,
Ўзимиз ҳам бўлайлик омон!
Боғ бурчида кулган гулхайри
Юракларга сиғмаган армон...

Ёшлик ўтди баҳор ўтгандай,
Бамисоли фасли куз келди.
Соч қорасин юлиб кетгандай
Шамол елди, изғирин елди.

Сен, эй кўнгил, қилмагин нолиш,
Шукур айтгил ўтган кунларга!
Тагга тўшак, бошларга болиш —
Бўлган тунларга!..

Ёшлик гўзал, кексалик ундан —
Ортса-ортар, лекин қолишмас...
Доноликда нур эмар кундан,
Тиниқлигин нурга алишмас...

Бахтимизга ўздан кўпайдик,
Бағримизда ўғил-қиз ўсди.
Гоҳ жилмайдик, гоҳо ҳурпайдик
Кўринганда турмуш кам-кўсти...

Манзил-манзил йўл босдик узоқ,
Ўнқир-чўнқир орқада қолди.
Неваралар ёқдию чироқ
Кўздаги нур мангулик олди.

Ҳар бирининг ҳақига дуо:
Олам-олам орзу ва тилак...
Боболари ҳамиша фидо,
Момолари уйқуда сергак.

Сен, эй кўнгил, қилавер кўз-кўз,
Неваралар ҳусну-камолин!
Таажжубмас энг олис юлдуз
Олиб қочса гўдак хаёлин...

Таажжубмас, чақнаса чақмоқ,
Нур сочгандай бола хандаси...
Тонг отмасдан ел юрса уйғоқ —
Она алласи...

Таажжубмас, Мажнуну Лайли
Муҳаббати яратса жаҳон...
Неваралар кўпайсин, майли,
Ўзимиз ҳам бўлайлик омон!

ЯНГИ РУБОИЙ

Мабодо, дўстингни синай десанг гар,
Унга мансаб бериб кўргил, биродар.
Мансабни кўтарса кўтаролгани,
Кўтара олмаса дўстлигинг — хатар!

Мамажон МУҲИДДИНОВ

СЎЗИ ЁНИҚ АДИБ

ТУРҒУН ПЎЛАТНИ ЭСЛАБ

ЭЛЛИГИНЧИ ЙИЛЛАРНИНГ иккинчи ярмида отахон газетамиз «Қизил Ўзбекистон» (ҳозирги «Совет Ўзбекистони») саҳифаларида тез-тез кўриниб тургувчи «Наштар» рубрикаси остидаги мақолалар гоҳ имзо билан, гоҳ имзосиз эълон қилинарди, юмористик ва ўткир сатирик мақолалар, кейинроқ билсам, Турғун Пўлат таҳриридан чиқаркан...

«Гулистон» журнали қайта нашр этила бошлагач (1967 йил), унинг дастлабки сонларида босилган «Футбол жинниси», «Миррихдан келган меҳмон», «Муштум» журналидаги «Уч сўмлик дардида» каби бир қатор фельетонлари Турғун Пўлат номини элга танитди. «Ҳожи ҳисобчининг ҳикоялари» туркуми ёш ёзувчи ижодий уфқининг яна бир ўткир қиррасидан нишона бўлди.

Ўша пайтларда мен «Гулистон» журналининг шахмат бўлимига мутасаддилик қилардим. Бир куни бош редактор муовини ёзувчи ва таржимон Ваҳоб ака Рўзиматов ҳузурида бўлганимда, у мендан бошқа нарсани сўраб қолди:

— Бу, ошнангиз Турғун қаерда ўзи? Асарни босмахонага тушириш муҳлати тугаяпти, лекин «Ҳожи ҳисобчи...»дан ҳалигача дарак йўқ! Унақа-бунақа ҳикоялардан бўлса-ку редакторлар ўзини бўғмай, ўрнига бошқа бирон нарсани қўя қоларди-я, аммо интиқ журналхонлар-чи?!

Турғун Пўлат ваъдасини бузмайдиганлардан эди. Ўша куни у ҳикояни хиёл кечроқ олиб борибди. Ўзига ёқмаган бир жойини нақ бир ҳафта қайта ишлабди. Ҳикоя ўша сонда чиқди.

Олтмишинчи йилларда Турғун Пўлатнинг таржимонлик фаолияти жўш уриб кетди. Кўп ўтмай у Ўзбекистон телеграф агентлиги таржима бўлимининг етакчи ходимларидан бири бўлиб қолди. Катта-катта материаллар, докладларни зудлик билан равон ўзбекчалаштирадиган заҳматкаш ижодкор даражасига кўтарилди. Кичик бир мисол келтирай.

Таржимонлик соҳасида қирқ йил тер тўккан Шербек ака Алиев деган кишини кўпчилик танийди. Улуғ Ватан уруши йиллари Совинформбюро ахборотларини дейсизми, бошқа муҳим қарору докладларни дейсизми, тез ва маромига етказиб ўзбек ўқувчисига тақдим этадиган Шербек акадек зукко таржимон қўлида қаламу дафтар ушлаб Турғун Пўлат ёнида ўтиргани ва унинг оғзидан чиққан сўзларни араб алифбесида қоғозга тушираётганлигининг гувоҳи бўлганман бир неча бор. У баъзан чигал, бадиий жумлалар таржимаси хусусида Турғун Пўлатга мурожаат этаркан.

— Турғун зўр эди! — деб қўяди Шербек ака ҳозир кўришиб қолсак.

Бунга ўзимнинг камтарона таржимачилик ишимда ҳам кўп бор амин бўлганман. 1965 йили Москвада бўлганимда гроссмейстер ва адиб А. Котовнинг биринчи рус жаҳон чемпиони Александр Алёхин ҳаётига бағишланган «Оқлар ва қоралар» романини олиб қайтдим. Романни ўқиб чиққач, ҳозирги Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётининг катта редактори, моҳир таржимон Мирзиёд Мирзоидовга олиб келиб кўрсатдим. У асарга кўз югуртириб бўлгач, дедим:

— Яхшигина шахматчисиз, шуни таржима қилиб, мухлисларга тортиқ қилсангиз, ажаб бир иш бўлардида, Мирзиёд.

— Ўзингиз таржима қилинг, Мамажон ака, — деб қолди бехос Мирзиёд. Мен буни сира кутмагандим. Майда-чуйда нарсаларнигина ўзбекчага ағдариб юрган киши катта бир романни таржима қилишни хаёлига ҳам келтира олармиди?

— Биз бормиз, қолаверса, Турғун ака бор. Қўрқманг. Ҳа, бошлайверинг, — далда берди суҳбатдошим.

Дастлабки машқларимни қўлтиқлаб Турғунбойникига келдим. Иккитагина кичкина хонадан иборат хонадоннинг ярми ижодхона, ярми ётоқхона эди. Саккизта бола билан ана шундай яшашарди ўшанда. Иш кабинетининг ҳам ярмиси лиқ тўла китоб. Руқиябону бизни холи ташлаб, нариги хонага чиқиб кетди. Болалар ҳам жим бўлди-қолди.

Турғунбой китобни қўлига олди-да, қани, ўқинг-чи, деган ишорани қилди. Мен қўлёзмани ўқирдим, у эса диққат билан ҳам эшитар, ҳам оригиналга солиштириб,

ЁДНОМА

таҳрир талаб жумлаларни айтарди, мен тузатар эдим. Бир неча марта ана шундай кечган «дарс»лар пайтида бирор марта ҳам қаттиқ ботадиган гап қилганини билмайман. Иши бошидан ошиб ётган бу ижодкорнинг вақтини аямаганлиги ҳали-ҳали мени лол қолдиради. Бундай одамлар кам, жуда кам топилади. Романнинг ўзбекча нашри чиққач, Турғунбой билан Мирзиёд мендан кам хурсанд бўлишмади. Асл одамлар эди улар.

— Турғунбой, — дедим мен унга бир куни, — таржимада тенгингиз кам. Энди ўзингиз ҳам каттароқ бир асарга қўл урсангиз бўлмайдими? Кучингиз етади-ку...

— Етишга-ку балки етара, — деди у бироз ўйланиб, — ҳатто бир асарим деярли тайёр, яна озгина сайқалга муҳтож. Лекин бунга вақт керак. Яна вақт ажратсам-у, босишмаса-чи? Унда нима бўлади? Бир эмас, саккиз жон менга қараб турипти-я. Таржима эса — нақд!

Дўстимнинг деярли тайёр деган асари бироз қалтисроқ эканидан хабар топдиму, гапни чўзиб ўтирмадим.

Уни узоқ вақт Ёзувчилар союзига қабул қилишмади. Бундан у ортиқча хафа ҳам бўлмади. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётининг бир бўлимига мудирлик қиларди. Қанча-дан-қанча номдор ёзувчиларнинг асарлари унинг таҳририда сайқал топди, ўқувчиларга манзур бўлди.

Шахмат гроссмейстери бўлиш учун иккита балл кифоя. Марҳум Георгий Аъзамов бир йилнинг ўзида бешта балл олиб ҳаммани ҳанг-манг қилганидек, Турғун Пўлат ҳам бирин-кетиб ажойиб асарлар тақдим этди, Союзга қабул қилинди.

Бироқ ҳамон уни «Ичкуёв» нима бўларкин?» деган ўй безовта қиларди.

1973 йилнинг охирлари, 1974 йилнинг бошлари бўлса керак. Стационарда даволанаётган Турғун Пўлатни кўргани бордим.

— «Тошкент оқшоми»ни кўрмадингизми? — сўраб қолди у салом-аликдан сўнг. Дарров гап нимадалигини пайқадим-у:

— Ҳаммаси жойида, табриклайман! — дедим.

«Шарқ юлдузи» журнали саҳифаларида» дейилган жойда «Ичкуёв»дан парча босилган эди.

Дўстим хурсанд бўлганидан кўзидан ёш чиқиб кетди...

Турғонбойнинг бирор киши билан тез-тез кўришиб, узоқ суҳбат қурган пайтларини кам кўрганман. Аммо кўрганим ҳам бор. Етмишинчи йилларнинг бошида кечқурунлари уни кўпроқ Одил Ёқубов билан ишдан бирга қайтаётганда учратиб қолардим. Бир куни Турғунбойнинг ўзи ёрилиб қолди: тажрибали, зукко адибнинг масалаҳатларидан мамнун эканлигини айтди. «Ичкуёв»нинг журнал вариантига ёзилган мухтасар тақриз «Ўзбекистон маданияти» газетасида босилиб чиққанию, унда билдирилган фикр-мулоҳазалар баёни ёдимдан кўтарилганича йўқ. Мақолада долзарб муаммоларни дадил қаламга олган ёш ёзувчи мавзуга ҳар жиҳатдан профессионал ёндашгани алоҳида таъкидланган эди. Одил ака ҳар қанақа асарга ҳам тақриз ёзавермайди.

Назарига тушиб қолган экан-да.

«ИЧКУЁВ» ВИДЕОФИЛЬМИНИНГ иккинчи қисмини Турғун Пўлатнинг хонадонида кўриб ўтирардик. Телефон жиринглаб қолди. Ўш шаҳридан Турғун Пўлатнинг катта қизи Диломхон қўнғироқ қилаётган экан. Оиласи билан Ўзбекистон телевидениеси ходимларига, айниқса, Ўринбой ролини қойил қилиб ўйнаётган артист Ёдгор Саъдиевга шахсан раҳмат айтиб қўйишни илтимос қилди у. Турғунбой фақат шу қизини узатишга улгурган эди, холос.

Видеофильмни кўриб ўтириб ўйладим: куни кеча республикамизда салбий ҳодиса сифатида фош этилган иллатларни Турғун Пўлат ўз вақтида пайқаган экан. Ёзувчининг ҳақиқий иқтидори, халқ ташвиши билан ёниши шу эмасми?! Жамиятимизда рўй берган иллатларни ўз вақтида пайқаб, дадил қаламга олиш чин маънодаги ватанпарварлик эмасми?!

«БОБУРНОМА» ФРАНЦИЯДА

Ўзбек классик адабиётининг ёрқин саҳифаларидан бўлган Бобурнинг «Бобурнома» китоби икки асрдирки Ғарб шарқшуносларининг диққатини ўзига жалб этиб келади. Инглиз, немис ва француз китобхонлари ўтган асрдаёқ уни ўз она тилларида ўқишган, олимлар унга бағишлаб кўплаб тадқиқотлар ёзишган.

«Бобурнома»нинг илк французча таржимаси 1871 йили босилиб чиққан. Асарни француз тилига қўлёзма вариантидан шарқшунос олим, профессор Анри Паве де Куртейль ўгирган. Орадан юз йилдан ошиқроқ вақт ўтгач, унинг ҳамюрти, доктор Жан-Луи Бакье-Граммон «Бобурнома»ни французчага қайтадан таржима қилди. 1980 йили чоп этилган бу таржима юксак баҳоланди. 1981 йили таржима автори ФИТнинг (Жаҳон таржимонлар федерацияси) бош соврини билан тақдирланди.

Китобхонларнинг талабини ҳисобга олишган таржимон ва ношир уни 1985 йили қайта чоп этдилар. «Бобурнома»нинг бу нашри олдингисига қараганда ҳашамдорлиги ва мундарижасининг янада бойигани билан диққатга сазовор. Иккинчи нашр 1986 йилдан бошлаб сотишга чиқарилди, француз матбуотида бирин-кетин у ҳақда тақриз ва библиографик рекламалар эълон этила бошланди. Франциядаги «Фигаро литерэр», «Вуа дю Норд», «Монд де ливр», «Сентр пресс», Туркияда чиқадиган «Ердем», «Тарсуман», Бельгиядаги «Суар», Югославиянинг «Культура Истока» каби бир қанча эътиборли журнал ва газеталарида қисқа вақт ичида йигирмага яқин тақриз ҳамда библиографик реклама эълон қилинди.

«Сосиете» («Жамият») журналида босилган «Ҳукмдорнинг тақдири» сарлавҳали тақризнинг автори Робер Перу шундай ёзади: «Бобур ҳарбий тактикани яхши эгаллаган ҳукмдоргинамас, балки юксак маданиятли, кенг фикрли, табиатан шоир ва ҳазил-мутойибали шахс ҳам бўлган. Унинг олий фазилатларидан яна бири — билимдонлиги ва тақдир билан мулоқот қила билишидир. У ўз тили туркийда ажойиб тарихий қисса ҳам ёзиб қолдирди. Бу «Бобурнома» асаридир. Асар тилининг соддалиги ва ўқимишлилиги билан кишини ўзига мафтун этади... Доктор Бакье-Граммон бу китобни ўз тилига олимона таржима қилиш билан ундаги теранликни француз китобхонига етказа олган». «Суар» газетасида босилган Альбер Бюрненинг тақризида шундай фикрларни ўқиймиз: «1482—1530 йиллар воқелигини ўз ичига олган бу асарни Бобур тили бўлган қадимий туркий-чиғатойдан Жан-Луи Бакье-Граммон французчага таржима қилган. Тилшунос олим асл нусха руҳини, текстнинг бобурона тасвирини таржимада тўлиқ сақлаб қолишга муваффақ бўлган. Бунга эришиш учун эса у узоқ вақт асарнинг мавжуд туркий қўлёзмалари устида қунт билан ишлади...».

Мен яқинда доктор Бакье-Граммон жанобларидан хат олдим. Унга жавоб ёзарканман, таржимон ва олимнинг кейинги ишларига омад тиладим. Афсус, китобнинг иккинчи нашри ҳақида матбуотимизда батафсилроқ мақола ёки тақриз босилмагани учун таржимоннинг сермашаққатли меҳнатига муносиб совға юборолмадим. Ҳа, агар «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ҳамда «Саодат» журналида босилган Дония Валиеванинг кичик ахборотини ҳисобга олмасак, республикамиз матбуотида «Бобурнома»нинг иккинчи нашри хусусида кенгроқ мулоҳаза юритувчи мақола эълон қилинмади. Ўйланиб қоламан: нега биз бу жонкуяр олимни Бобур Ватани — Ўзбекистонга таклиф қилмаймиз. Нега ундан келгусида, адабиётимиз салафлари Навоий, Фурқат, Ҳамза, А. Қодирий, Ойбек асарларини фарангизабон халқларга етказишни сўраш хаёлимизга келмайди? Ёзувчилар союзи, Шарқшунослик ҳамда Тил ва адабиёт институтлари шу ишни амалга оширишда бош-қош бўлишлари лозим.

Муҳаммаджон ХОЛБЕКОВ,
филология фанлари кандидати

ЖОН ТИЛИМ

Қайсики халқ тилининг таъсир доираси торайиб, адабий тили бойимас ва шаклланмас экан, охир-оқибат у ўлик тилга айланади ва аста-секин унутилиб кетишга маҳкум бўлади. [illegible]

М. ЭШМУРОДОВ

Шодмонбек ОТАБОЕВ

ТИЛ—ХАЛҚ ҚАЛБИ

Тилга иштиёқсиз — элга эътиборсиз.
Алишер НАВОИЙ

ЯҚИНДА ТЕЛЕВИДЕНИЕ орқали берилган «Келинг, очиқчасига гаплашайлик!» деган давра суҳбатини томоша қилдик. Ҳозир ҳамма очиқ, дангал гапга интиқ!

[illegible]

эътибор қараган одам ҳақида нима дейиш мумкин?

Энди тасаввур қилинг, ўша тилга бефарқ одам оддий ишчи ёки колхозчи эмас, — министр, йирик аллома ёки миллионлаб ёшларга бошчилик қиладиган раҳбар бўлса-чи! Унда дардингизни кимга айтасиз? Ахир ўша одамлар бевосита миллий маданиятимиз, демакки, тилимиз равнақига бевосита дахлдор-ку! Биз хоҳлаймизми-йўқми, кун тартибида турган кўпгина муаммоларимизнинг ҳал этилиши ана ўшаларга боғлиқ. Ҳа, она тилини билмайдиган министр тилимиз тақдирини ҳал қилади. Тошкент Давлат маданият институтида ўзбек тили кафедрасининг ёпилгани бунга мисол бўла олади. Эндиликда бундай ғаройиб ҳодисалар билан муросасозлик қилиб бўлмайди. Қайта қуриш даври, ошкоралик сиёсатимиз ҳам шуни тақозо қилади.

Эҳтимол раҳбар бўлиш учун она тилини билиш шарт эмас, деб ҳисобловчилар топилар. Лекин, менинг назаримда, бундай қарашларнинг заминида ўтган йилларнинг машъум хатоликлари яшириниб ётганга ўхшайди. Раҳбар дегани доимо халқ билан, одамлар билан бўлиши, уларнинг дардини тушуниши керак, деймиз. Хўш, ўз тилини билмаган одам қандай қилиб ўз халқининг дилига йўл топади. Ахир тил билган дил билади-да! Маълумки, ҳали ҳамма рус тилини пухта ўзлаштириб ололмаган. Хўш, шундай кишилар хизмат тақозоси билан жойларга, айниқса районларга борганда одамлар билан таржимон орқали гаплашадими?

Юқоридаги ҳоллар аҳён-аҳён учрайдиган ҳодиса бўлганда бу ҳақда гапириб ўтирмаса ҳам бўларди. Афсуски, тилга эътиборсизлик, лоқайдлик ҳаёт — муомала тарзимизда анча чуқур илдиз отган. Кўникиш, муросасозлик қилиш нобоп бўлган жуда кўп иллатлар қатори бунга ҳам кўникиб қолдик чоғи... Эҳтимол, шунинг учун бўлса керак, Ёзувчилар союзида бўлиб ўтган бир учрашувда ўз она тилида чала-чулпа гапирадиган министрга ўзбек тилида савол берилганда у «Нега ўзбек тилида савол беряпсиз? Рус тилини билмайсизми? Бу уят-ку!» деб танбеҳ берди...

Чингиз Айтматов «Огонёк» журналида (1987 йил, 28-сон) босилган суҳбатида ўз она тилига беписанд муносабатда бўлишни «миллий нигилизм» деб атади ва уни миллатчилик каби ўта реакцион ҳодиса сифатида баҳолади.

Дарҳақиқат, дўппини олиб қўйиб, мундоқ чуқурроқ ўйлаб кўрсак, ҳамма «бало» ўзимизда! Салла, деса, калла оладиганлар ҳам, бурнидан нарини кўра олмайдиган гумроҳ-олиммонлар ҳам ўзимиздан. [illegible]

[illegible] Атоқли рус ёзувчиси Константин Паустовскийнинг мана бу гаплари, худди ўша нигилистларни фош этиш учун айтилгандек туюлади: «Ўз тилига муносабатига қараб туриб, ҳар бир одамнинг маданий даражасинигина эмас, балки унинг гражданлик қадр-қимматини ҳам аниқ айтиб берса бўлади».

Р. Ҳамзатовнинг лирик қаҳрамони хорижда, ўлими олдидан она тилида (авар тилида) айтилган бир оғиз сўздан қайта тирилиб кетади. Бундай баҳрамандлик бахтидан бенасиблик энг катта бахтсизлик эмасми?

Маълумки, тил сиёсатимизда билингвизм — икки тиллилик барқарор бўлиб боряпти. Рус тили миллатлараро алоқа воситаси. Шу тил орқали қардош, жаҳон халқлари тарихи, маданияти ва санъатидан баҳраманд бўламиз, ўзаро бир-биримизни бойитамиз. Аммо бир тилни ўрганиш иккинчи тил, аниқроғи, она тилини камситиш ёки уни аста-секин унутиш, охир-оқибатда бутунлай билмаслик ҳисобига бўлмаслиги керак. Академик Д. Лихачевнинг қуйидаги сўзлари ибратлидир: «...Улуғ халқ, улкан маданият ва ўз миллий анъаналарига эга бўлган халқ, айниқса, уни кичик халқлар билан ягона тақдир бирлаштириб турганда, олийҳиммат бўлмоғи шарт. Улуғ халқ кичик ҳалқларнинг ўзини, тили ва маданиятини сақлаб қолишига кўмаклашмоғи лозим» («Правда» газетаси, 1987 йил, 7 май,)

Ошкоралик туфайли тил сиёсатимизда йўл қўйилган жиддий нуқсонлар ҳақида очиқ-ойдин гапирилмоқда, камчиликларни бартараф этиш йўллари изланмоқда. Ёзувчиларнинг олий даражадаги анжуманларида бу борада қизғин баҳс-мунозаралар бўлмоқда. Қардош украин ёзувчиларининг яқинда бўлиб ўтган пленуми украин тилининг тақдири ва уни ҳар томонлама ривожлантириш масалаларига бағишлангани диққатга сазовордир. Ҳақиқатан ҳам, муаммоларимизни ҳеч ким ўзимизчалик яхши билмайди, ҳеч ким четдан келиб ҳал қилиб бермайди. Ёзувчилар, тилшунослар, маданият ва санъат арбоблари тилимизнинг тақдири, истиқболи учун етарли қайғурмаяптилар, сусткашлик қилмоқдалар. Улар ўртасида ижодий мулоқот, алоқа йўқ. Айниқса тилшуносларимиз ҳал қилиши зарур бўлган ишлар тўпланиб қолди. Ҳали-ҳамон имло масаласида бир тўхтамга келингани йўқ. Вақтли матбуот тили эса тобора чигаллашиб бормоқда. Бунга қарши жиддий муносабат билдирилаётгани йўқ.

ҚАРДОШ ТИЛНИ билмоқ — қадрдонлик, ҳурмат белгиси. Аммо қадрдонлиқ икки томонлама бўлмоғи лозим. Айрим рус мактабларида ўзбек тилининг ўқитилиши мутлақо қониқарсиз эканлиги ачинарли. Биз олий ва ўрта мактабларда СССР халқлари тилларини ўрганиш имкониятига эга эмасмиз. Шу сабабли бу иш мактабда изчил йўлга қўйилмоғи керак.

«Тилларни билиш ходимнинг ишчанлик малакаси элементи ҳамдир. Ленин миллий республикадаги давлат лавозимларига тайинлаш чоғида ва бошқа ҳолларда ходимнинг шу республика халқи тилида гаплаша олиш маҳоратига қизиққанлиги тасодифий эмас. Интеллигенция, аввало, бадиий интеллигенция учун бу касб ҳамдир. Табиийки, унинг вакиллари — сўз аҳиллари миллий тилнинг тарқалишидан алоҳида манфаатдорлик намоён этмоқдалар. Муҳими, она тилига бўлган қонуний муҳаббат интернационаллашув йўлида тўсиққа айланиши мумкин бўлган тил шовинизмига айланмаслиги даркор.

Халқ орасида яшаб, унинг тилига эътибор бермаслик қонуний норозилик уйғотади» («Правда» газетаси, 1987 йил, 14 август).

Ўзбекистон ўқитувчиларининг шу йил бўлиб ўтган VII съездида ҳам бу ҳақда жиддий мулоҳазалар айтилди. СССР маориф министрининг биринчи ўринбосари А. А. Коробейниковнинг съездда алоҳида таъкидлаган мана бу сўзлари эътиборга сазовор:

«Республикада яшаётган рус ўқитувчилар ўзбек тилини ва бошқа маҳаллий тилларни билишлари лозимлигини таъкидлаб ўтишни истайман. Социал адолат туйғуси худди шуни талаб қилади».

ЯНГИ РУБРИКА:

ТИЛГА ЭЛГА — ЭЪТИБОР

Социал адолат ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги аҳамияти, нуфузи ва амалий ҳуқуқи ҳақида жиддий ўйлаб кўриш ва бу нозик, ўта муҳим масалани чинакам ленинча миллий сиёсат асосида ҳал қилишни ҳам тақозо этади. Мен бу фикрни алоҳида таъкидлашни истардим.

«Бошқа республикаларда қандайлигини билмайману, бизда, Арманистонда йилдан йилга она тилининг қўлланиш доираси торайиб боряпти» («Правда» газетаси, 1987 йил 7 май). Атоқли арман шоираси Сильва Капутикяннинг ушбу сўзларини бефарқ ўқиш мумкин эмас. Бу муаммо бошқа қардош халқлар, жумладан, бизнинг республикамиз учун ҳам муштаракдир.

Ана шу нотўғри, хавфли тенденциянинг таъсири ўлароқ, айрим тоифа одамларда она тилимизни билмасак ҳам кунимиз ўтаверар экан, деган нотўғри тушунча шаклланиб қолди. Натижада очиқдан очиқ ўз она тилига менсимай, паст назар билан қаровчилар ҳам пайдо бўляпти. Болаларини ҳам шу руҳда тарбиялашга киришдилар. Улар тилимизнинг келажагига ишонмайдилар... Яқинда редакциялардан бирининг илтимосига кўра юқори лавозимдаги раҳбар билан суҳбатлашишга тўғри келди. Суҳбат давомида у ора-чора мендан бошқа сўзлар қатори «Застойное явление»ни нима деймиз ўзбекчасига? «Гласность»ничи?» дея сўраб қўярди. У ҳайрон бўлганимни кўриб, изоҳ берди: «Ўзингиз биласиз, бизда ҳамма иш рус тилида олиб борилади. Мажлислар, докладлар... Шунга ўрганиб кетганмиз».

Ахир «турғунлик», «ошкоралик» деган сўзлар аллақачон тилимизга, онгу шууримизга сингиб кетди-ку! Демак, у ўзбек тилида китоб, газета-журнал ўқимайди, радио эшитмайди, телевизор кўрмайди. Чунки у « ўрганиб кетган». Шунинг учун ундай одамларнинг гапи рус тилидан нўноқлик билан қилинган таржимага ўхшайди. Улар бемалол «Душ қабул қилдим» деб гапираверадилар. Ачинарлиси яна шундаки, улар рус тилини ҳам яхши билмайдилар.

Дарвоқе, мажлислар, докладлар... Пойтахтдаги ҳар қандай катта-кичик йиғинлар, турли анжуманларнинг асосан рус тилида ўтказилиши эндиликда ҳеч кимни ажаблантирмайди. Буни тушуниш мумкин. Аммо баъзан зарурат бўлса-бўлмаса ҳам негадир мулоқотлар рус тилида олиб борилади. Бундай фактларнинг қишлоқ ва районларда учраши эса янада ажабланарлидир. Бу йиғинлар кўпинча хўжакўрсинга ўтказилади. Мажлис иштирокчилари ўзлари яхши тушунмаган гапларга лоқайд қарашади. Муҳим фикри бўлган одам эса сўзга чиқишни хоҳламайди, чунки эмин-эркин гапиролмаганидан ийманиб-тортинади. Албатта, юқоридан ҳеч ким мажлису докладлар фақат рус тилида олиб борилсин, дея кўрсатма бермайди. Аммо диссертациялар фақат рус тилида ёзилиши шарт, деган махсус кўрсатма бор

Биз ҳар қандай кўрсатма-қоидаларга абсолют ҳақиқат ёки догма, деб қарамаслигимиз керак. Диалектика, қайта-қуриш ва демократия талаблари илғор дунёқарашни тақозо этади. Шундай экан, диссертацияни фақат рус тилида ёзилишини талаб қилиш қай даражада адолатли экан, дея савол қўйишга ҳақлимиз. Эҳтимол, бу муаммо алоҳида баҳс-мунозара мавзуидир. Аммо бу масала юқорида тилга олинган миллий тиллар ва маданиятлар равнақига дахлдор бўлгани учун йўл-йўлакай тўхтаб ўтмоқчиман.

Олим бўлишга астойдил бел боғлаган одам рус тилини мукаммал билиши керак деган талаб умуман олганда тўғри. Аммо айрим лаёқатли кадрлар тил билан боғлиқ мушкулотларни енгиб ўтолмай илм-фандан безиб кетаётганлиги ҳам сир эмас. Бу муаммо ҳам яна бир карра жамоатчилик муҳокамасига ҳавола этилиши зарур.

Миллий тил равнақи билан боғлиқ ҳар қандай фикр-мулаҳазалар айланиб келиб битта муҳим, ўзак масалага: халқ тилининг тирик организм каби яшашини таъминлаш муаммосига тақалади. Акс ҳолда, унинг келажаги мавҳум бўлиб қолади. Тилнинг йўқ бўлиб кетиши қайта тиклаб бўлмайдиган, оғир йўқотишдир. «Халқ тили яшар экан, халқнинг ўзи ҳам барҳаётдир,» деган эди буюк рус педагоги Ушинский.

Юқорида тилга олинган муаммолар, нохуш тенденциялар ўз-ўзидан пайдо бўлмаган, албатта. Бунинг объектив ва субъектив сабабларини қунт билан ўрганишимиз лозим. Ҳарқалай, бундай ҳолнинг юзага келишида хориждаги мухолифларимиз айтаётганидек, четдан ҳеч кимнинг қўли йўқ. Асосан ўзимиз, очиқроғи, айрим шахсларнинг сиёсий-интеллектуал чекланганлиги, узоқни кўролмаслиги туфайли тилга муносабат, тил маданияти кўнгилдагидек эмас. Илгари бундай масалаларга тил тегизиб бўлмас, бу ҳақда оғиз очган кимсага шубҳа билан қаралар эди. Пишиб етилган кўпгина муаммолар қатори бу масалаларга ҳам аниқлик киритилишини ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари М. С. Горбачев Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллигига бағишланган қўшма тантанали мажлисдаги докладида шундай деди:

«Биз одамларнинг миллий манфаатлари ёки миллий ҳис-туйғуларига дахлдор барча нарсаларга ниҳоят даражада эътиборли ва назокатли бўлишимиз, кўпмиллатли жамиятимизнинг турмушидаги ғоят хилма-хил вазифаларни ҳал этишда барча миллат ва элатларнинг меҳнаткашлари жуда фаол қатнашишларини таъминлашимиз лозим».

Бу сўзлар келажакка умид билан қарашга ундайди, албатта. Бу масалаларни ечишда Ленин меросига қайта-қайта мурожаат этиш, айниқса, доҳийнинг миллий масала борасидаги қимматли кўрсатмаларини ҳамиша ёдда тутиш ва унга оғишмай амал қилиш лозим.

ЧИГАЛЛИКНИ ЕЧАЙЛИК

ИККИ ТИЛЛИЛИК ҲАҚИДА МУЛОҲАЗАЛАР

ПАРТИЯМИЗ ОЛИБ БОРАЁТГАН ошкоралик, қайта қуриш, жадаллаштириш сиёсати икки тиллиликни турмушимизга янада кенгроқ тадбиқ қилишни зарур қилиб қўяди.

Бу икки тилнинг бири ўзбек тили бўлса, иккинчиси, шаксиз рус тилидир. Рус тилини ўрганишни кенг амалий-илмий тусда олиб бориш зарур. Акс ҳолда, демократия ҳақида гап бўлиши мумкинми? Ахир партия ва ҳукумат қарорларида ҳамма халқларнинг активлигини ошириш тўғрисида жуда залворли гаплар айтилган ва айтилмоқда. Бинобарин, чинакам демократияга эришишда, ҳозирги қайта қуриш даврида ҳам рус, ҳам ўзбек тилларини ўрганишни долзарб масала даражасига кўтармоқ зарур.

Аммо идораларда мажлис бўладиган бўлса, сўзга чиқадиган маҳаллий аҳоли вакиллари камчиликни ташкил қилади. Сабаби, рус тилини биладиган ўртоқларгина сўзга чиқадилар. Зарур, принципиал масалаларга доир мулоҳазаси бўлган, аммо тилни яхши билмаган ўртоқлар индамай ўтираверадилар, демак, активлик кўрсатмайдилар. Шу билан фойдали гаплари ичларида қолиб кетаверади. Ваҳоланки, активлик кўрсатиш, ошкоралик ҳозирги замон талабидир.

Баъзан мажлисларда шундай ҳам бўлади: «мен ўзбекча гапирсам мумкинми», деб сўрашади. Рухсат беришса, сўзга чиқишади. Бу нима деган гап? Совет кишиси ўз юртида, ўз халқига ўз тилида гапиришни сўраб олса... Бу — фақат тушунмовчиликдан бошқа нарса эмас. Ҳеч ким она тилида гапиришни ман қилган эмас, ман қилмайди ҳам. Рус тилида гапирасан дейиш, мажбур қилиш ҳеч кимнинг хаёлига келган эмас. Доҳиймиз В. И. Ленин ўзининг «Мажбурий давлат тили керакми?» деб номланган асарида мажбурий давлат тилини ёқловчи Пуришкевич каби либералларни танқид қилиб бундай деган эди: «Мажбур қилиш эса фақат биргина нарсага сабаб бўлади: у бошқа миллий группаларнинг улуғ ва қудратли рус тилини ўрганишини қийинлаштиради, ҳаммадан ҳам кўра, душманчиликни кучайтиради, сон-саноқсиз низолар туғдиради, ғазабланиш, бир-бирига ишонмаслик ва ҳоказоларни кучайтиради». Ажабо, наҳотки бизда бу доҳиёна ҳақиқат унутиб қўйилган бўлса. Ўзбекистон Коммунистик Партияси Марказий Комитети биринчи секретари И. Б. Усмонхўжаевнинг республика партия-хўжалик активлари йиғилишида ҳам русча, ҳам ўзбекча сўзлаган нутқи аҳоли томонидан жуда яхши қабул қилинди, унинг тарбиявий аҳамияти ҳам жуда улкандир.

Икки тиллиликни, яъни билингвизмни оммалаштириш керак. Бу — меҳнаткашларни активлаштиришнинг ҳозирги пайтдаги бирдан-бир йўлидир. Ким қайси тилда гапирса — гапирсин. Мен тушунмайман, дейдиганлар ленинча миллий сиёсатимизни тушуниб етмаган кишилардир. Бинобарин, мактабларда ўзбек тили ўқитилишини яхшилаш керак. Турмушимиз яққол кўрсатиб турибдики, мактабни рус тилида битириб чиқдими, ўзбек тилида битириб чиқдими, бундан қатъи назар бир коллективда — «интернационал коллектив»да ишлайдилар. Ўзбекистон Компартияси Сирдарё область комитети секретари С. Давлатова «Партия турмуши» журналида (1987, 7-сон) босилган «Интернационал тарбияга — кун сайин ғамхўрлик» мақоласида: «Мактабларимизда маҳаллий аҳолининг рус тилини ва бошқа миллатларнинг ўзбек тилини ўрганиши ёмон ташкил қилинган», деган фикри айни ҳақиқат.

Ҳар иккала тилга эътибор бериш авваламбор идоралар, корхоналар, муассасалар, ўқув юртларининг маъмуриятига, партия ва касаба союзлари комитетларига боғлиқ. Ўз курсисини титроқ қўллари билан маҳкам ушлаб олиб, бирор марта ҳам ўзбекча гапирмайдиган, рус тилини ҳам тумтароқ қилиб гапирадиган маъмурият ходимидан нимани кутиш мумкин? У мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётини ҳам аслида чуқур билмайди. Давлат плани бажарилаяптими бўлди-да, қолгани билан нима иши бор. Бирорта ўзбекча шиор қизил алвонга ёзилмаса нима бўпти, энг муҳими рус тилида бор-ку. Қани ким бир нарса дея олади, деса рус тилига қарши чиққан бўлади, ўзбек тилида нега ёзмаяпсизлар деса, миллатчилик қилган бўлади, вассалом. Қарабсизки, ўз-ўзидан дами ичига тушиб кетади... Бунинг нимаси миллатчилик, у буни тушунмайди. Ижтимоий-маънавий турмушимизга алоқадор жуда кўплаб қарорларнинг лойиҳаси матбуотда эълон қилинмоқда. Хўш, меҳнаткашлар ўзларининг дилларидаги гапларини қаерга ва кимга, қайси тилда жўнатсинлар?

Ўз она тилингда ўқиган, эшитган фикрларнинг, чақириқ ва шиорларнинг таъсир кучи бениҳоя катта бўлади, унинг тарбиявий аҳамияти эса ғоят беқиёсдир. Наҳотки, шуни тушунмайдиган одамлар топилиб қолса. Қолаверса, миллий ифтихор, миллий тил ҳурмати йўқми? Ўзбек халқи рус тилини иккинчи она тилим, деб фахр билан қабул қилган даврда ўз тилимизнинг қадрига етмасак. Шу ўринда В. И. Лениннинг доҳиёна сўзларини келтириб ўтмоқчиман: «Ҳеч қандай миллатга, ҳеч қандай тилга бирорта ҳам имтиёз берилмаслиги керак» Ленинизмнинг кучи, қудрати ҳам, ҳаққонияти ҳам мана шунда-да.

Олий ўқув юртларининг биринчи ва иккинчи курсларида ўқиш ўзбек тилида олиб борилишининг, учинчи курсдан бошлаб рус тилига кўчирилишининг тарафдоримиз. 17 ёшгача ўзбек тилида ўқиб, ўзбек тилида сўзлашиб катта бўлган ўспирин ёшларга, институтга киришда ўзбек тилида имтиҳон топширган ўқувчиларга қандай қилиб, рус тилида лекция ўқиб, рус тилида китоб бериб, сессияларда рус тилида имтиҳон топширишни талаб қилиш мумкин? Бизнингча, бунга ҳали вақт эрта. Мен ТошМИнинг 1 ва II курс студентлари орасида медицина билим юртлари учун ўзбек тилида нашр қилинган дарслик ва қўлланмаларни ахтариб, зора шуларни ўқиб тушуниб олсам, деб юрган ёшларни биламан. Уларнинг домлалари имтиҳон пайтларда: ҳеч бўлмаса тушунганингни ўз тилингда айтиб бер, дер эмишлар...

Фикримизча, бу борадаги тажрибаларни умумлаштириб, таҳлил қилиб, қайта кўриб чиқиш керакка ўхшайди.

Азимжон ҚОСИМОВ,
филология фанлари кандидати

Ҳамид ҒУЛОМ, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси

МАЪНАВИЙ КАМОЛОТ ИФОДАСИ

ШОДМОНБЕК ОТАБОЕВНИНГ мақоласини мамнуният билан ўқиб чиқдим. Мақолада кўтарилган масалаларнинг ҳаммаси жуда ўринли, долзарб, ҳаётий. Бу масалаларнинг ижобий тарзда ечилишига жамиятимизнинг яхши истиқбол сари тубдан ўзгаришига хизмат қила бошлаган қайта қуриш, ошкоралик ва демократия кенг йўл очиб бериши шубҳасиздир.

Тил соҳасидаги жуда кўп муаммолар ва чигалликларнинг келиб чиқишига «шахсга сиғиниш», турғунлик даврларида ҳукм сурган адолатсизлик сабаб бўлди. Оддий одамлардан масъул раҳбарларгача — жуда кўп кишилар ҳақиқатни рўй-рост айтишдан қўрқадиган, юракларидаги дардни очиқ гапиришдан чўчиб, олдиндан тайёрлаб бериладиган ёзма нутқларни ўқиб қўя қолиш билан кифояланадиган бўлиб қолдилар. Докладлар, нутқлар, қарорлар, буйруқлар, инструкциялар бир-бирини такрорлар, амалий ишлар, конкрет тадбирлардан кўра қуруқ, баландпарвоз кўрсатмалар, асосланмаган ваъдалар, раҳбарлар шаънига мадҳиябозликлар ғиж-ғиж қалаштириб ташланарди...

Булар ҳаммаси халқ тили, адабий тил ривожига салбий таъсир кўрсатди. Мен ўнлаб, юзлаб раислар, директорлар, бошқарувчилар, министрлар ва ҳатто олимларни биламанки, улар уйларида, ишхоналарида — яқин кишилари орасида ўз она тилларида бемалол, ҳатто жуда таъсирчан гаплашадилар-у, бироқ мажлисларда минбарга чиқдилар дегунча дудуқланиб, соқов бўлиб қоладилар-да, бир-икки йўталиб олгач, қоғоздаги тайёр текстни ўқий бошлайдилар.

Она тилни билиш ва она тилда сўзлай билиш — бу икки масала бир-бири билан узвий боғлик. Одам қайси миллатга мансуб бўлмасин, у ўз она тилини мукаммал билиш шарт. Албатта, одамнинг бундай табиий фазилатга эга бўлишига халал бергувчи, тўсқинлик қилгувчи нообъектив, сунъий шароитлар мавжуд бўлиши мумкин. Оила муҳитидан, ота-она меҳридан гўдаклигидаёқ маҳрум бўлиб қолган болаларнинг ўз она тилларини билмай қолишлари каби ҳоллар ҳам учраб туради. Бунга ўхшаш тасодифлар ҳақида Ш. Отабоев ҳам ўз мақоласида фикр юритади. Фақат шуни айтиш керакки, тилни ўрганиш, билиш, севиш зарурати тўғрисида баён этилган ҳаққоний фикр қаршисида турли тасодифларнинг аҳамияти йўқ, бундай тасодифий сабабларни жузъий ҳоллар қаторига қўшиб қўя қолиш керак.

Она тили гўдак жонига, вужудига она сути билан киради, унинг қулоғига она алласи билан қуйилади, сингади. Шундан кейин эса оила, мактаб, жамият боланинг она тилини ўрганиши, билишида мураббийлик вазифасини ўтайдилар. Бу ерда мен ўзимга, ўз қариндош-уруғларимга, ёрдўстларим, қўни-қўшниларимга алоқадор воқеалардан биттасини мисол келтирмоқчиман. Катта шаҳар учун типик воқеа: айрим ўзбек оилаларидаги болалар аввал асосан рус боғчаларида тарбияланадилар, кейин рус мактабларида ўқийдилар. Бинобарин, оилада ҳам катта-кичикларнинг ўзаро рус тилида сўзлашишлари одат бўлиб қолган. Албатта, бундай турмуш тарзи ва бундай ўқув тартибининг кейинчалик олий ўқув юртларига кириш, Москва ва Ленинградда, қардош республикаларнинг пойтахтларида таҳсил кўра билиш учун аҳамияти катта. Бироқ, айни вақтда, ёшларнинг бир қисми ўз она тилини деярли унутиб қўяди. Бундай ёшлар кейинчалик масъул вазифаларга кўтарилсалар, Ш. Отабоевнинг мақоласида тилга олинган комсомол раҳбари ёки министр каби ўз она тилларида саводсиз, забонсиз бўлиб қоладилар.

Бу хилдаги хатонинг олдини осонгина олиш мумкин. Чунончи, менинг тўққиз набирам бор ва булар ҳаммаси рус мактабларида ўқийдилар, лекин уйда, хонадонда ўз она тиллари — ўзбек тилида сўзлашадилар. Мен ва оиладаги катта ёшдаги кишилар бу тартибни қаттиқ назорат қилиб турамиз. Натижада, болалар камол топиб борган сари ўз она тили ва рус тилини билиш билан ҳам кифояланмай, яна биттадан хорижий тилни ҳам ўргана бошладилар. Аммо она тили — асосий тил. Бинобарин, зиёли учун сўзлашув тилини билишгина кифоя эмас, адабий тилни билиш ҳам шарт. Ҳозирги бой, гўзал ўзбек адабий тилимизда равон ёза билиш, эркин сўзлай билиш ёшдир, кексадир ҳар бир ўзбекнинг муқаддас бурчи, миллий ифтихори бўлиши керак.

Ўзбек адабий тилининг яхши ривожланиб, ҳозирги даражага кўтарилишида ўзбек совет ёзувчиларининг хизмати катта. Биз асарлари билангина эмас, улкан адабий учрашув, баҳслардаги суҳбатлари билан ҳам тингловчини сеҳрлаб қўядиган даражада сўзамол адиб ва шоирларимиз билан фахрланамиз. Бироқ мазкур ширинзабон ижодкорларимизнинг кўплари ўз ижодий ташкилотларидаги турли давраларда, айниқса расмий йиғилишларда эркин фикр баён қилиш, дадил баҳслашиш ўрнига ҳамон қоғозга қарайдилар, кўпинча бир қолипда ёзиб келинган нутқларини ўқиш билан кифояланадилар.

Қалам аҳлларининг бир-бирларига бурчакдан тош отишлари, юзма-юз мулоқотдан, ўғилбола баҳсдан қочишлари, бир фикрни ўйламасдан айтиб қўйиб, кейин панада беркиниб юришлари каби хунук ҳоллар совет ёзувчиларининг шаънига мўтлақо тўғри келмайди. Конкрет бир ёзувчи конкрет асарининг, масалан, тили ғариб, ғализ, сўзлар нотўғри ишлатилган ва ҳоказо нуқсонлари мавжуд экан, унинг ёзувчи касбдоши ёки танқидчи бу ҳақда холис ва жиддий фикрини рўй-рост айтса, мазкур муаллифнинг ўзигагина эмас, умуман адабиётимизга ва адабий тилимизга хизмат қилган бўлади.

Мен бу ҳақда шунинг учун ёзаяпманки, қайта қуриш, ошкоралик даври ижодий жараённи, шу жумладан, адабий тил масалаларини илмий асосда кенг ва чуқур таҳлил этиш учун зарур шароитни яратиб берди. «Тилга ҳурмат—элга ҳурмат», дейди халқимиз. Адабий тил шундай бир хазинаки, ундан тинимсиз баҳраманд бўлишимиз керак. Тил бойлигини, тил маданиятини қунт билан эгаллаш ҳамманинг ва ҳар бир кишининг бурчидир.

Энди бошқа миллат кишиларининг ўзбек тилини ўрганиши, билиши масаласига келсак, бу ҳам жуда муҳим. Мен «Тил — халқ қалби» мақоласида баён этилган фикрларга қўшилган ҳолда, бир халқ вакилининг иккинчи халқ ичида яшаб, ишлашига мазкур халқнинг тилини, тарихини, турмуш тарзи, маданияти, анъана ва урф-одатларини билиши ҳар жиҳатдан ёрдам беришини таъкидлаб ўтмоқчиман, холос. Мен Ўзбекистонда яшаб турган, турли соҳаларда муваффақиятли ишлаётган юзлаб, минглаб рус, украин, арман ва бошқа миллат кишиларининг ўзбек тилини ўз она тилларидай мукаммал билишларининг гувоҳиман. Бошқа миллатларга мансуб партия ва совет раҳбар ходимлари, ўқитувчилар, ишчилар, колхозчилар, ёзувчилардан шундай дўстларимиз борки, биз улар билан учрашганимизда қайси тилда гаплашиш ҳақида ўйлаб ҳам ўтирмаймиз.

ИККИТАГИНА МИСОЛ келтираман. Биринчи мисол. Машҳур адиб, СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари, Совет Иттифоқи Қаҳрамони В. В. Карпов ўзбек тилини ўз она тили — рус тили даражасида билади. Владимир Васильевич асли тошкентлик, у бундан эллик йил илгари Шайхантаҳурда ўзбек болалари билан ланка тепишиб, кўча чангитиб катта бўлган. Кейин, ёши улғайиб, В. И. Ленин номидаги Тошкент Олий ҳарбий мактабида таълим олган чоғларида ҳам ўзбек, туркман, қозоқ, қирғиз, тожик курсант йигитлар билан ака-ука бўлиб яшаган, Ўрта Осиё халқларининг тилларида бемалол гаплашган. Кейинчалик — Улуғ Ватан уруши йилларида ҳам, урушдан кейин Туркистон Ҳарбий округида дивизияга қўмондонлик қилган даврида ҳам ўзбек тилини билганлиги полковник Карповга жуда қўл келган. У, аввало, миллий солдат ва командир кадрларни тарбиялашда қийналмаган, қолаверса, уларни рус тилини қунт билан ўрганишга рағбатлантирган.

В. Карпов ёзувчилик ижодини Тошкентда бошлади ва то Москвага кўчиб кетганига қадар Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи ишига фаол қатнашиб юрди. У ижодкорлар ўртасидаги чинакам дўстликни сўзда эмас, ишда исбот қилди. Чунончи у менинг «Тошкентликлар» романимни ўзбек тилидан рус тилига сатрма-сатр таржимасиз, ҳатто луғатга қарамай, бемалол, эркин ўгирди. Ҳозир ҳам ўзбек ёзувчилари Москвага бориб қолгудай бўлсалар, Карпов уларни албатта, қабул қилади ва қучоқлашиб, ўзбекча саломлашгач, «иккинчи она тилимни соғиниб қолдим», деб мамнун жилмаяди-да, суҳбатни соф ўзбек адабий тилида бошлайди...

Иккинчи мисол. Лидия Григорьевна Яшкина ва Владимир Петрович Яшкин исмли қўшниларим бор. Яшкина маҳалламиздаги мактабнинг бошланғич синфларида рус тилидан дарс беради, ўзи ўзбек тилини мукаммал билади. Бу эса ўзбек болаларига рус тилини ўргатишда жуда қўл келади. Яшкин ҳам ўзбек тилини ўз она тилидай билади. У масъул бир идоранинг қабулхонасида шикоят билан келган аризачиларни қабул қилади. У хатларни икки тилда бемалол ўқиганидай, аризачилар билан ҳам икки тилда бемалол суҳбатлашади. Владимир Петровичдан ҳамма мамнун.

Албатта, тил ўрганиш катта ҳафсалани, жиддий меҳнат қилишни, катта машаққат чекишни, ҳатто фидойиликни талаб этади. Модомики, ўзбек тилини билиш иш учун, ҳаёт учун зарур экан, бунинг учун вақтни ҳам,меҳнатни ҳам аямаслик керак. Афсуски, ўзбек тилини ўрганишга ҳафсала қилмайдиган анчагина бошқа миллат кишилари, айниқса, раҳбар ходимлар ва мутахассислар ўз фикр-мулоҳазаларини халққа, айниқса қишлоқ аҳолисига яхши тушунтира олмай, аввало ўзларини қийин аҳволга тушириб қўядилар.

Мен бу ерда адабий ишимизга доир бир фактни мисолга келтирмоқчиман. Республикамизда ўнлаб ёш рус адиб ва шоирлари етишиб чиқди. Булар ўзбек ёзувчиларининг асарларини рус тилига таржима қила бошладилар. Бироқ улар ўзбек тилини ўрганишга қунт қилмаётганликлари сабабли бошқалар тайёрлаб берган сатрма-сатр таржимадан фойдаланмоқдалар. Ўйлаб қаранг-а: ўзбек шоири ҳам, рус шоири ҳам бир шаҳарда яшайдилар, бирбирлари билан кўришиб турадилар: рус шоирининг ўзбек тилини ўрганиши учун ҳамма шароит мавжуд, бироқ у бу меҳнатдан ўзини четган олиб, тайёргина сатрма-сатр таржимани таҳрир қилиб қўя қолиш билан кифояланади... Бу албатта, асарнинг сифатига салбий таъсир этади.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйи ҳузурида рус ёзувчилари учун Ўзбек тилини ўрганиш курси очиш ҳақидаги режамиз ҳамон режалигича қолиб кетяпти.

Фақат бизда, ёзувчилар ташкилотида эмас, кўпгина бошқа ташкилотлар, корхоналар, илмий муассасаларда бошқа миллат кишилари учун ўзбек тилини ўрганиш курслари, тўгараклари очиш, мустақил ўрганувчилар учун эса махсус ўқув программалари тайёрлаб бериш, дарсликлар, луғатлар нашр этиш мумкин.

Энди бу масала умуман туб моҳияти билан ўрганиладиган бўлса, бошқа бир қатор республикалардаги каби, бизнинг республикамизда ҳам мактабларда тил ўрганиш соҳасида жиддий нуқсонлар мавжуд. Чунончи, ўзбек мактабларида, айниқса, қишлоқлардаги ўзбек мактабларида рус тилини ўрганиш савияси нақадар паст бўлса, шаҳарлардаги рус мактабларида ўзбек тилини ўрганиш савияси бундан ҳам пастроқ. Ўзбекистон ССР Маориф министрлиги бу ғоятда муҳим ҳам педагогик, ҳам ижтимоий-сиёсий масалани қайта-қайта муҳокама қилади-ю, бироқ сўз билан иш орасидаги тафовут қисқариш ўрнига узайиб боряпти. Ахир, мактаб билимнинг ҳамма соҳалари бўйича миллион-миллион болаларимиз учун сарчашма. Жами фанлар орасида тил биринчи ўринда туради. Биринчи марта тўғри талаффуз этилган сўз, калом одамни умрбод маънавий маъмур этгувчи баркамол ҳаётга дебочадир.

Ш. Отабоев: «Афсуски, тилга эътиборсизлик, лоқайдлик бизда анча чуқур илдиз отган», деб аччиқ ҳақиқатни тўғри таъкидлайди. Биз бу адолатли фикрга қўшилишимиз ва мазкур муҳим соҳадаги қайта қуришни тилга муносабатимизни тубдан ўзгартиришдан бошлашимиз зарур.

ТИЛ — ДИЛНИНГ таржимони. Тил — инсон маданиятининг ифодаси. Тил — одам гражданлик камолотининг белгиси. Тил — умр бўйи ўрганиладиган фан, сайқал берган сари очилиб, яшнайдиган санъат дурдонаси.

Тилимизни севайлик, ардоқлайлик. Она меҳридай азиз тилимиз билан фахрланайлик!

АЗИЗ ГАЗЕТХОН!

Янги йил арафасида очган янги рубрикамизда берилган мақолалар билан танишдингиз. Улар Сизда қандай таассурот қолдирди? Тилга олинган масалалар хусусида Сиз қандай фикрдасиз? 1988 йилда ҳам газетамиз саҳифаларида ушбу рубрика остида ўзбек ва рус тилларини мукаммал эгаллаш билан боғлиқ ҳаётий долзарб масалалар ҳақида ёзувчилар, олимлар, ўқитувчи, газетхонларнинг чиқишлари, баҳс-мунозаралари давом этади. Сизнинг тил ўрганиш маданияти билан боғлиқ фикр-ўйларингиз, таклиф ва мулоҳазаларингизни кутамиз.

ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ БЎЛИМ

ЗУЛМАТДАН ЗИЁГА

ОҚШОМ. Осмонни қора булут қоплаган. Атроф гира-шира. Ивер ибодатхонасидан аранг тушаётган чироқ нурингина кичик майдонда савдо-сотиқ қилаётган турли табақаларга мансуб одамларни сал-пал ёритиб турибди. Инқилобгача қадимий Кремль деворининг бир қисмини кўз олдига келтиради. Майдонда пирожка, қуймоқ сотувчи аёллар, газетфурушлар, оч-яланғоч жулдур кийимли етим-есирлар, ғариб қарилар [illegible] Шулар орасида машҳур инженер Забелин [illegible] «...Бечора солдат, шунча урушибсизу [illegible] «Кунин кўчада қолган...» [illegible] ланиб: «Сени ким кўчага ҳайдаяпти?» деб сўраганда, Забелиннинг қаҳри яна ошади. Ғазабга тўлган кўзларини бақрайтириб хотинига тикилади ва истеҳзо аралаш: «Совет ҳокимияти», деб бақиради...

Огаҳий номидаги Хоразм область музикали драма ва комедия театрининг «Кремль куранти» спектакли вайроналик, очарчилик, қашшоқлик авж олган даврни ифодаловчи ана шу манзара билан бошланади... Театр коллективи Н. Погодиннинг мазкур тарихий-инқилобий драмасини саҳналаштириб Улуғ Октябрнинг етмиш йиллигига бағишлади.

Маълумки, Совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида В. И. Ленин инқилобдан олдинги прогрессив рус зиёлиларини социалистик қурилиш ишига жалб этишга жиддий эътибор берган эди. Н. Погодин асарида айни ана шу масала кўтарилган. [illegible] асар мазмунини чуқурлаштириш, бойитишга интилганлар. Пьесада В. И. Лениннинг шундай сўзлари бор: «...Агар ҳозир осмонда учаётган аэропланга ўтирсангиз, [illegible] Россия [illegible] Режиссёр [illegible] Забелин [illegible] психологиясини [illegible]

[illegible] парварлик туйғуларини ифодалашга кўпроқ эътибор берилган. Шу нуқтаи назардан қараганда спектакль ҳозир жамиятимизда қайта қуриш жараёни бошланган даврга жуда ҳамоҳанг.

Режиссёр кўзлаган мақсадига эришиш учун ёш Совет республикасининг ўша оғир кин даврда кечган ғоят оғир дамларни, Герберт Уэллс ибораси билан айтганда «зулмат қоплаган Россияни» тарихан ҳаққоний тасвирлаш ва шундай мураккаб шароитда В. И. Лениннинг энди барпо этилган социалистик давлатни ҳалокатдан сақлаб, уни шахдам қадамлар билан нур томон олиб борганини акс эттиришга уринган. Спектакль давр ва шахс муаммосини кўтарган. Асар воқеалари В. И. Ленин образи ва у билан бевосита боғлиқ саҳналар атрофига марказлаштирган. Шу мақсадда пьесадаги айрим лирик ва маиший характерга эга кўриниш ҳамда эпизодлар қисқартирилган.

Фикримизча, режиссёр асарни саҳналаштиришда, [illegible] ҳида урғу берган. Бу фақат Ивер майдонидаги манзара эмас, бошқа саҳналарда ҳам ғоятда ифодали ва таъсирли аксини топган. Масалан, шундай саҳналардан бири В. И. Ленин билан гадой кампирнинг учрашувидир.

Ярим тун... Кремль девори этагидаги сайхон жой. В. И. Ленин йўлкадаги скамейкада трамвай ишчилари билан ўтириб социализм, Совет давлатининг порлоқ келажаги ҳақида қисқа, бироқ қизғин суҳбатлашади. Ишчилар билан илиқ ва самимий хайрлашгач, улар йўл олган томон узоқ тикилиб хаёлга чўмади. Чеҳрасидаги мамнуният, унинг оптимистик руҳини, келажакка катта ишонч билан қарашини ифодалайди. Ширин хаёлларга берилганича Рибаковни қўлтиғидан олиб, энди Кремль томон юрмоқчи эдики, гадой кампир кириб келади. Эгнида яғир эски пахтали қора сирма, тўзиган сочлари жулдир жун рўмол тагидан чиқиб турибди. Латта-путтага ўралган оёқларида эски ботинка, қўлида тўрва. У қалтираган озғин қўлларини чўзиб Лениндан садақа сўрайди. Владимир Ильич кампирнинг аянчли аҳволини диққат билан кузата туриб чўнтакларини қидиради. Ўзида ҳеч нарса тополмагач, хижолатсираб: «Саша, сизда бирон нарса топиладими?» деб ёнида турган Рибаковга мурожаат қилади. Унда ҳам ҳеч вақо топилмайди. Ленин ноқулай вазиятга тушиб қолганидан нима қилишини билмай гоҳ кампирга, гоҳ Рибаковга қараб қўяди, сўнг «берадиган ҳеч нарса йўқ экан», деган маънода елкасини қисиб узр сўрайди. Кампир бадқовоқ башарасини буриштиради, қаҳрга тўла кўзларини Ленинга тикиб: «...ўзингиз гадодан баттар экансиз...» деб кесатади. Владимир Ильич унинг аччиқ киноясига эътибор бермайди, бироқ гаплари уни жиддий ўйлатиб қўяди. Шу онда Ленин кампир сингари [illegible] Ленин социализм қуриш борасидаги революцион ғоялари, жумладан ГОЭЛРО плани бу шунчаки кабинетда ўтириб сурилган ширин хаёлларнинг эмас, балки Владимир Ильичнинг ҳаётда билган-кўрганлари, ижтимоий чиқиши, касби турли кишилар билан учрашуви ва фикрлашувининг самараси эканини томошабинга етказишдир. Шунинг учун ҳам режиссёр бу саҳналарни ўша тарихий давр нафасини ифодаловчи бир восита, шунчаки манзара сифатида ҳал этмаган. Акс ҳолда улар иллюстратив мазмунга эга бўлиб қоларди. Бу саҳналарда эса, томошабин ёш Совет давлати ғоятда оғир дамларни кечираётган шундай мураккаб ва ижтимоий зиддиятларга тўла давр В. И. Лениннинг идрокига, революцион фаолияти ва шижоатига, унда ҳаётбахш ғояларнинг туғилишига қанчалик актив таъсир этганининг гувоҳи бўлади.

Спектакль мукаммал ва кўламли чиққан. Унда ўттизга яқин турли характерга эга образлар бор. Шунга қарамай, режиссёр бадиий яхлитликка, ижрочилар ансамблини яратишга эришган. Ҳар бир қаҳрамон, ҳатто саҳнада бир марта пайдо бўладиган кичик образ ўзининг табиий ва тўғри талқинини топган. Масалан, Ивер саҳнасида фронтдан қайтган қизил аскарни олайлик (артист С. Жуманиёзов). Гарчан ҳаракатлари бирмунча қўпол, феъли тез, гаплари дағал бўлса-да, унинг тимсолида янгича фикрлайдиган, янги замон ҳақидаги тушунчаси бозорда ивирсиб юрганлардан мутлақо фарқланиб турган янги давр одамини кўрамиз. Ёки тунда В. И. Ленин билан учрашган трамвай ишчиларини олайлик. Ишбошининг (артист С. Камолов) озғин ва ҳориган ранг-рўйига қараганда, уни тирикчилик ташвиши, қаҳатчилик, оғир меҳнат қаддини букиб қўйган. Кўринишдан у ҳаётнинг паст-баландини яхши билган, адолатсизликни бошидан кўп кечирган, курашларда чиниққан одамга ўхшайди. Ҳаракатлари вазмин, сипо, камсухан, бироқ гаплари салмоқли. Соқолли ишчи (артист Р. Худоёров) эса бирмунча ёш. У анча серғайрат, гапга чечан, хуштабиат, ҳазил-мутойибага мойил, дилкаш одам. Тиришган пешонаси, юзидаги чуқур ажинлар, пахсасимон қўллари — унинг суяги машаққатли меҳнатда қотганидан далолат беради. Ҳар иккала актёр ўз қаҳрамонларининг ўзига хос характерини, ташқи қиёфасини, шунингдек, уларни бир-бирига руҳий ва маънавий жиҳатдан яқинлаштирадиган хислатларни топган. Юқорида тафсилоти берилган гадой гампир (артист Р. Бойжонова) образи ҳам шу тариқа ифодали яратилган.

Эпизодик образлар орасида талантли актёр О. Бобожонов талқинидаги соатсоз [illegible] кенг ва гўзал инсон образини гавдалантирган. Шунинг учун ҳам соатсознинг В. И. Ленин билан ўтадиган учрашув саҳнаси жонли чиққан, томошабинда катта таассурот қолдиради. Шу сингари О. Тоғанов яратган Рибаков, Ш. Рамазонова талқинидаги Забелина образлари ҳам диққатга сазовор.

Бу хилдаги образлар қанчалик мукаммал ишланиб, бадиий қиёмига етмасин, спектакль тақдирини асосан икки бош қаҳрамон В. И. Ленин ва Забелин образларининг саҳнавий талқини ҳал этади. Фикримизча, ҳар иккала образ ҳам спектаклда ўзининг тўғри талқинини топган. Агар «Йўлчи юлдуз» спектаклида истеъдодли актёр Ҳ. Ортиқов В. И. Ленин образини яратишда дастлаб маълум даражада таъсирга берилган бўлса, бу гал образга ижодий ёндашган. Ташқи ўхшашликларга берилмасдан доҳий тафаккурининг тинимсиз ҳаракатини ифодалашга, психологик жиҳатдан чуқурлаштиришга интилган.

В. И. Ленин буржуа мутахассисларини социализм қуриш ишига мажбуран тортиш мумкин эмаслигини яхши билган. Бу ғоят мушкул вазифани тез ва кўнгилдагидек амалга ошириш учун уларга руҳий таъсир кўрсатиш, яъни тушунчасини, психологиясини ўзгартириш йўлини қўллаган. Актёр ҳам образни ҳал этишда ана шу принципга асосланган.

Таниқли актёр М. Бобожонов Забелин образини яратар экан, ўз қаҳрамонининг тадрижий ривожини, хусусан Ленин ҳузурида бўлган унинг қалбида рўй берган гумон билан ишонч ўртасидаги кескин кураш, чекилган изтироб ва ниҳоят ҳақиқат йўлини танлаганини бутун спектакль давомида ҳаққоний очиб берган. Унда аввалги такаббурлик, ўжарлик, бадфеъллик ва қўполликдан асорат ҳам қолмай, аҳиллик, мурувват каби фазилатлар юзага чиқади. В. И. Ленин билан Забелиннинг учрашув саҳналари спектаклнинг бадиий чўққиси бўлибгина қолмай, унинг ғоявий мазмунини очишга хизмат қилган.

Спектаклда айрим образлар тўлалигича бадиий қиёмига етмаган. Дзержинский (артист Ж. Шомуротов), Маша (артист З. Отаева) шулар жумласидан. Тўғри, Дзержинский образини тўлақонли чиқиши учун пьесада етарли манба берилмаган. Бироқ актёр ҳам мавжуд имкониятдан унумли фойдаланиб ижрочилик маҳоратини, ижодий тафаккурини керакли даражада ишга солмаган. Ҳар қалай сўзсиз жойларда муносабат, ҳаракат, яъни импровизация воситасида Дзержинский характерига хос эҳтирос, қатъиятлик каби айрим хислатларни очиш мумкин эди.

РЕЖИССЁР ва актриса Машанинг лирик табиатини сақлаган ҳолда ундаги маънавий ўзгариш жараёнини кўрсатишга асосий эътиборини қаратган. Бу хусусан Машанинг отаси Забелин билан ўтадиган тўқнашув саҳналарида яққол кўзга ташланади. Фикримизча, Машанинг ички драматик ҳолати янада чуқурлаштирилиши зарур. Шунда унинг отаси ҳақидаги жонкуярлиги, шунингдек, характеридаги интилувчанлик, қатъиятлик, дадиллик каби хислатлар янада тўлароқ юзага чиқарди.

Забелин хонадонидаги меҳмонлар образининг ички ҳамда ташқи қиёфалари жонлантирилса, уларнинг спек[illegible] такль яратиб, саҳнамиз лениннномасига янги зарварақ киритди.

Фрунзе ЖЎРАЕВ,
санъатшунослик кандидати

СУРАТДА: шу спектаклдан кўриниш: В. И. Ленин ролида Ҳ. Ортиқов, гадой кампир — Р. Бойжонова ва Рибаков — О. Тоғанов.

Телеэкранга кўчган драма

Иззат Султоннинг «Имон» драмаси ёзилганидан буён салкам ўттиз йил вақт ўтди. Бу асар Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театри ва область театрларида узоқ вақт намойиш қилиб келинди. Асар гўё севимли санъаткоримиз Олим Хўжаев учун ёзилгандек эди. Чунки у драманинг бош қаҳрамони Йўлдош Комилов образини эҳтирос билан ўйнар, ўша Комилов томошабин хотирасига қаттиқ ўрнашиб қолган эди. Шу кунларда Ўзбекистон телевидениеси «Имон» пьесаси асосида яратган телеспектаклни намойиш қилди (режиссёр — Ғ. Убайдуллаев, оператор Ш. Қодиров, рассом — С. Расулов, муҳаррир — Э. Раимов). Албатта, Комилов образини Олим Хўжаев ижросида кўрган томошабин таассуроти билан Зикир Муҳаммаджонов ижросида кўрган томошабин таассуроти бир хилда бўлмайди. Бир гуруҳ томошабин иккала ижрони муқояса қилиш имкониятига эга бўлса, иккинчи гуруҳи эса З. Муҳаммаджонов талқини билан кифояланади. Бунинг устига санъаткор бу образини мустақил, ўзига хос талқин этган. Мазкур телеспектаклни қабул қилишга бағишланган мунозарада баъзи ўртоқлар Комилов образи ижросидан бироз қониқишмаганини айтишди. Актёр тўғри танланганига шубҳа йўқ, бироқ айрим ўринларда сустлик, схематиклик бор. Эҳтимол, бундай тасаввур актёрнинг гримда чиқмаганлиги билан ҳам боғлиқдир. Бироқ актёр асарнинг ғоясини томошабинга етказишда ва унинг психологик-публицистик йўналишини белгилашда ўзининг салмоқли ҳиссасини қўша олган.

СУРАТДА: «Имон» телеспектаклидан кўриниш
Р. ШАРИПОВ фотоси

Драматург асарга айрим ўзгаришлар ҳам киритган. Драмада Комилов беҳол бўлиб қолади ва спектакль оила аъзолари тузалишига ишонган ҳолда тугар эди. Телеспектаклда Комилов оламдан ўтади. Бу бир томондан асардаги драматизмни чуқурлаштиради, иккинчи томондан телеспектакль режиссёри ниятини, яъни Орифни асар марказига чиқаришни амалга оширишга ёрдам беради. Телеспектакль Орифнинг касалхонага келиши ва онасининг вафоти — фожиавий манзара-пролог билан бошланади ва Ориф тақдирининг ҳал бўлиши билан тугайди. Телеспектакль муаллифларига Ориф ҳозирги кунимиз учун долзарб маънавий масалалар — виждон, имон, бурч, ҳалоллик ҳақида баҳс юритиш имконини беради. Ориф (артист Ёдгор Саъдиев) асар охиригача позициясини қаттиқ ҳимоя қилади. Бу нарса Орифни Санжаров (Ўзбекистон ССР халқ артисти Мирҳосил Орипов)га, унинг фалсафасига яқинлаштиради.

Азиза охирги дақиқаларгача эри Орифнинг кўзи очилиши, ҳақиқатни тан олишига умид боғлайди, давлатпараст, манфаатпараст Ориф виждони, онгида ўзгариш юз беришини сабрсизлик билан кутади. Тўғри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Гулчеҳра Жамилова ижросидаги Азиза образида куюнчаклик, психологик чуқурлик, табиийлик етишмайди, сўз ҳаракатга айланмаган, кескин драматик тус олмаган жойлар бор. Чунончи, «борлиғи» сўзини «борлиги» деб талаффуз қилиши ҳам шу образнинг психологик ҳолатига чуқур кира олмаганини билдиради. Сиддиқжон ҳам «Мен у кишида бир хушхабарим бор эди» деб келишикларни бузиб айтади ва бундай камчилик яна бошқа образлар талқинида ҳам учрайди. Бошқа бир қанча образларда, жумладан, Ойша (Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Д. Исмоилова) ва Собиров (Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Т. Каримов) образларида бир қадар китобийлик, сустлик борлиги сезилади, назаримизда бунинг бош сабабини асардан қидириш керакка ўхшайди. Сиддиқжон (артист Ж. Қосимов) ва Озода (артист З. Исмоилова) самимийлиги билан томошабинни жалб қилади, улар асарга лирик оҳанг бағишлашган. Телеспектаклни ҳаракатлантирувчи куч деб Ўзбекистон ССР халқ артисти Мирҳосил Орипов ижросидаги Наим Санжаров образини кўрсатиш мумкин. Асар прологидан кейин воқеа динамикасида бир оз сустлик ҳукм суради, Санжаров кириб келиши билан ҳаммада жонланиш содир бўлади, ҳаракатлар драматик тус олади. Унинг қаллоблиги, айёрлиги, муғомбирлиги, ҳасадгўйлиги хатти-ҳаракатидан «мана мен» деб кўриниб туради. Битта ўзи Комиловдек ҳалол, пок, эътиқоди бутун одамга, унинг ҳамфикрларига бас келади. У «Ҳаётда доимо биров бировнинг ҳақини ейди. Ҳаётнинг, бутун табиатнинг қонуни шу. Наҳанглик одам ичида абадий яшайди», деган чиркин фалсафани байроқ қилиб олган ва бу фалсафа билан Орифни ҳам заҳарлаб, ўз тузоғига илинтирган. Санжаров ўз фалсафасининг тўғрилигини исботи учун Орифни фош қилиб, Комилов тилини қисмоқчи, юзини ерга қаратмоқчи бўлади. Бойлик, виждон, имон, ҳалоллик, халқ олдидаги бурч, поклик, инсонийлик ҳақидаги баҳс қизғин тус олади. Шу нуқталарда асарнинг социал, публицистик руҳи кучайиб, теранлашиб кетади ва ҳозирги кунимиз интилишлари билан ҳамоҳанглик касб этади. Маънавий поклик учун кураш авж олган ҳозирги кунимизда бундай асарлар жуда зарур. Шу маънода «Имон» телеспектакли ижодкорлари хайрли иш қилганлар.

Салоҳиддин МАМАЖОНОВ,
филология фанлари доктори

«ОБИДАЛАР НИДОСИ»

Газетанинг шу йил 20 ноябрь сонида эълон қилинган ёзувчилар Н. Аминов ва С. Салимовнинг «Обидалар нидоси» мақоласи бизни жуда ҳаяжонга солди. Авторлар муҳим масала юзасидан фикр юритганлар, куюниб ёзганлар.

Бухорода меъморчилик санъатининг нақадар тараққий қилгани бутун жаҳонга маълум ва машҳур. Бу ерда гўзал обидалар нафақат буёқлар, балки тошлар жилоси билан яратилган. Биноларга солинган тош нақшларни кўриб ҳайратдан ёқа ушлайсан киши. Бу нақшларга аждодларимизнинг қанчадан-қанча меҳнатлари, истеъдодлари сарф бўлмаган дейсиз! Бизни қийнаётган муаммо ана шу қимматли обидаларнинг кун сайин харобалашиб бораётганлигидир. Наҳотки, бухоролик усталар, таъмирчилар буни кўрмасалар ва ташвишланмасалар? Обидалар йил сайин нураб, деворлари қулаб, тугаб бораяпти.

Мана бир мисол. Аркнинг жануб томон деворини тиклаш иши бундан 5—6 йил бурун бошланган эди. Бухороликлар бу ишдан жуда севинишди. Аммо, қарангки, замонавий техника ва юксак малакали қурувчилар томонидан қурилаётган девор ҳали битмай туриб қулаб кетди. Бу деворни тиклаш учун давлатнинг катта маблағи кўкка совурилди. Албатта, бунга лоқайд қурувчилару, Бухоро ғишт заводининг сувга ташласа эриб кетадиган ғиштлари сабабчидир.

Яна бир мисол; икки йилча муқаддам шаҳар ижроия комитети ва автоинспекцияси «Бухоро ҳақиқати» газетасида шаҳарнинг асосий обидалари жойлашган Лаби Ҳовуз ансамбли атрофига машиналарнинг кириши тақиқланади, мазмунида эълон берган эди. Автоинспекциянинг бу қарори тезда амалга оширилди. Машиналар Лаби Ҳовуз томонга қўйилмади, белгилар ўрнатилди.

Мамлакатимизнинг бошқа республикаларида ҳам бундай хайрли иш ташкил қилинган экан. Қадимий обидалар жойлашган кўчаларнинг бошига «Пиёдалар кўчаси» деб ёзиб қўйиларкан. Чунки машиналар обидалар ёнидан қатнайверса акс садо натижасида уларнинг деворлари қулаши турган гап. Афсуски, бу хайрли иш узоқ давом этмади. Бир-икки ой ўтгач, яна ўша аҳвол ҳукм сура бошлади. Машиналар мунғайган обидалар ёнидан ким ўзарга зинғиллаб ўтаверишди. Натижада Девонбеги мадрасаси Шарқ томон деворининг юқори қисми қулаб тушди.

Жуда кўп обидаларнинг атрофига чиқиндилар ташланади. Масалан, Арк атрофида яшовчи аҳоли обиданинг атрофини чиқинди билан тўлдирганлар. Уларни тергаб қўядиган на бирор идора, на бирор ташкилот бор. Ахир бу ачинарли аҳвол қачонгача давом этади?

Бухорода мавжуд маънавий обидалар — қадимий китоблар, баёзлар, тарихий-этнографик аҳамияти беқиёс ҳужжатлар, турли ёдномалар аҳволи ҳам кишини ташвишлантиради. Бухоро ўлкашунослик музейи заҳ, қишин-ёзин ҳар хил ҳарорат шароитида сақланаётган бу ёдгорликларни ҳам худди катта кутубхоналардаги каби эъзозлаб, асраб сақлаш мумкин-ку ахир. Наҳотки, бу қимматли китоблар учун ҳар жиҳатдан мос бино ажратиш мумкин бўлмаса? Улар деярли қаровсиз, чириб кетиш арафасида турибди.

Ҳурматли редакция! Бухорода юз бераётган ташвишли аҳвол ҳақида кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Зора, редакция ёрдами билан боқи беғам, лоқайд қурувчилар инсофга келишса. Зеро, қадимий обидаларни асраш масаласи, эътиқодни асраш масаласидир.

Исроил СУБҲОНОВ,
Мизроб БЎРОНОВ,
Сабоҳат ШАРИПОВА

ҲАВАСКОРЛАРГА ҒАМХЎРЛИК ЗАРУР

ҚЎШИҚ ЗАМИРИДА халқимизнинг маънавий олами, шу кунги ҳаёти, тарихи, қолаверса, бахтли келажаги акс этади. Қўриқ Жиззах областининг меҳнаткашларини эстетик тарбиялашда профессионал санъат даргоҳимиз — Ю. Ражабий номидаги музикали драма ва комедия театри, шаҳар ва районларда фаолият кўрсатаётган маданият уйларининг ҳаваскорлари хайрли ишларни амалга оширишаяпти. Колхоз ва совхозларнинг клубларида, йирик қурилиш ташкилотларининг маданият саройларида, мактаблар ва ўқув юртларида маҳоратларини намойиш этишаётган бадиий ҳаваскорлик коллективларининг сони йил сайин ошиб бораяпти. Улуғ Октябрнинг 70 йиллиги олдидан қўриқ областида ўтказилган кўрик-конкурслар ҳаваскорлар учун ҳақиқий синов бўлди. Кўрик-конкурсларда юзлаб ижрочилар қатнашдилар. Область ҳаваскорларининг асосий қисми қўшиқ санъати билан қизиқаётгани бизни қувонтиради. Ҳаваскорларнинг ижрочилик маҳорати билан танишиб уларнинг санъати хусусидаги баъзи мулоҳазаларимизни айтишни лозим топдик.

Одатда ҳамманинг қўшиқ куйлагиси келади. Аммо халқ севган қўшиқчи бўлиш ҳаммага ҳам насиб бўлавермайди. Нега?

Аввало шуни айтиш лозимки, қўшиқ шунчаки айтилмайди. У — қалб нидоси. Қалб нидосини изҳор этиш ижрочидан талант, қобилият талаб этади. Бунинг устига овозда мусиқийлик, жозибадорлик бўлиши лозим. Афсуски, кўпчилик ижрочилар бу оддий талаб шартларини тан олгилари келмайди.

Мамлакатимиз миқёсида қайта қуриш, янгиланиш давом этаётган ҳозирги даврда музика ва қўшиққа юксак талаб қўйилмоқда. Чунки ёшларни, умуман, меҳнаткашларни эстетик тарбиялашда қўшиқ санъати энг таъсирчан воситалардан биридир.

Республика телевидениеси экранида Жиззах районидаги «Москва» колхозининг дала шийпонидан олиб кўрсатилган эшиттириш ёдингизда бўлса керак. Кўрсатувда қишлоқ хўжалиги, жумладан, пахтачиликни ривожлантириш, мўл ҳосил етиштириш, қишлоқда турмуш маданиятини юксалтириш хусусида жиддий гапсўзлар бўлди, истак-таклифлар билдирилди. Шу кўрсатувда ёқимли овози билан санъат шайдоларини мафтун этган Орифхон Ҳотамов, Отажон Худойшукуров, Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясининг ўқитувчиси Раҳматжон Қурбонов қўшиқлари билан биргаликда форишлик хотин-қизлар томонидан ижро этилган ажойиб термалар ҳам манзур бўлди. Ёш ва умидли хонандалардан область театрининг солисти Нуриддин Маликов, Октябрь район маданият уйи қатнашчиси Шамсиддин Юсупов ва Дўстлик район маданият уйининг ҳаваскори Жамила Равшанова ва бошқа ижрочиларнинг чиқишлари ҳам яхши таассурот қолдирди.

Чўлқуварлар қўшиққа иштиёқманд. Шу йили январь ва февраль ойларида Жиззах районидаги Жданов номидаги, Ленин номидаги совхозларда, Усмат ва Зарбдор посёлкалари ҳамда Ульянов шаҳрида яшовчилар билан суҳбатлашиб, уларга «Сиз кўпроқ куйларни ёқтирасизми ёки қўшиқни?» деган савол билан мурожаат этдик. Суҳбатда бўлган кишиларнинг 92 проценти қўшиқни ёқтиришларини айтишди. Шунга ўхшаш анкета ўқув йили бошида Жиззах Давлат педагогика институтининг педагогика факультети студентларига ҳам тарқатилган эди. 300 дан зиёд студентнинг 90 проценти «Биз учун мароқлиси — қўшиқ» деб жавоб беришди. Бу мисоллар қўшиқ санъатининг бениҳоя оммавийлигидан дарак бериб турибди.

Қўшиқ санъатидаги муҳим жиҳат — бу хонанданинг ижрочилик маҳоратидир. Баъзан музикаси эътироф этилган яхши қўшиқ хонанданинг нўноқлиги, аниқроғи, ижрочилик маҳоратининг етишмаслиги туфайли кутилган натижани бермайди.

куюнчак газетхонлардан хатлар

Хонанданинг ҳис-туйғулари сингдирилмаган, унинг ўзини ҳаяжонга солмаган, юзаки куйланган қўшиқ тингловчи қалбига ҳам етиб бормайди. Бу эса ҳар бир хонанда ўз услубида бетакрор бўлиши зарурлигини тақозо этади. Машҳур қўшиқчи Карузо «Хонандалар қанча бўлса, шунча услуб мавжуд», деган эди. Ҳақиқатан ҳам ҳар бир ижрочининг ўз овози, ўз оҳанги бўлгани яхши. Бу эса ҳаваскорларимиз ўз устларида қунт билан ишлашларини тақозо этади.

Шу ўринда областимизда ҳаваскорларга ғамхўрлик, айниқса, уларга таълим-тарбия бериш талаб даражасида эмаслигини эслатиб ўтмоқчимиз. Партиямиз XXVII съездининг тарихий ҳужжатларида санъат ва адабиётни ривожлантириш, айниқса меҳнаткашларни эстетик тарбиялашни кучайтириш, бадиий ҳаваскорлик ҳаракатини ҳар томонлама рағбатлантириш зарурлиги алоҳида таъкидланди. Бу соҳадаги ишларни яхшилаш учун аввало областимиздаги ҳаваскорларнинг музика ва ашула ўқитувчилари ҳамда тўгараклар бадиий раҳбарларининг ишини тубдан қайта қуриш керак. Бунинг учун ишни аслида боғча ва мактаблардан бошлаш керак. Афсуски, областимиздаги деярли барча мактабларда музика таълим-тарбияси тўғри йўлга қўйилмаган. Аксарият мактабларда бу соҳада махсус олий маълумотга эга бўлмаган, педагогикадан йироқ кишилар ишламоқдалар. Оқибатда кўпгина колхоз ва совхозлар, йирик саноат корхоналари, қурилиш ташкилотлари ва илм даргоҳларидаги бадиий ҳаваскорлик коллективларининг иши ўз ҳолига ташлаб қўйилган.

Тўғри, бу соҳада маълум ишлар қилинаяпти. Ҳар йили ишга келаётган мутахассис кадрлар (уларнинг сони жуда оз) жойларга юборилаяпти. Бундан ташқари Жиззах санъат билим юрти ҳам, гарчи жуда оз миқдорда бўлса-да, ўз кадрларини тайёрлаяпти. Лекин бу билан музика ўқитувчиларига бўлган талабни қондириб бўлмайди.

Областимизда музика таълимининг аҳволига келсак, музика фани ҳозир Жиззах Давлат педагогика институтининг педагогика ва бошланғич таълим методикаси факультетида атиги предмет сифатида ўтилаяпти, холос. Жиззах педагогика билим юртида ҳам аҳвол бундан яхши эмас.

Қўриқ областида санъатнинг оммавийлашишига кенг йўл очиш, бадиий ҳаваскорларга амалий ёрдамни кучайтириш, умумтаълим мактабларида эстетик тарбияни тўғри йўлга қўйиш учун бизнингча Жиззах Давлат педагогика институтининг қошида биринчи галда ҳеч бўлмаганда музика бўлими очиш, кейинроқ эса уни музика факультетига айлантириш ҳақида ўйлаб кўриш пайти келди. Жиззах санъат билим юртида тайёрланаётган кадрлар сони ва сифатини ҳам кўтариш масаласини ҳал этиш керак. Бу — Жиззах областида санъатни ривожлантиришга қўшилган муҳим ҳисса бўлиб қолар эди.

Алижон ҲАСАНОВ,
Жиззах Давлат педагогика институтининг доценти,
Абдусамат ТЎРАЕВ,
шу институтнинг музика ўқитувчиси

Акс садо

«ХАНДА» ҚАЙТА ТИКЛАНИШИ КЕРАК»

Бундан уч йилча аввал Свердлов номидаги концерт залида қўйилган «Кулги кирган уйга қайғу кирмагай» номли ажойиб музикали кечада бўлгандик. «Ханда» ансамбли томонидан қўйилган бу концерт ҳаммага манзур бўлганди. Лекин нима бўлдию ўз томошабинига эга бўлган бу ансамбль бирданига йўқолди. Кейинги пайтда матбуот саҳифаларида лоқайдлик деган жумлани кўп учратаяпмиз. «Ханда»нинг йўқ бўлишига биз томошабинларнинг лоқайдлигимиз ҳам сабаб бўлгандир балки...

Яқинда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси саҳифасида «Ханда тикланиши керак» деган ҳақли мактубга кўзим тушди. Ҳақ сўз. Ана шу мактубга таниқли санъаткорлар, адиблар ва олимларнинг имзо чекканлиги мени ниҳоятда қувонтирди. Жамоатчилик фикри жамланган ана шу кичик материалга масъул идораларнинг муносабати бизни қизиқтиради.

Анвар АБДУВАЛИЕВ

ЖОНАЖОН ДОРИЛФУНУНИМ

Алишер Навоий номидаги Самарқанд Давлат университети республикамиздаги кекса олий ўқув юртларидан. Бу йил унинг ташкил топганига 60 йил тўлди. Меҳнат Қизил Байроқ орденли бу илм даргоҳи ўтган давр мобайнида мамлакат халқ хўжалиги, фан ва маданияти равнақи учун минг-минглаб малакали мутахассислар етказиб берди.

Дастлабки йилларда бу ерда ижтимоий-сиёсий, физика, техника, табиатшунослик, лингвистика бўлимлари мавжуд эди. Ўша вақтда ҳаммаси бўлиб 65 студент ўқир ва 10 профессор-ўқитувчи ўқув ва таълим-тарбия ишларини олиб борар эди. Мана шу олий педагогика институти 1930 йилнинг январида А. Икромов номидаги Ўзбек педагогика академиясига айлантирилди. 1933 йилга келиб эса у Ўзбекистон Давлат университети деб юритила бошланди. Дастлаб уч факультет ва 12 кафедра мавжуд эди. Университетнинг шаклланиши, фаолиятини мустаҳкамлаш учун ҳукуматимиз кўпгина етук олим, мутахассисларни бу ерга ишга юборди.

1941 йили улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоийнинг 500 йиллик юбилейи муносабати билан университетга унинг номи берилди.

Ҳозирги пайтда университетда 11 факультет ишлаб турибди. Бу ерда фаннинг 16 йўналишида 60га яқин тармоқ ихтисослари бўйича халқ хўжалигининг турли соҳалари учун юқори малакали мутахассислар тайёрлаб берилмоқда.

Ўтган 60 йил ичида қарийб 52 минг юқори малакали кадрлар халқ хўжалигининг турли тармоқларига етказиб берилди. Улар орасидан кўпгина машҳур олимлар, санъат арбоблари, ёзувчи ва шоирлар, таниқли журналистлар, Социалистик Меҳнат Қаҳрамонлари етишиб чиқдилар. Шоир ва ёзувчилардан Ҳ. Олимжон, Ойдин, Уйғун, Миртемир, Амин Умарий, Усмон Носир, Ҳасан Пўлат, Асқад Мухтор ва бошқалар университетимиз қалдирғочларидир.

Мутахассисларимиз халқ хўжалигининг турли соҳаларида, халқ маорифи, маданий-оқартув тармоқларида, илмий марказларда хизмат қилмоқдалар. Улар орасида юзлаб халқ маорифи аълочиси, фан ва санъат арбоблари ҳамда маданият ходимлари бор.

Ёшларни коммунистик руҳда тарбиялаш, халқ хўжалигини юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш, илм-фанни ривожлантириш ва ташкил топганига 50 йил тўлиши муносабати билан университет

СУРАТДА: Алишер Навоий номидаги Самарқанд Давлат университети тарих факультетининг археология кабинетида

А. ХАРИТОНОВ фотоси

СамДУ — 60 ёшда

1977 йилда Меҳнат Қизил Байроқ ордени билан мукофотланган.

Дорилфунунимизда бошланган қайта қуриш жараёни кадрлар тайёрлаш ва илмий йўналишларни кенг қамраб олди. Жумладан, мутахассислар тайёрлаш йўналишлари, ўқув программалари, иш планлари қайта кўриб чиқилиб, замон талаблари асосида йўлга қўйилди. Параллел курсларни, аудитория дарсларини камайтириш эвазига студентларнинг мустақил ижод қилишлари учун шароит яратилди. Ҳафталик дарслар 46—48 соатдан 24—28 га камайтирилди ва тажрибавий мустақил ишлаш жараёнини кучайтирилди. Рус тилини ўқитиш методлари янада яхшиланди, стипендиялар оширилди. Келажакда мутахассислар тайёрлаш асосан, икки йўналишда олиб борилиб, умумтаълим ва ўрта махсус ўқув юртлари учун ўқитувчилар ва илмий-текшириш институтлари ҳамда корхоналар учун зарур мутахассислар тайёрланади. Журналистика, экономика ва сиёсат, партия тарихи бўлимларини очиш режаларимиз бор.

Университетимиз илм-фан, ўқув жараёни ва ўқув методларини такомиллаштиришда Украина, Озарбойжон, Тожикистон, Туркманистон Қирғизистон ССР Фанлар академиялари, Москва, Ленинград, Одесса, Минск, Красноярск, Олма-ота, Ашхобод, Тошкент, Нукус, Душанба, Фрунзе ва бошқа университетлар билан мустаҳкам алоқада иш олиб бормоқда. Ҳозир янги ўқув корпуслари, тажриба лабораториялари, дам олиш зоналари қуриш, ўқитувчиларнинг маошларини ошириш, уй-жой билан таъминлаш, соғломлаштириш зоналарини кенгайтириш тадбирлари амалга оширила бошланди.

Мавлон ЖЎРАҚУЛОВ,
СамДУ ректори,
профессор

БАХТИЁР БОБОЕВ — 50 ЁШДА

Ҳурматли Бахтиёр Мамарасулович! Сизни, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбобини, рангтасвир устасини 50 ёшингиз билан қутлаймиз!

Сизнинг номингиз тасвирий санъат ихлосмандларига яхши таниш. Яратган полотноларингиз бир неча бор республика, Бутуниттифоқ ва чет эл кўргазмаларида намойиш этилди. Айниқса, тематик картиналарингиз билан пахтакорлар, ишчилар, механизаторлар қалб саховати, оддий меҳнат кишиларининг яратувчилик фаолияти ва қувончлари куйчисига айландингиз. Бу асарлардаги самимият кишини ўзига тортади. Қаҳрамонларингиз ҳаётини ғоят чуқур ўрганганлигингиз яққол сезилиб туради. Жумладан, «Устанинг тонги», «Кичик станция», «Икки бригадир», «Фарғона сюитаси» асарларингиз республикамиз тасвирий санъатининг дурдоналари қаторидан ўрин олди.

Сизнинг фаол граждинлик позициянгиз фақатгина асарлар мавзуини танлашда, ундаги воқеалар талқинида эмас, балки жамоатчилик ишларингизда ҳам яққол акс этмоқда.

Сизга узоқ умр, сиҳат-саломатлик ва ижодий муваффақиятлар тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ССР
РАССОМЛАР СОЮЗИ
ПРАВЛЕНИЕСИ

ҲАЁТ ВА ПРОЗА

Совет прозасида катта ўзгаришлар юз бермоқда. Айтматов, Биков, Дудинцев, Гранин, Рибаков, Амлинский, Приставкин каби адибларнинг маданий ҳаётимизда воқеа бўлган асарлари адабиётимиз тараққиётида янги босқич бошланганидан дараклардир. Хўш, ўзбек совет прозасида аҳвол қандай? Шу йил 22 декабрь куни Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзида бўлиб ўтган танқид ва адабиётшунослик ҳамда проза кенгашларининг қўшма мажлисида мазкур муаммо қизғин муҳокама этилди. Филология фанлари доктори, профессор Умарали Норматов «Ҳозирги ўзбек насрида ҳаёт ҳақиқати масалалари» мавзуида доклад қилди. Олим кейинги пайтда яратилган насрий асарларга доир кузатишларини ўртоқлашаркан, ҳаёт ҳақиқатини бадиий ифодалашда маъмуриятчилик, буйруқбозлик, адабиётга нисбатан вульгар қарашлар келтирган зарарлар борасида тўхталди, адабиётимизда яратилган диққатга сазовор асарларни таҳлил қилди, ҳали салбий қаҳрамонларнинг етук образлари яратилмаётганини таъкидлади, бу борада ёзувчиларимиз эскича схемалар доирасидан чиқиб кетолмаётганларини айтди. Докладчи конкрет асарлар ҳақидаги мулоҳазаларини далиллар орқали асослади.

Музокарада Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Саид Аҳмад, Ҳамза мукофоти лауреати, ёзувчи Ўткир Ҳошимов, профессорлар — Озод Шарафиддинов, Ҳомил Ёқубов, Натан Маллаев, Собир Мирвалиев, филология фанлари кандидатлари — Наим Каримов, Нажмиддин Комилов, Нурмуҳаммад Холлиев, шоир Омон Мухтор, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси танқид ва адабиётшунослик бўлимининг мудири Маҳмуд Саъдий сўзладилар. Улар адабиётда ҳаёт ҳақиқатини ҳаққоний акс эттириш принциплари, асарларимиз тили, қайта қуриш даврида танқидчиликнинг вазифалари, мактабларда ва олий ўқув юртларида адабиёт ўқитиш, танқидчиликда профессионализмни юксалтириш, пахтакорлар меҳнати, халқимизнинг бугунги фикрий савияси ва бошқа долзарб муаммолар тўғрисидаги ўй-фикрларини айтдилар, вақти-вақти билан «Асаримиз қандай бўлиши керак?» деган масалани ўртага қўйиб, унга жавоб ахтариш, қисқаси, адибларимиз ҳам, адабий танқидчиларимиз ҳам ўз-ўзларига ҳисоб бериб туришлари зарурлигини таъкидладилар.

ЙИЛНИНГ МУҲИМ ВОҚЕАСИ

Улуғ Октябрь инқилобининг 70 йиллик юбилейи нишонланган 1987 йил катта тарихий воқеа билан якунланмоқда. Бу Совет-Америка раҳбарларининг Вашингтонда бўлиб ўтган олий даражадаги учрашувидир. Европадаги ўртача ва камроқ олислик ракеталарини тугатиш бўйича имзоланган шартнома инсоният тарихида ядросиз дунёга эришиш йўлида қўйилган биринчи муҳим қадам бўлди.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари М. С. Горбачев ва АҚШ президенти Р. Рейган музокараларини ёритаётган журналистлар шартнома имзолангандан сўнг Вашингтон узра ҳаво ёришгандек бўлди, деб ёзишди.

СССР билан АҚШ ўртасида тафовутлар бор ва бундан буён ҳам бўлади. Лекин биз қайси системага мансуб бўлишидан қатъи назар барча халқларга бирдай хавф солиб турган ядро қуролини йўқ қилиш йўлида бир-биримизни яқинлаштирадиган жиҳатларни топиб, муносабатларимизни яхшилашимиз керак.

М. С. Горбачев ва Р. Рейган учрашув вақтида сўзлаган нутқларида Германия фашизмига қарши кураш йилларида СССР ва АҚШ иттифоқчилар бўлганлигини мамнуният билан тилга олдилар. Ҳозирги вақтда ядро уруши хавфини бартараф этиш учун ҳам барча давлатлар биргаликда ҳаракат қилишлари керак.

Стратегик қуролларни қисқартириш Совет — Америка муносабатларидаги асосий масаладир. Маълумки, АҚШнинг ракетадан мудофаа системаларига оид Шартномага ҳилоф равишда космосга қурол жойлаштириш режаси стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш йўлида тўсиқ бўлиб келаётган эди. Олий даражадаги Совет—Америка қўшма баёнотида келишиб олинган муддат мобайнида ракетадан мудофаа системасига оид шартномадан чиқмаслик ҳам писанда қилинди. Қўшма Штатлар бунга рози бўлганидан сўнг стратегик ҳужум қуролларини қисқартиришнинг реал имконияти пайдо бўлди.

Вашингтонда имзоланган Шартнома ва яқин кекажакда стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш бўйича битимга эришилиши тинчлик кучларининг жуда катта ғалабасидир. Шу билан бирга Ғарбда шундай доиралар борки, уларнинг фикрича, ядровий қуролсизланишга асло йўл қўйиб бўлмас эмиш. Гўё ядро қуролининг мавжудлиги сўнгги 42 йил ичида дунёда катта уруш бўлишига йўл қўймай келаётганмиш. Агар ядро қуроли йўқ қилинса, оддий қуроллар қўлланиладиган уруш чиқиши хавфи туғилармиш. Бу фикрга қўшилиб бўлмайди. Катта уруш бўлмаганлигининг сабабини тинчлик сиёсатини изчил олға сураётган Совет Иттифоқининг урушга қарши ҳаракатидан излаш керак. Оддий қуроллар қўллаш билан чиқиб кетадиган урушга келсак Варшава Шартномаси давлатлари НАТО мамлакатларига бундай қуролларни қисқартиришнинг аниқ режасини таклиф этмоқда. М. С. Горбачев Вашингтон музокараларида оддий қурол-яроғлар соҳасида биз жуда туб қисқартиришларга тайёр эканлигимизни айтди. Икки давлат раҳбарлари музокаралар вақтида қуролсизланишдан ташқари Совет—Америка муносабатларининг ҳозирги ҳолати ва уларни ривожлантириш йўллари, регионал можаролар, инсон ҳуқуқларига доир масалалар бўйича фикр алмашдилар.

Инсон ҳуқуқлари масаласида ҳам томонларнинг қарашларида фарқ бор. Масалан, Америкадаги баъзи доиралар икки мамлакат ўртасида савдо-иқтисодий алоқаларни кенгайишини айрим совет гражданларига чет элга кетиш учун рухсат берилиши ёки берилмаслиги масаласи билан боғламоқдалар. Бизнинг социалистик жамият ўз гражданларини шу ҳуқуқлар билан таъминлайди. Демак, Америкадаги баъзи доиралар гўё СССРда инсон ҳуқуқлари бузилаётганлиги тўғрисида кўтараётган шов-шувлари икки давлат ўртасидаги ҳар томонлама ҳамкорлик алоқалари йўлида сунъий тўсиқлар вужудга келтиришдан бошқа нарса эмас.

Ҳозирги вақтда йиллик товар айирбошлаш 2,5 — 3 миллиард долларни ташкил этадиган Совет—Америка савдо алоқаларини ҳеч ҳам қониқарли деб бўлмайди. Ўртоқ М. С. Горбачев АҚШ савдо-саноат доиралари арбоблари билан учрашувда, «агар биз иқтисодий соҳада бир-биримиз билан кўпроқ боғлиқ бўлсак, сиёсатда бир-биримизга нисбатан масъулроқ бўламиз, деб ўйлайман», деди. Урушдан кейинги вақт мобайнида биз бир-биримизсиз яшай олишимизни исботладик. Лекин бир-биримизга шерик сифатида эмас, душман сифатида қарашимиз қуролланиш пойгасини кучайтирди. Энди бундай ҳолни бартараф этиш вақти келди. М. С. Горбачев расмий хайрлашув маросимида тарихий визитга баҳо бериб, «Келгусида биргаликда қилинадиган ишнинг бамисоли кун тартиби белгилаб олинганлиги Вашингтон музокараларининг муҳим якуни бўлди», деди.

Варшава шартномаси давлатлари раҳбарларининг 11 декабрь куни Берлинда бўлиб ўтган учрашуви иштирокчилари Совет—Америка шартномасининг имзоланишини ва музокараларнинг якунларини тўла-тўкис қўллаб-қувватлаб, юксак баҳоладилар. Президент Р. Рейган умуммиллий телевидение орқали сўзлаган нутқида бу музокараларни «тарихий уч кун» деб атади. Англия бош министри Маргарет Тэтчер эса «тарихий воқеа ва барча учун яхши хабар» — деб баҳолади. ГФР канцлери Г. Коль Вашингтондаги музокараларни «ядро қуролсизланиши соҳасидаги тарихий қадам» сифатида талқин этди.

М. С. Горбачев ва президент Р. Рейган айни кунларда кўплаб давлат раҳбарларидан, сиёсат ва жамоат арбобларидан, оддий кишилардан имзоланган Шартнома учун чуқур миннатдорчилик туйғулари изҳор этилган хат ва телеграммалар олмоқдалар.

Турсун ҚОРАТОЕВ

КАКЛИК ОВИ

Сен чўпонсан, тоғлар боласи,
Сен мергансан, тоғлар лочини,
Сен қирларнинг кўркам лоласи,
Эл кўрмаган сендай овчини.
Мақтовингни эшитдим элда,
Отган ўқинг кетмаскан хато,
Лекин кўрдим паст ўнгир, белда,
Қор ёққанда изингда хато.
Ризқ излашиб, тоғдан дашт сари,
Учиб келди гўзал какликлар,
[illegible] эди мадордан бари,
Макон бўлди пана, пастликлар.
Шунда кўрдим қор гумбазидан,
Қўлинг билан бир-бир тутардинг,
Чопиб яна, тушиб изидан,
Даррандадек қирғин элтардинг.
Ел йиғларди, қўл эди тиғинг,
Айланардинг қуш йўлин тўсиб,
Дедим, бу не ваҳший «қилиғинг»,
Борар сендан она ер ўксиб.
Сен қирларнинг лоласи бўлиб,
Лолазорга нега чўздинг қўл,
Каклик ҳам гул, сен уни юлиб,
Пайхонликка нега очдинг йўл.
Тоғ гўзали какликлар қани,
Қани куйчи улар ватани,
На таралар оромбахш овоз,
На кўринар завқли шўх парвоз.

НАЗАРМАТ

ТУРНАЛАР ПАРВОЗИ

Баҳор келса бошланар,
Турналарнинг парвози,
Само бўйлаб оҳиста,
Келар таниш овози.
Дардли нотинч садолар,
Тортар замин хаёлин,
Айланганми нидога,
Олис юртларнинг рози.
Бир-бирини етаклаб,
Кўним билмай интилар,
Қанотларида ёлқин,
Юртимнинг баҳор, ёзи.
Туғилган жой қадрдон,
Сокин даштлар ошёни.
Палапонлар улғаяр,
Майсазорлар жиҳози.
Салқин кузда бошланар,
Жануб томон йўллари,
Элтар юртим меҳрини,
Қитъаларга парвози.
Қуре, қуре товушлар,
Хайрлашув оними?
Қайтарманми деб яна,
Дерми юртим бўл рози.
Сокин дилкаш садолар.
Келсин кўкдан доимо,
Ер мадҳига қўшилсин,
Турналарнинг овози.

УЙҒУР ШОИРИ БИЛАН УЧРАШУВ

Кейинги йилларда Совет Иттифоқи билан Хитой Халқ Республикаси ўртасида соғлом дўстона муносабатларни тиклаш сари жиддий силжишлар ўз самараларини бераётир. Яқинда ЎзФА Тил ва адабиёт институтида республикамизда меҳмон бўлиб турган таниқли уйғур шоири, таржимон, ХХР Ёзувчилар союзининг аъзоси, таржима асарлари чоп этиладиган «Кўврук» («Кўприк») журналининг муҳаррири Раҳим Қосимов билан ўтказилган учрашувда ҳам бу алоҳида қайд этилди. Учрашув профессор А. Ҳайитметов раҳбарлигидаги Октябргача бўлган ўзбек адабиёти бўлимининг ташаббуси билан ташкил қилинди.

Раҳим Қосимов уйғур ўлкасидаги ҳозирги сиёсий, маданий ҳаёт, айниқса адабий-илмий жараён, уйғур тилида чиқаётган китоб, газета ва журналлар, уйғур халқининг ўзбек адабиётига айрича бир меҳри, Уйғуристоннинг жаҳондаги бошқа мамлакатлар билан маданий-адабий алоқалари, у ердаги халқ тарихи ва маданий меросни ўрганиш ҳамда тарғиб этиш борасида олиб борилаётган катта ишлар тўғрисида сўзлади, ўзбек олимларини қизиқтирган саволларга батафсил жавоб берди.

Институт директори, филология фанлари доктори Б. Назаров меҳмонга институт тарихи, илмий йўналишлар, бу ерда амалга оширилаётган ишлар ҳақида ҳикоя қилди.

С. ОЛИМОВ

ЁШ ТАНҚИДЧИЛАР ГУРУНГИ

Яқинда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи қошидаги танқид кенгаши ва ёшлар билан ишлаш совети ҳамкорликда республика ёш танқидчиларининг мажлисини ўтказди. Мажлисни ёшлар билан ишлаш советининг раиси шоир Омон Матжон олиб борди.

Танқид кенгаши раисининг ўринбосари Салоҳиддин Мамажонов ёшларни дадилроқ фаолият кўрсатишга чақирди. Бугунги кунда бизда шеърият таҳлили билан ёшлар жуда кам шуғулланаётирлар, болалар адабиёти, драматургия, кинодраматургия танқидчилиги билан ёш мунаққидлар шуғулланмаяптилар, деди у. Танқидчи Иброҳим Ҳаққулов ўтган йиллар мобайнида ёш шоир ва ёш ёзувчиларга муайян даражада эътибор бериб келингани ҳолда, ёш танқидчи ҳамманинг ёдидан кўтарилгани, шу боис бугунги йиғилиш хайрли ишнинг бошланишидан далолат беради, деди. У айрим нашриётларда, хусусан, «Ёш гвардия» нашриётида, шунингдек, «Шарқ юлдузи» журналида ёш танқидчиларга хайрихоҳлик етишмаётгани ҳақида гапирди. Ёш танқидчиларни СССР Ёзувчилар союзига қабул қилиш, уларни қардош республикаларга командировкаларга йўллаш мақсадга мувофиқдир.

Йиғилишда А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институти ходимлари Акиф Бағиров, Анвар Жабборов, Сувонқул Мелиев, Нусратулла Жумаев, Гулсара Исмоилова, шунингдек, ёш танқидчилардан Яшар Қосимов, Раҳмон Қўчқоров, Мусулмон Намозов, Карим Баҳриев, ТошДУ талабалари Рустам Мусурмонов, Улуғбек Султонов ва бошқалар ёш мунаққидларга эътибор зарурлиги ҳақида гапирдилар.

Йиғилиш сўнггида танқид кенгаши ва ёшлар билан ишлаш совети ҳамкорлигида Ёш танқидчилар семинари тузилди. Бу семинар ҳар ойда бир марта машғулот ўтказиб туриши келишиб олинди. Семинар бошлиғи этиб филология фанлари кандидати Иброҳим Ҳаққулов, котиб қилиб Раҳмон Қўчқоров сайланди.

МАРКАЗИЙ НАШРЛАРДА

«СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ»

[illegible] нашриётда ўзбек шоири [illegible]рот Исроилнинг «Устознинг юлдузи» шеърлар ва достонлар китоби ҳам босилди. Мажмуадан «Сибирь сайқаллари», «Пишиқчилик» туркумлари, сўнгги йилларда ёзилган шеърлар, «Най навоси», «Келинчак тош» ва Ҳамзанинг Туркистондаги ҳаётига бағишланган «Қўқонлик муаллим» достонлари ҳамда «Жар ёқасида» драматик достони ўрин олган.

Тўпламни рус тилига Владимир Трофименко таржима қилган.

«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ»

Ушбу нашриёт ёзувчи Асад Дилмуродовнинг «Каменный сокол» («Тош бургут») деб номланган китобини чоп этди. Китобга муаллифнинг «Тош бургут», «Сирли зина» қиссалари ва бир неча ҳикоялари киритилган.

Китобга ёзувчи Сергей Татур сўнгсўз ёзган. Асарларни Эмиль Амит таржима қилган. Рассом А. Родин безаклар ишлаган.

ЧЕТ ТИЛЛАРДА

Кейинги йилларда ўзбек адабиёти намуналари нафақат мамлакатимиз халқлари тилларига, балки чет тилларга ҳам кўплаб таржима қилинмоқда. Бу борада Москвадаги «Радуга» нашриёти самарали ишларни амалга оширмоқда.

Яқинда Темур Пўлатовнинг «Сўнгги суҳбатдош» деб аталган китоби бенгал тилида нашрдан чиқади. Унга адибнинг «Ғойибнинг иккинчи сафари», «Бўлак манзилгоҳлар», «Ўрмондан туриб чорла» асарлари ҳам киритилган.

Пиримқул Қодировнинг Шарқнинг буюк шоири Бобурга бағишланган «Юлдузли тунлар» асари эса ҳинд тилида босмага тайёрланмоқда.

Г. ХОБОТЬЕВ

МУРОЖААТ ҚИЛИШИНГИЗНИ СЎРАЙМИЗ

НУТҚ МАДАНИЯТИ БЎЙИЧА КОНСУЛЬТАЦИЯ БЮРОСИ

Ҳозирги ўзбек адабий тили юксак даражада ривожланган, нормалари муайян даражада силлиқланган, турли нутқий услублари таркиб топган ва шаклланган замонавий тиллардан. Аммо бу муҳим ижтимоий ва маданий қуролдан, унинг адабий нормалари ҳамда имкониятларидан тўлиқ, кўнгилдагидек фойдаланиляпти, деб бўлмайди. Турли илмий нашрларда, матбуот саҳифаларида, шахсий ва юридик ҳужжатларни ёзишда, радио ва телевидение тилида, шунингдек, кишиларнинг нутқий фаолиятларида жиддий нуқсонларга йўл қўйилмоқда. Хатоликлар сўз ва терминларни тўғри танламаслик ва ўринли қўлламасликда, ҳар хил орфографик ва пунктуацион камчиликларда, талаффуздаги ғализлик ва услубий қусурларда кўзга ташланмоқда. Бу ҳол тилимизнинг оғзаки ва ёзма шакллари маданиятига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Нутқий нуқсонларнинг юзага келиши адабий тил нормаларидаги баъзи ҳолатлар билан ҳам боғлиқ. Ҳозирги ўзбек алфавитида тузатилиши лозим ўринлар мавжуд. Ўзбек имлоси ва пунктуациясида такомиллаштиришга муҳтож қоидалар учрайди. Адабий талаффуз эса ҳали муайян қоидалар остига олинмаган. Бу муаммолар ўзбек илмий терминологиясида, умуман сўз қўллаш ва гап тузиш нормаларида ҳам учрайди. Нутқий нуқсонларни туғдирувчи омиллар қаторига шевачилик таъсирини, тилга, ўз нутқига эътиборсизликни, лоқайдликни ҳам киритиш мумкин.

Адабий тилга ҳурмат ва эътибор билан муносабатда бўлиш, унинг норматив воситалари ва қоидаларига амал қилиш барчанинг вазифасидир. Шу билан бирга, адабий тил ва адабий норманинг баъзи муаммоли, мураккаб томонлари ҳам бор. Буни билиш ва ҳал қилиш муайян илмий маслаҳат-мулоҳазаларни талаб қилади. Шуни назарда тутиб, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтида нутқ маданияти бўйича консультация бюроси ташкил этилди. Бюро ёзма ва оғзаги нутқнинг назарий ҳамда амалий масалалари (имло, пунктуация, талаффуз, сўз қўллаш ва бошқалар) бўйича маслаҳатлар беради. Бюрога нашриёт ва редакциялар, радио ва телевидение ходимлари, олий ва ўрта мактаб талабалари, кенг жамоатчилик вакиллари хат ёки телефон орқали мурожаат қилишлари мумкин. Саволларга жавоб беришда бюро ўзбек тилшунослиги турли соҳаларининг нуфузли мутахассислари фикр ва маслаҳатларига таянган ҳолда иш тутади.

Бюро адреси: Тошкент — 170. Иброҳим Мўминов кўчаси, 9-уй. ЎзФА Тил ва адабиёт институти, нутқ маданияти бўйича консультация бюроси. Телефон: 62-94-17

«ШАРҚ ЮЛДУЗИ»—12

Журнал саҳифаларида ёзувчи Машраб Бобоевнинг «Номсиз юлдузлар» қиссаси, Асқад Мухторнинг «Кумуш тола» қиссасининг сўнгги боблари, Убайдулла Ғалатовнинг «Тўти момонинг ўғли» ҳикояси ўрин олган. Ўзбек ўқувчилари қардош республикалар орасида биринчилардан бўлиб, улуғ рус шоири А. Твардовскийнинг «Хотира ҳуқуқи» достонини ўқиш шарафига муяссар бўладилар. Шунингдек, шоир Тоҳир Қаҳҳорнинг янги туркуми, ҳамда «Орзулар тирик экан то...» деб номланган мушоирада бир гуруҳ қаламкашларнинг шеърлари билан танишадилар. «Нодир саҳифалар» рубрикаси остида Чўлпон шеърлари, Машрабнинг янги топилган ғазаллари берилган. Атоқли қабарда-балқар шоири Қайсин Қулиевнинг ижодидан янги таржималар ҳам эълон қилинмоқда. Журналхонлар М. Қўшмоқовнинг «Зоти қулзум Турди» эссеси, Тўроб Тўла ва Ғ. Мўминовнинг «Қалбимнинг бир парчаси», адабиётшунослардан А. Ҳайитметов ва Н. Жумаевнинг «Классика ва замон» суҳбатлари ҳамда турли мавзудаги ихчам мақолалар, тақризлар билан ошно бўлади. Журналнинг мазкур сонида саргузашт-фантастика ишқибозлари чех адиби Онжей Неффнинг «Кўр мерганнинг қисмати» қиссаси ва Н. Шмелевнинг «Аванслар ва қарзлар» мақоласи билан танишадилар. «Пиримнинг саргузаштлари» ҳашар-қиссанинг атоқли адиб Саид Аҳмад қаламига мансуб охирги боби ҳам берилмоқда.

«ПАХТАМИЗ ОППОҚ ЭДИ...»

[illegible]рький номидаги Фарғо[illegible]ть музикали драма ва [illegible] театрида ёш драма[illegible]номжон Турсуновнинг «П[illegible]з оппоқ эди...» («Адоват») [illegible]раматик баҳси саҳналашти[illegible]лди.

Асарда собиқ синфдошларнинг тақдири орқали, жамиятимизда рўй берган салбий ҳодисаларнинг ижтимоий сабаб ва моҳиятлари таҳлил этилади.

Асарни режиссёр Олимжон Салимов саҳналаштирган. Рассом Абдувоҳид Аҳроров. Ролларни Ўзбекистон ССР халқ артисти Жалолхон Охунов, Ўзбекистон ССР ва Қирғизистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ёркиной Ҳотамова, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Холмат Икромов, артистлар Солижон Юсупов, Исроил Султонов, Абдусамат Абдуазимов ҳамда мактаб ўқувчилари ижро этмоқдалар.

Д. ЖАЛИЛОВ

ДЎСТЛИК КЎРГАЗМАСИ

Ўзбекистон ССР Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмалари залида «Вистара» ҳинд архитектураси кўргазмаси очилди. Кўргазмадан ҳинд халқининг тарихий ёдгорликлари фотосуратлари, уларнинг ёғочдан ясалган нусхалари, ҳунармандчилик асбоблари ҳамда маҳсулотлари ва бугунги фан-техникага доир тасвирлар ўрин олган. Улар «Мануша», «Мандала», «Кунд-вапи», «Ислом», «Мантхана», «Ҳашамдор архитектура», «Замонавий», «Илдизлар», «Келажакка назар» каби тўққиз қисмга бўлиб жойлаштирилган. Кўргазма мазмунан бойлиги, ранг-баранглиги билан диққатга сазовор. У бизнинг Ҳиндистон халқининг ўтмиш ва бугунги ҳаётини тасаввур қилишимиз учун катта роль ўйнайди.

Кўргазманинг тантанали очилишида Ҳиндистоннинг Ўзбекистондаги бош консули Йогандра Кумар, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари С. У. Султонова, Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзи правлениесининг раиси Т. Қодирова ва бошқалар иштирок этдилар.

СУРАТДА: кўргазманинг очилиш маросимида
А. РИСҚИЕВ фотоси (ЎзТАГ)

Суҳроб ОЧИЛОВ

ЛОАҚАЛ ЯНА БИТТА ШИМИМ БЎЛСА ЭДИ...

Талабалик даврида бор-йўғи битта шими бор эди унинг. Икки чўнтаклик. Бирида чақалар, иккинчисида дастрўмол турарди. Ойда бир марта, дам олиш куни, шим юварди-ю, то қуригунча маҳзунгина хўрсиниб қўярди: «Лоақал яна битта шимим бўлса эди!».

Шу орзу-ўйлар билан юриб-юриб, дипломлик бўлди. «Ишга кирсам албатта шим сотиб оламан!» — ўзига-ўзи ваъда берди у.

Ниҳоят, бир куни бунинг уддасидан чиқди: биринчи маош олсанг, ювамиз деб юрган ўртоқларига саккиз чўнтакли жинсини рўпара қилиб, уларнинг оғзини очирмай қўйди.

Ишлари анча юришиб қолганидан сўнг уйланиш тараддудига тушди.

Дунёда яхши одамлар кўп. «Аввал икки хоналик уй олиш керак, — маслаҳат беришди унга ҳамкасблари. — Бунинг учун биринчи галда паспортни «уйлантириш» керак, қолганлари бўлаверади».

Шу йўл билан уйлик ҳам бўлиб олди. Бир йилдан кейин эса уйланди. «Икки кишини боқиш учун бир иш камлик қилади, — хаёлга чўмди хотини билан жанжаллашган кун. — Яна бирон-бир иш топиш керак».

— Шундай қилиб у тунги қоровулликка ишга кирди. Ҳафтада икки кун нима бўлипти! Тағин боғча тинч, болаларнинг ризқига ким ҳам кўз олайтирарди тунда.

Кунлар шу зайлда ўта бошлади. Ҳаётида ҳам муҳим ўзгариш рўй берди: қоровуллигининг иккинчи ойидан бошлаб... «иккинчи» ейишга ўтди. Икки жойда ишлайдиган одамга қуюқ овқатсиз қийин, албатта!

Яна икки йил ўтди. Ранги тўлишиб, эндигина тўлиша бошлаган қоринчасини кўрсатиб юрганида бахт қўша чироқларини ялтиллатиб келиб уникида тўхтади, — лотереяга «Волга» ютди.

Бир қараганда у ҳаётидан розидек, ҳеч нарса керак эмасдек эди. Лекин кутилмаганда ҳаёт қувончларига тўла калласига саргардон бир ўй келиб қолди-ю, истакка айланиб, хўжасини тошойна

олдига боғлаб қўйди: «Яна битта хотин олсам нима қипти!

Орадан икки ой ўтиб, шаҳарнинг бошқа бурчидан излаганини топди.

Тўйдан кейинги икки йил ширин тушдек ўтди-кетди. Бу йиллар унинг назарида ғоят самарали йиллар бўлди: у боягидек «биринчи», «иккинчи» қилиб овқатланар, биринчисининг ҳам, иккинчисининг ҳам кўнглини овлар, биринчи иш жойида ҳам, иккинчисида ҳам бирдек меҳнат фаолияти кўрсатар эди.

Кейин ...икки хотин иттифоқо танишиб, қолдилар.

Ғишт қолипдан кўчди: бўлди жанжал, бўлди қиёмат! Кейин... «қаҳрамонимиз» бирин-кетин иш жойлари билан хайрлашди.

Кейин... ҳамма нарсаси иккига бўлиниб, ўзи икки жойга нафақа тўлашга ўтди.

Энди у бутунлай бошқа жойда ишлайди, ётоқхонада туради, фақат «биринчи» ейди... Қоронғи кечалари эса ёлғиз ўринда уён-буён ағдарилиб, уҳ тортиб қўяди: «Лоақал яна битта шимим бўлса эди!»

Муҳаммад ЮСУФ

ҚОҒОЗБОЗЛАР

Келдим. Кўрдим. Эснаб, ёшлигин эслаб,
Сотувчи қиз ўзин ойнага тоблар.
Дўконни тўлдириб чанг босиб ётар
Сарғайган юзин бир кўрмай офтоблар —
Қоғозбозлар ёзган китоблар...
Китобларки, бўйи бўйим билан тенг,
Муқовалар гулданми ё зардан денг.
Ўқилмасдан қақшаб ётган ҳар боблар,
Увол кетган қоғоз, увол ҳисоблар —
Қоғозбозлар ёзган китоблар...
Бу харжларни кимнинг меҳнати қоплар?
Ҳаммамиз жим. Жим тортамиз азоблар.
Чунки авторлари эски арбоблар,
Қоғозбозлар ёзган китоблар...
Ёшлар қайда дерсиз, олов-ўт ёшлар?
Чақчаяди кўзлар, уюлар қошлар:
Қочинг беодоблар, ҳа беодоблар,
Кўрмаяпсизми ахир, булар бари —
Қоғозбозлар ёзган китоблар...
Айтинг, қўйсин улар минбарлардаги
Виждон ҳақидаги хитобларини.
Бориб сотиб олсин дўконлардаги
Моғор босиб кетган китобларини!

МУТТАҲАМ

Ажойиб ёз кунларининг бирида,
Бир увишди, бир увишди юрагим.
Қарасам, бир таниқли муттаҳамнинг
Курагига тегиб турар курагим.
Вой курагим — деҳқон отамдан мерос, —
Вой курагим; тилсизгина қақшайди.
Сенга тегингандан кўра бу махлуқ,
Бирор дайди ўқ тегкани яхшийди...
Шаҳар байрам қилар эди ўша кун,
Лунжи шишиб карнай-сурнайин чалиб,
Курагимни деворларга ишқасам,
Ғиштлар кўчиб тушди уялиб.
Ёруғ дунё, авра астаринг ағдар,
Менинг битта душманим топсанг агар,
У шу — хунук кулаётган муттаҳам,
Кўзлари кўксимга ботган муттаҳам,
Қодирийни қон қақшатган муттаҳам,
Усмон Носирни йиғлатган муттаҳам,
Чўлпондек зотларни сотган муттаҳам,
Бобур қабрига тош отган муттаҳам!..
Дўстлар, менга темир супурги беринг,
Фаррош бўлиб супуриб чиқай изин,
Эй-й, яшасин мамлакатда битта ҳам
Муттаҳам қолмаган кун — коммунизм!

ЯХШИ БОЛА

Хайрулла САЪДИЕВга

Боғчасига кеч қолмаса — яхши бола,
Мактабда «икки» олмаса — яхши бола,
Институтда курсда қолмаса — яхши бола,
Ҳеч кимга гап қайтармаса — яхши бола...
Билиб турса ҳам, билмаса — яхши бола,
Кўриб турса ҳам, кўрмаса —яхши бола.
Ходимга иш буюрмаса — яхши бола,
Бошлиқни танқид қилмаса — яхши бола.
Ўз бахтини ўйламаса — яхши бола.
Қиз бор уйга бўйламаса — яхши бола,
Куймаса-аччиғланмаса — яхши бола.
Севганда қон йиғламаса — яхши бола.
Тухматчига тик боқмаса — яхши бола,
Ёлғон тинглаб тутақмаса —яхши бола.
Қоғозбозга индамаса — яхши бола,
Порахўрни қийнамаса — яхши бола.
Яхши дейсиз яна қандай ўртоқларни?
Яхши дейсиз — гоҳида сиз қўрқоқларни!
Мен кўряпман майсадаги титроқларни,
Улар босиб келаверса ўтлоқларни...
Яхши бола. Яхши бола. Яхши бола.
Мен эса бир ёмон қайсар — бахши бола.
Бундайларни кўргани ҳеч кўзим йўқдир,
Бундайларга айтадиган сўзим ўқдир.
Фақат сенга бир сўзим бор, доно халқим,
Фақат сенга бир тилак эй, Она халқим.
Ўғил кўрсанг, у «шумболанг»дек шўх бўлсин,
Кўзларида чақнаб турган бир чўғ бўлсин!

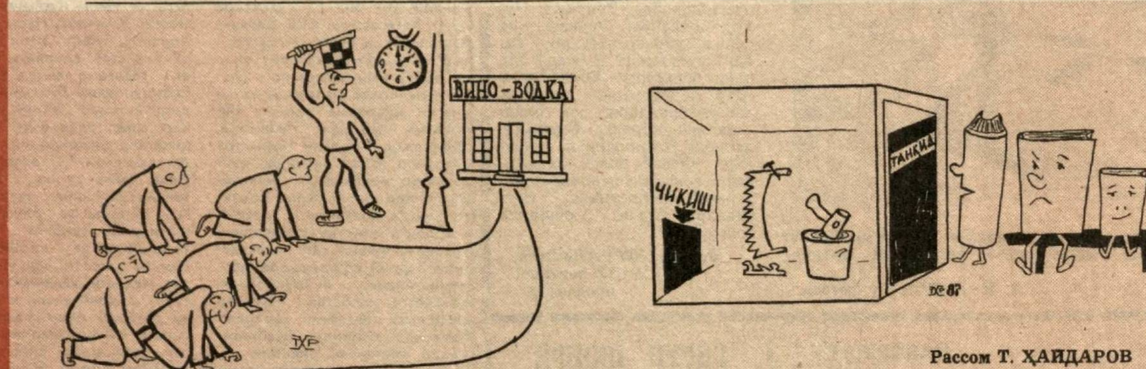

Рассом Т. ҲАЙДАРОВ

КОШКИ...

Идорада кунора мажлис. Колхоз раиси Қодир Тўхлиев столга тикилганича икки бармоғи билан ажинларини «дазмол»лаб йўқотмоқчидай пешонасини ишқайди. Мажлисга чақирилганлар бирин-кетин кабинетга тўпланмоқда. Ҳозирча ҳамманинг диққати телевизорга қаратилган. Динозаврлар ҳақидаги кўрсатувни кўз узмай кўришаяпти.

— Нима?! Ҳар бир динозаврнинг оғирлиги 80-90 тонна келади, дедими? — ҳайратланиб сўради бош зоотехник. — Шундан биттаси бизнинг фермадаям бўлсайди.

— Нима қилардингиз, соғиб сутини ичармидингиз? — илжаяди чорва ҳисобчиси.

— Мамат подачи бир сурув қилиб боқиб юрадида, — кулди ёрдамчиси.

— Омонат турган фермамиз динозаврнинг эпкиниданоқ «гуппа» қуласа керак, — экспедитор йигит оғзидан чиқиб кетган гапдан чўчиб кўз қири билан раисга қаради.

— Бўлса қизиқ бўлардида, — хўрсиниб қўйди ҳисобчи.

— Э, қўйсангиз-чи, — деди ферма мудирининг жаҳли чиқиб. — Ўзи колхоз молларини боқишга ем-хашак тополмаяпмизу...

— Қанийди сўқимга боқилаётган молларни шунақа катта қилишнинг иложи топилсайди, соз бўларди-да. — Гапга қўшилди колхоз чорвачилик табиби.

— Бўлмайди, — Эътироз билдирди ферма мудири яна жаҳли қўзиб. — Уларга овқатни қаердан топамиз. Мутлақо керак эмас.

— Ҳим... Кошкийди чиндан ҳам биттаси ҳозир фермада бўлсайди, — раис бехосдан бошини кўтарди. — Шартта гўштга топшириб планни шу бугуноқ 200 фоиз қилиб дўндирардик. Бу ерда йиғилиб бош қотириб ўтирмасдик.

Йиғилганлар бараварига чуқур хўрсиниб, кун тартибидаги мажлисни эслашди.

Марат ШАРИПОВ

ФИТРАТ

МЕЪРОЖ

Ходимчи: «Терлаганингизда мана шунда ўтира қолинг», — деб кўрсатганда, тор супачада ўтира қолдим. Тепадаги тешикнинг ғирашасидан узалиб тушган кирли бир зиё ҳаммомнинг ўрта ерини ярим ёритган эди. Атрофда нималар борлигини англамоқ учун бўлса керак, бошимни кўтариб қарадим. Бурчакларда узаниб ётган, ўтирган, тикка турган одамлар тутун орқасидан, ҳайкаллар каби, хиёл-миёл кўринмоқда эди.

Ерда йиғилиб ётган собунлик сувларнинг шолп-шолп этган товушлари диққатимни ўзига тортади. Қарадим. Ходимчиларнинг бири узун соқолли. Новчагина бир одамни етаклаб келди. Ҳаммомдаги одамларнинг қайси гуруҳдан эканлигини англаш қийин. Шундай бўлса ҳам оппоқ соқолнинг узунлиги менга бир нарсаларни англатмоқчи каби эди. Бу одамнинг ҳар ҳолда ё шайх, ё мулла эканига қарор берган эдим. Бу вақтгача ёнимдаги кенг супага яқинлашган ходимчи:

— Мана, тақсир, терлаганингизгача ўтира қолинг! — деди.

— Ука, кўп ўтира олмайман. Жума вақти яқин. Мусулмонлар кутмасинлар.

— Ундай бўлса, ҳозир келиб, ходим қиламан, тақсир.

Шу қисқагина мусоҳаба бу кишининг хотиб эканларини билдирган эди. Ходимчи лунгиларини келтирмак учун кетди. Хотиб тикилиб-тикилиб менга қаради. Таниёлмади. Юқоридаги тешикка қараб: «Уф... ё, Олло!» — деб қичқирди. Товуш ҳаммомнинг бериги гумбази орасида ўйнаб, учиб юрган кир зарраларини титратиб юборди. Ходимчи лунгиларини кўтариб келди. Биттасини супа устида жойнамоз каби ёзди.

— Қани, марҳамат, тақсир! — деди.

Хотиб жойнамоз-лунги устига чиқиб ётди. Ходимчи бир лунгини ўраб-ўраб, хотибнинг манглайи остига қўйди. Ўзи унинг устига чиқиб, уқалай бошлади. Шу топда менинг ҳам ходимчим келиб, мени хотибга яқин ётқизиб, уқалай бошлади. Ҳаммомнинг иссиқлиги, ходимчининг уқалаши сингирларимни бўшатган экан, кўзларим юмула бошлади. Хотибнинг:

— Уста, ҳазрати саллоллҳу алайҳу вассалом меърожга чиққанда... — деган товушини зўрға эшитдим.

Камбағалгина бир уйда эдим. Ташқарида кўриниб турган битта-иккита хурмо ёғочлари, уйнинг бир чеккасида тикиш тикмакда бўлган кампир хотиннинг афту башараси Арабистонда эканимни билдириб турар эди. Кампир хотиннинг ёнида ўрта бўйли, қора соқолли бир араб ухламоқда эди. Шу топда эшикдан катта бир жонивор келди. Боши одамга ўхшайди. Тани ғоз парига ўхшаган парлар билан ёпишган, икки қаноти бор. Гавдаси жудаям катта. Бу қадар катта гавдаси билан эшикдан қандай қилиб кирганини кўролмай қолганимга қайғурдим. Ҳалиги ётган арабга қараб:

— Ё Муҳаммад, ухлама, тур! — деди. Ётган киши телбалик билан кўзларини очди, ўрнидан турди.

— Ё биродар Жаброил, нима гап? — деди. Мен ётганнинг Муҳаммад пайғамбар, келган жониворни Жаброил эканини англаб, шошиб қолдим. Бир оз-да қўрқдим, албатта, ўзимни буларнинг кўзидан яшинтириб, ишни охиригача томоша қилиш учун Жаброилнинг ўнг қаноти остига секингина кириб, ўрнашиб олдим. Жаброил Муҳаммадга жавоб берди:

— Туринг, сизни худо ўз ёнига чақирди. Миниб бориш учун буроқни кетирдим! — деди.

Пайғамбар дарров турди. Қўл-юзини ювмасдан ташқарига чиқди. Жаброил ҳам мени кўтариб юрганини сезмасдан ташқарига чиқди.

Эшик ёнида буроқ деганлари турган экан. Буроқнинг боши одамга ўхшаса ҳам зумрад тошдан ясалган тўртта оёғи, марвариддан иккита қаноти бор эди! Гавдаси эса ёқут тошдан ясалган эди. Пайғамбар буроққа миниб олди. Жаброил унинг жиловида турди. Буроқни ҳайдадилар. Бу жонивор тошдан ясалган бўлса ҳам жуда тез юрар экан. Учади, десам ҳам ёлғон бўлмайдир. Анча юрдик. Бир шаҳарга бориб эришдик.

— Ё Жаброил, бу қандай шаҳар? — деб пайғамбар сўради.

— Бу Байтулмуқаддас шаҳридир, — деб Жаброил жавоб берди. Бир мачит бор экан. Мачит ёнида бир катта тош бор экан. Тошнинг устида бир узун нарвон қўйилган. Жаброилнинг айтганига кўра, бу нарвоннинг бир учи биринчи осмоннинг остонасига таянган экан. Буроқни нарвонга қараб юргизди. Жонивор ўрганиб қолган экан. Югуриб чиқа берди. Жаброил унинг жиловидан терлаб-пишиб тортмоқда эди. Анча юриб, биринчи осмонга эришдик. Бу осмон темирдан ясалган экан. Эшик берк экан. Жаброил тақиллатди. Дарбоза ичкарисидан кимдир деди. Жаброил эканлигини англаб, эшикни очди. Пайғамбарни танимади. Ичкарига қўймоқ истамади. Жаброил билан дарбон орасида бир оз расмий савол-жавоблар бўлгандан кейин дарбон пайғамбарга қараб бош эгди. Бу киришга рухсат бергани экан. Пайғамбар буроқни ҳайдаб, биринчи осмондан ўтди. Шундай қилиб, иккинчи, учинчи осмонлардан ҳам ўтдик. Учинчи, тўртинчи осмонлар орасида бир қатор туяга учрадик. Қаторнинг икки учи ҳам кўринмас эди. Пайғамбар Жаброилдан сўради:

— Ё биродар Жаброил, бу қандай туялар?

— Дунё яратилгандан бери бу қатор туя шундай ўтмоқдадир, қиёматга довур охири келмайди. Қайдан келиб, қаёққа борганини ҳеч ким билмайди.

— Буларга юкланган қопларда нима бор?

— Ҳар туяга иккитадан тарвуз юкланган.

— Худойимнинг қудратидан ўргилай, хўп катта тарвузлар экан-да, битта олиб есак бўлмасми? Жуда чанқаб қолдик.

Пайғамбарнинг бу сўзидан Жаброил югуриб бориб, бир туянинг юганини шарт этиб кесди. Битта тарвуз кўтариб келди. Буроқни сақладилар. Пайғамбар тушди. Катта бир пичоқ чиқариб, тарвузни сўйди. Пичоқ Пайғамбарнинг қўлидан чиқиб, тарвуз ичида йўқолиб кетди. Пайғамбар пичоқни олмоқ учун тарвуз ичига югуриб кирди. Жаброил унинг кетидан кирмоқчи бўлиб, қанотларини қисди. Қанотларининг қаттиқ сиқишидан суякларим синган каби бўлди, ўлаёздим. Бироқ дамимни чиқармадим. Тарвуз ичига кирилди. Ҳайҳот! Катта бир дунё!.. Тарвуз ичида 75 минг шаҳар, ҳар шаҳарда 75 минг қўрғон, ҳар қўрғонда 75 минг эшик бор эди. Бу тарвузнинг ичида 75 минг йил юрдик, хўп томоша қилдик. Қайтиб чиқдик. Буроқ жойида экан. Пайғамбар миниб жўнади. Тўртинчи осмондан ўтгач, катта бир хўрозга учрадик. Боши етти қабат кўкдан юқори. Оёқлари етти қабат ернинг остида экан. Боши ёқутдан, оёқлари забаржаддан, гавдаси марвариддан. Жаброилнинг Пайғамбарга англатганига кўра, бу худонинг хўрози экан. Бизнинг еримиздаги хўрозларнинг ҳаммаси шунинг ихтиёрида экан. Шунинг товушини эшитмасдан ҳеч бир хўрознинг қичқиришга ҳақи йўқ экан.

Еттинчи қабат кўкни ҳам ўтиб, худонинг даргоҳига бордик. Тушлик. Пайғамбарни шунда зиёфат қилмоқчи бўлдилар, қабул қилмади.

Мен:

— Ўзини бориб кўрмагунча ҳеч қайда турмайман, — дедим.

Буроқдан тушиб, юра бердик. Жаброил ажрамоқ истамади. Худонинг даргоҳида пардалар жуда кўп экан. Дарбонлар ҳар кўтарганда, 75 минглаб пардаларни кўтариб, пайғамбарни ўтказа бердилар. Билмадим, неча миллион пардани кўтаргандан кейин худонинг олдига борилди. Салом. Жавоб. «Қалайсиз? Хуш келибсиз?»лардан кейин ширбурунч келтирди. Таом вақтида суҳбат жиддийлашди. Худо илтифот билан пайғамбарга қаради:

— Ё Муҳаммад, қандай мушкулинг бўлса, сўраб қол, ҳаммасини осон қилай, — деди.

Ораларида шундай суҳбат бўлди:

— Мени бу ярим кечада нечун чақирдингиз?

— Сенга ўзимнинг марҳаматимни билдирмак учун.

— Ҳалиги тарвуз ичида нечун бу қадар югуртирдингиз?

— Қудратимни кўрсатмак учун.

— Бутун махлуқларингиздан қайсисини яхши кўрасиз?

— Одамларни яхши кўраман.

— Бутун томоқлардан қайсиси сизга маъқул?

— Шовла билан ширбурунч маъқул.

Суҳбат шу ерга келгач, ўзимни тута олмадим:

— Тақсир, — дедим, — шундай экан, бу қадар пардалар орқасида беркиниб ётишингизнинг нима маъноси бор? Ташқарига чиқиб, яхши кўрганингиз одамлар орасида марҳамат, қудрат кўрсатиб, шовла билан ширбурунч еб юрсангиз, бўлмайдими?

Менинг кутилмасдан чиққан товушим ҳаммани ҳайрон қолдирди. Худо ғазабга келиб, Жаброилга қичқирди.

— Нима бало келтирдинг? Ўзингни қоқ! — деди.

Жаброил ўзини қоқди. Мен ерга тушдим. Жаброил елкамга қаттиқ бир шапалоқ урди. Кўзимни очдим. Ходимчи:

— Ҳаммомда ётиб қолманг, оғирлашасиз! — деди.

Жойимдан туриб, сув тўкиб, чиқа бошладим. Хотиб билан ходимчининг суҳбатлари битмаган экан.

1928 йил, март

Матнни нашрга адабиётшунос Шерали ТУРДИЕВ тайёрлаган

ЧОЙХОНА ХАБАРЛАРИ

ОБ-ҲАВО МАЪЛУМОТИ

... Шу кеча-кундузда бағритош одамларнинг қовоғидан қор ёғиб, юрагининг устки қатлами музлайди. Бошлиқ ҳузурига кираётган лаганбардорлар қаддининг хушомад шамол таъсирида эгилиши кузатилади. Бюрократ раҳбарларнинг чеҳраси эса тез-тез булутланиб туради.

Жами ваҳимачиларнинг нафаси сутка давомида совуқ бўлиши кутилади. Нотинч оилаларда чанг-тўзон кўтарилиб, момоқалдироқ бўлади ва ёғаётган ёмғир қорга айланади. Баъзи эркакларнинг чеҳрасидаги қуёш ишдан уйга келгач, тўла тутилади.

Эркатой қизларнинг кипригига вақти-вақти билан шудринг тушиб, ойиси янги модадаги кийимликка пул бериши билан тарқаб кетади. Кечаси чиққан янги ой деҳқонга — ўроққа ўхшаб, шоирга — қизларнинг қайрилма қошига, баднафсга эса бир тилим қовунга ўхшаб кўринади.

Милиционернинг қўлига тушган чайқовчиларнинг кўзидан кучли жала қуйилади ва кўз олдини туман қоплайди. Шунингдек, жизғаки хотинга дуч келган эркакларнинг сочига бу сутка давомида ҳам қиров тушиши кузатилади.

Нуроний отахону онахонлар ва муҳтарам устозларнинг меҳри янада қайноқ бўлиб, қалбларни иситади.

ЭЪЛОН

Собиқ математика ўқитувчиси, эндиликда гастраном мудири бўлган Ношукур Баднафсовга тегишли

ЙЎҚОЛГАН ВИЖДОН

бекор қилинади.

Исмоил ОЛЛОБЕРГАНОВ

Жаҳонгир НАҲАНОВ

САБАБ

Синфда катта шов-шув
(Бу қизиқ туюлса ҳам)—
Биринчи бор мактабга
Кечикмай келди Адҳам.
Ўзгариш бор, деб ҳамма,
Адҳамни мақтади кўп,
Ҳатто ийиб Соливой
Қўлига тутқазди тўп...
Кейин бироз ўйланиб,
Бир-бир қимтиниб деди:
— Дўстлар, ўзи нима гап,
Қувончга сабаб надир?
Шунда сўзлади Элдор:
— Тушунмадингми ҳали?!
Вақтида келдинг бугун,
Тургандинг қай маҳали?

—Кетардим мен судралиб,
«Жонажон» мактаб томон.
Ғойибдан лекин менга,
Ташланди бир ит шу он.
Қўрққанимдан, ўртоқлар,
Оёғим бўлди саккиз.
Кулмангиз ҳеч
устимда;
Шимдан айрилдим, эс.
Ҳайратдан ёқа ушлаб,
Деди ўртоғи Муҳсин:
— Шусиз битмаса ишинг,
Сени ҳар кун ит қувсин!..

ОДАТ

Айиқ келар оғнрин ташлаб
Гоҳ у, гоҳ бу оёққа.
Соя каби эргашади,
Орқасидан шум Ҳакка:
— Шу десангиз, яна у-чи,
Сизни латта — мол, деди.
Тағин анқов, бефаросат,
Очкўз баттол, деди.
Айиқвойнинг жони чиқар,
Билмасдан не қилишин.
Ҳали мендан кўради, деб,
Қайраб борар у тишин.
Ва ниҳоят учрашдилар,
Гезаришиб ғазабдан.
Йўлбарс ҳайрон, ўйлар
эди,
«Қутурди не сабабдан?!.»
Ташланар у зўр Йўлбарсга,
Бўлиб ўтар катта жанг.
Ғолиб чиққан
Йўлбарсвойнинг
Оғзи тўла қизил ранг...
Йўлбарс келар ғолиб,
мамнун,
Ўзин ташлаб ақ-баққа.
Соя каби эргашади,
Орқасидан шум Ҳакка...

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА» Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Бош редактор ўринбосари: Иброҳим ҒАФУРОВ
Редколлегия: Ўлмас АКРАМОВА, Рамз БОБОЖОН, Мирсодиқ ТОЖИЕВ, Анвар МУҲАММАДЖОНОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА, Одил ЁҚУБОВ, Лазиз ҚАЮМОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Анатолий ҚОБУЛОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Комил ЯШИН.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош редактор — 33-52-91, 32-57-42; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь — 33-49-93; секретариат — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р. — 14185 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. — 3162 1 2 3 4 5 6 7 8 9 11 12